

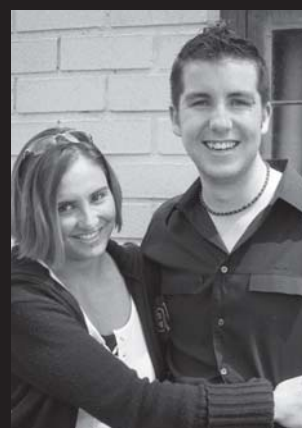
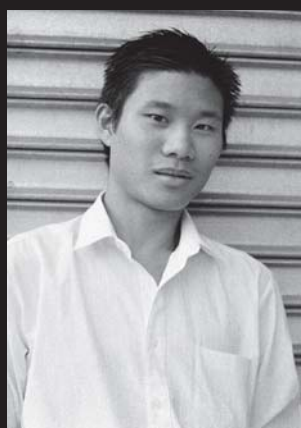
kampania
przeciw
homofobii

DOBRE PRAKTYKI W EDUKACJI ZDROWOTNEJ
I PROFILAKTYCE HIV

BROSZURA

8

Odpowiedzi sektora edukacji na homofobiczną przemoc rówieśniczą

DOBRE PRAKTYKI W EDUKACJI ZDROWOTNEJ
I PROFILAKTYCE HIV

Broszura 8

**ODPOWIEDZI SEKTORA EDUKACJI NA
HOMOFobiczną PRZEMOC RÓWIEŚNICZĄ**

Tytuł oryginalny: Good Policy and Practice in HIV and Health Education – Booklet 8: Education Sector Responses to Homophobic Bullying

Po raz pierwszy opublikowano przez
Organizację Narodów Zjednoczonych do Spraw Oświaty, Nauki i Kultury (UNESCO),
7, place de Fontenoy, 75352 Paris 07 SP, France

© UNESCO 2012

© Kampania Przeciw Homofobii 2014, tłumaczenie na polski

Niniejsze wydanie zostało opracowane przez Kampanię Przeciw Homofobii, przy porozumieniu z UNESCO.

Stosowane określenia i prezentacja materiału w niniejszej publikacji nie implikują wyrażania żadnych opinii ze strony UNESCO dotyczących prawnego statusu krajów, terytoriów, miast lub ich władz, czy dotyczących ustalania ich granic.

Wybór i prezentacja materiałów, oraz pomysły i opinie wyrażone w niniejszej publikacji należą do autorów i niekoniecznie odzwierciedlają opinie UNESCO, nie angażują też samej Organizacji.

Podmiotem odpowiedzialnym za niniejsze tłumaczenie jest Kampania Przeciw Homofobii.

Tłumaczenie: Magdalena Świder

Korekta: Piotr Cuprjak

Zdjęcia na okładce:

Rząd górny, od lewej

© 2005 Gay and Lesbian Memory in Action (GALA)/J. Bloch

© 2006 Gay and Lesbian Memory in Action (GALA)/H. McDonald

© 2005 Gay and Lesbian Memory in Action (GALA)/J. Bloch

© 2005 Gay and Lesbian Memory in Action (GALA)/Z. Muholi

Rząd dolny, od lewej

© 2011 BeLonG To Youth Services, Irlande

© P. Pothipun

© 2005 Gay and Lesbian Memory in Action (GALA)/J. Bloch

© UNESCO/K. Benjamineepairoj

Opracowano graficznie i wydrukowano przez UNESCO

Wydrukowano we Francji

SPIS TREŚCI

Akronimy	4
Podziękowania	5
Definicje	6
Przedmowa	7
1. WSTĘP	11
2. KONTEKST I PRZESŁANKI	13
2.1 Przemoc rówieśnicza w szkole	13
2.2 Homofobiczna przemoc rówieśnicza	16
2.3 Dlaczego sektor edukacyjny powinien zwrócić uwagę na homofobiczną przemoc rówieśniczą	23
3. PODEJMOWANIE DZIAŁAŃ: MOŻLIWOŚCI INTERWENCJI I PREWENCJI	25
4. DOBRE PRAKTYKI I POLITYKA	30
4.1 Polityka	30
4.2 Program nauczania i jego wdrażanie	39
4.3 Wsparcie dla wszystkich uczniów	45
4.4 Partnerstwa i koalicje	48
5. UWAGI KOŃCOWE	53
Bibliografia	54

AKRONIMY

AIDS	Zespół nabytego niedoboru odporności
EFA	Edukacja dla Wszystkich
GALA	Gay and Lesbian Memory in Action
GALE	Global Alliance for LGBT Education
GLEN	Gay + Lesbian Equality Network
GLSEN	Gay, Lesbian and Straight Education Network
HIV	Wirus zespołu nabytego braku odporności
IDAHO	Międzynarodowy Dzień Przeciw Homofobii i Transfobii
IGLHRC	Międzynarodowa Komisja Praw Człowieka Gejów i Lesbijek
IGLYO	International Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, Queer Youth and Student Organization
ILGA	Międzynarodowe Stowarzyszenie Lesbijek i Gejów
LGBTI	Lesbijki, geje, osoby biseksualne, transpłciowe i interseksualne
MCR	Milenijny Cel Rozwoju
NGO	Organizacja pozarządowa
OHCHR	Urząd Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw Praw Człowieka
ONZ	Organizacja Narodów Zjednoczonych
STI	Choroby przenoszone drogą płciową
UNAIDS	Wspólny Program Narodów Zjednoczonych ds. HIV/AIDS
UNESCO	Organizacja Narodów Zjednoczonych do Spraw Oświaty, Nauki i Kultury
UNICEF	Fundusz Narodów Zjednoczonych na rzecz Dzieci
WHO	Światowa Organizacja Zdrowia

PODZIĘKOWANIA

Tom ten został stworzony przez Sekcję UNESCO do spraw HIV i Edukacji Zdrowotnej. Autorką jest Kathy Attawel, konsultantka. Pracę nad publikacją zainicjował Mark Richmond (emerytowany dyrektor Wydziału Edukacji na rzecz Pokoju i Rozwoju Zrównoważonego [ED / PSD] i Koordynator Globalny ds. HIV i AIDS), a dopełnił jej obecny dyrektor Wydziału Edukacji na rzecz Pokoju i Rozwoju Zrównoważonego i Koordynator Globalny ds. HIV i AIDS, Soo Hyang Choi.

Publikacja nie byłaby możliwa do opracowania bez współpracy i asysty wszystkich tych, którzy podzielili się doświadczeniami i analizami przypadków. UNESCO chciałoby szczególnie podziękować osobom i organizacjom, które brały udział w międzynarodowych konsultacjach na temat przemocy rówieśniczej motywowanej homofobią w instytucjach edukacyjnych w grudniu 2011, które zasiły swoim wkładem dużą część niniejszego tomu. Chcielibyśmy również podziękować doktorowi Peterowi Gordonowi, który przygotował wstępny dokument do międzynarodowych konsultacji.

Pracownicy UNESCO, którzy koordynowali rozwój niniejszej publikacji, dostarczali sugestie i komentarze oraz recenzowali szkice to: Christopher Castle, Dhianaraj Chetty, Christophe Cornu, Adam Kegley, Audrey Kettaneh, Frederics O'Meara, Scott Pulizzi i Justine Sass.

Podziękowania należą się również następującym recenzentom: Michaelowi Barronowi (BeLonG To), Shari Kessel Schneider (Education Development Center, Inc.) i Carli Sutherland (fundacja Arcus).

DEFINICJE

W tomie wykorzystane są poniższe definicje, które w miarę możliwości są tożsame z definicjami ONZ.

Gej - Mężczyzna, który odczuwa pociąg seksualny oraz zdolność do nawiązania intymnych związków przede wszystkim z innymi mężczyznami.

Gender i płęć - pojęcie płęć odnosi się do biologicznie zdeterminowanych różnic, podczas gdy gender (płęć społeczno-kulturowa) odnosi się do społecznie konstruowanych ról, zachowań, działań i atrybutów, które dana społeczność uznaje za odpowiednie dla mężczyzn i kobiet.

Homofobia - strach, odrzucenie, niechęć, często w formie piętnujących postaw lub dyskryminujących zachowań w stosunku do osób homoseksualnych i/lub homoseksualności.

Lesbijka - kobieta, która odczuwa pociąg seksualny i posiada zdolność do nawiązania intymnej relacji przede wszystkim z innymi kobietami.

Nietypowa tożsamość płciowa - jeżeli odczucia osoby dotyczące indywidualnego doświadczenia płci nie są tożsame z płcią przypisaną przy urodzeniu, łącznie z osobistym poczuciem ciała (patrz: tożsamość płciowa), osoba ta może być określona jako posiadająca nietypową tożsamość płciową.

Orientacja seksualna - zdolność człowieka do głębokiego emocjonalnego i seksualnego pociągu, nawiązania intymnych i seksualnych stosunków z osobami płci przeciwnej, tej samej lub z więcej niż jedną płcią.¹ Na przykład geje doświadczają pociągu seksualnego i zdolności do nawiązania intymnych relacji przede wszystkim z mężczyznami, lesbijki doświadczają pociągu seksualnego i zdolności do nawiązania intymnych relacji przede wszystkim z kobietami. Osoby biseksualne odczuwają pociąg zarówno do mężczyzn, jak i do kobiet.

Osoba biseksualna - osoba biseksualna definiowana jest jako osoba, którą pociągają zarówno mężczyźni jak i kobiety. Niektórzy mężczyźni i kobiety przyjęli ten termin do opisanja swojej tożsamości.

Osoba homoseksualna/homoseksualność - terminy te odnoszą się do osób odczuwających pociąg seksualny do osób tej samej płci.

Osoba interseksualna - osoba, która rodzi się z męskimi i żeńskimi cechami płciowymi pierwotnymi i wtórnymi.

Osoba transseksualna - osoba transseksualna jest osobą transpłciową, przechodzącą korektę płci (może obejmować zabieg chirurgiczny lub hormonoterapię), w celu ujednoczenia wyglądu ciała z odczuwaną płcią..

Osoba transwestytyczna - osoba, która regularnie, choć nie ciągle, nosi ubrania głównie utożsamiane z płcią przeciwną do swojej.

Tożsamość płciowa - odnosi się do głęboko odczuwanego wewnętrznego poczucia i osobistego doświadczenia płci społeczno-kulturowej danej osoby. Poczucie płci może, a nie musi korespondować z płcią przypisaną przy urodzeniu, łącznie z osobistym poczuciem ciała (które może odnosić się do świadomych modyfikacji wyglądu i/lub funkcji ciała przez środki medyczne, chirurgiczne lub inne), i innymi przejawami genderu, łącznie z ubiorem, mową i manieryzmem.²

Transfobia - strach, odrzucenie, niechęć, często w formie piętnujących postaw lub dyskryminujących zachowań w stosunku do osób transpłciowych, oraz transseksualnych i transwestytycznych.

Osoba transpłciowa - określenie to używane jest do opisanja osób, których tożsamość płciowa różni się od ich płci w chwili urodzenia. Mówi się o osobach transpłciowych z mężczyzny na kobietę (gender kobiety) lub z kobiety na mężczyznę (gender męski).

¹ International Commission of Jurists (2007), Yogyakarta Principles - Principles on the application of international human rights law in relation to sexual orientation and gender identity. http://www.yogyakartaprinciples.org/principles_en.pdf

² Council of Europe (2011), Report on Discrimination on Grounds of Sexual Orientation and Gender Identity in Europe, 2nd edn, Paris: Council of Europe.

PRZEDMOWA

Przemoc rówieśnicza na tle homofobicznym to problem globalny. Naruszanie praw uczniów i nauczycieli utrudnia naszą wspólną zdolność do osiągnięcia wysokiej jakości Edukacji dla Wszystkich. Jednak do tej pory niewiele uwagi zostało poświęcone adresowaniu przyczyn i skutków tego problemu. Po części wynika to ze szczególnego wrażliwego kontekstu oraz braku rozpoznania i zrozumienia sytuacji. Niniejszy tom dobrych polityk i praktyk pozwala nauczycielom, administracji i decydom oraz innym stronom zainteresowanym edukacją na opracowanie konkretnych działań dążących do tego, aby edukacja była bezpieczniejsza dla wszystkich.

Uznając, że system edukacji sięga poza tradycyjne szkolne klasy do domów, społeczności, wspólnot religijnych i nauki w innych kontekstach, tom koncentruje się na kwestiach praktyk edukacyjnych w środowisku edukacji formalnej. Głównymi odbiorcami tejże publikacji są decydenci, planiści oraz specjaliści w sektorze edukacyjnym, jednak mamy nadzieję, że będzie ona służyła również innym agencjom ONZ, partnerom rozwojowym, jak również organizacjom społeczeństwa obywatelskiego, poprzez inspirowanie innowacyjnych podejść do adresowania i zapobiegania homofobicznej przemocy w różnych kontekstach edukacyjnych.

Niniejszy tom jest częścią popularnej serii UNESCO o dobrych praktykach i politykach. ZJest to pierwsza z kilku publikacji UNESCO na temat promocji zdrowia w szkołach, uzupełniająca prace w obszarze HIV i edukacji seksualnej. Jesteśmy otwarci na wszelkie opinie i zachęcamy czytelników do przyczyniania się do rozwoju serii, dzieląc się własnymi uwagami i doświadczeniami.

Jako pedagodzy, mamy obowiązek zapewniać bezpieczne środowisko dla wszystkich uczących się. Zachęcamy do korzystania z niniejszego tomu, dzielenia się nim ze współpracownikami i partnerami, oraz do przekazywania własnych praktyk. Już dziś sprawmy, aby nauka była bezpieczniejsza, poprzez zatrzymanie przemocy homofobicznej.

Dr Qian Tang
Zastępca Dyrektora Głównego ds. Edukacji

Broszura 8

**ODPOWIEDZI SEKTORA EDUKACJI
NA HOMOFOBICZNĄ PRZEMOC RÓWIEŚNICZĄ**

1. WSTĘP

Niniejsza publikacja jest częścią serii Dobra Polityka i Praktyka, która odnosi się do kluczowych tematów pracy UNESCO w sektorze edukacji, w tym HIV i AIDS oraz bezpiecznego, zdrowego środowiska edukacji dla wszystkich uczących się. Tom ten, na temat przemocy rówieśniczej motywowanej homofobią w instytucjach edukacyjnych, opiera się na pracy UNESCO w dziedzinach genderu, dyskryminacji i przemocy w szkołach.

Homofobiczna przemoc rówieśnicza³ jest szczególną formą nękania związaną z genderem, które opiera się na faktycznej lub domniemanej orientacji seksualnej lub tożsamości płciowej. Niniejszy tom wyjaśnia, dlaczego przemoc homofobiczna wśród rówieśników jest istotnym problemem w sektorze edukacji, opisuje również, co sektor robi i może zrobić w celu rozwiązania problemu. Walka z tym rodzajem przemocy może być wyzwaniem, szczególnie tam, gdzie homoseksualność jest tematem wrażliwym lub gdzie jest ona penalizowana, oraz wobec faktu, że część krajów zdołała osiągnąć większy postęp niż inne. Jednak wiele państw posiada wypracowane polityki i strategie zapobiegania i radzenia sobie z przemocą rówieśniczą w placówkach oświatowych. Mogą one stanowić ramy do działań na rzecz rozwiązania problemu homofobicznej przemocy rówieśniczej. Istnieją również dobre praktyki, które można zastosować powszechnie, niezależnie od kontekstu danego kraju.

³ Dla uproszczenia, termin homofobiczna przemoc rówieśnicza używany jest w niniejszej publikacji jako skrót od przemocy rówieśniczej motywowanej orientacją seksualną lub tożsamością płciową. Podczas gdy prześladowania homofobiczne i transfobiczne mają kilka wspólnych cech, młode osoby transpłciowe w instytucjach szkolnych zmagają się również ze szczególnymi wyzwaniami, które wymagają określonych strategii. Przykłady takich strategii odnaleźć można w niniejszym dokumencie.

Edukacja pomaga młodym ludziom rozwijać wiedzę i umiejętności, oraz zwiększa ich przyszłe życiowe szanse. Uczęszczanie do szkoły czy szkoły wyższej jest czymś więcej niż tylko uczeniem się. Jest ono również ważne dla społecznego i psychologicznego rozwoju młodych ludzi, którzy powinni mieć zapewnione bezpieczne, uporządkowane środowisko, emocjonalne wsparcie i szansę na interakcje z rówieśnikami. Prawo do edukacji zostało uznane w Uniwersalnej Deklaracji Praw Człowieka w 1948 roku i jest zapisane w Międzynarodowym Pakcie Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, Konwencji ONZ o Prawach Dziecka oraz w Konwencji UNESCO w sprawie Zwalczania Dyskryminacji w Dziedzinie Oświaty. Prawo do edukacji bez dyskryminacji na podstawie orientacji seksualnej lub tożsamości płciowej jest ustanowione również w Zasadach Yogyakarty⁴.

Mimo to każdego dnia uczniom na całym świecie odmawia się podstawowych praw do edukacji z powodu przemocy rówieśniczej w szkole. Wielu rodziców i edukatorów postrzega szkolne prześladowania jako coś „normalnego”, ale Światowy Raport ONZ o Przemocy wobec Dzieci z 2006 roku⁵ wykazał, że przemoc rówieśnicza to poważny problem edukacyjny. Raport wskazuje, że przemoc i prześladowania ze względu na seksualność i płeć są kierowane przeciwko dziewczynom ze strony

⁴ Zasady Yogyakarty z 2006 roku określają podstawowy obowiązek państw ONZ do ochrony praw człowieka. Dotyczą one szerokiego zakresu standardów ochrony praw człowieka i ich zastosowania w stosunku do kwestii orientacji seksualnej i tożsamości płciowej. Zob.: Yogyakarta Principles - Principles on the application of international human rights law in relation to sexual orientation and gender identity. http://www.yogyakartaprinciples.org/principles_en.pdf

⁵ Pinheiro, PS, (2006), World report on violence against children. Geneva: United Nations Secretary-General's Study on Violence Against Children. <http://www.unicef.org/violencestudy/reports.html>

ich nauczycieli płci męskiej i rówieśników, oraz przeciwko gejom, lesbijkom, osobom biseksualnym i transpłciowym (LGBT) w młodym wieku. Badania pokazują, że przemoc rówieśnicza ze względu na płeć lub seksualność dotyczy wszystkich uczniów odbieranych jako niedostosowanych do dominujących norm seksualnych i płciowych, łącznie z tymi, którzy identyfikują się jako lesbijki, geje, osoby biseksualne, transpłciowe czy interseksualne. Ta specyficzna forma przemocy, zwana homofobiczną przemocą rówieśniczą, ma poważne konsekwencje dla edukacji. Narusza prawo do edukacji i obniża osiągnięcia w nauce. Przemoc ta występuje w każdym kraju, niezależnie od wierzeń czy kultury. Tak jak dyskryminacja ze względu na rasę, płeć, kolor skóry i niepełnosprawność jest nie do przyjęcia, tak samo niedopuszczalna jest dyskryminacja ze względu na orientację seksualną i rzeczywistą lub postrzeganą tożsamość płciową. Wszyscy uczniowie mają równe prawa do wysokiej jakości edukacji w bezpiecznym środowisku szkolnym.

Niniejszy tom odzwierciedla rosnące przekonanie, że homofobiczna przemoc rówieśnicza w placówkach oświatowych jest problemem globalnym. Opiera się ono na dowodach i doświadczeniach zaprezentowanych podczas pierwszych międzynarodowych konsultacji ONZ w sprawie przemocy rówieśniczej motywowanej homofobią w instytucjach edukacyjnych, zwołane przez UNESCO w Brazylii w grudniu 2011 roku. Konsultacje zgromadziły przedstawicieli ministerstw, agencji ONZ, organizacji pozarządowych i uczelni ponad 25 krajów z całego świata⁶. Uczestnicy wydali wspólne oświadczenie, wzywając rządy do zapewnienia uniwersalnego dostępu do wysokiej jakości kształcenia poprzez wyeliminowanie niedopuszczalnej i szkodliwej, aczkolwiek rozpowszechnionej homofobicznej przemocy rówieśniczej w instytucjach edukacyjnych na całym świecie⁷.

Zostało poparte to oświadczeniem Sekretarza Generalnego ONZ w sprawie Powstrzymania Przemocy i Dyskryminacji ze względu na Orientację Seksualną i Tożsamość Płciową w odpowiedzi na raport⁸ przygotowany przez Wysokiego Komisarza ONZ ds. Praw Człowieka^{9,10}. Sekretarz Generalny opisał prześladowania homofobiczne jako „moralnie oburzające, poważne łamanie praw człowieka” i wezwał kraje do „podjęcia niezbędnych środków do ochrony

ludzi – wszystkich ludzi – przed przemocą i dyskryminacją, w tym ze względu na orientację seksualną i tożsamość płciową”^{11,12}.

Publikacja ta ma na celu promowanie wspólnych działań przez podkreślanie skali i konsekwencji przemocy rówieśniczej na tle homofobii, jak również dzielenie się dobrymi politykami i programami podejścia do problemu. Interwencje potrzebne są na etapie podstawowym, szkół ponadpodstawowych i uczelni wyższych systemu edukacji, dlatego też przykłady zawarte w tym tomie dotyczą wszystkich trzech poziomów. W krajach, gdzie orientacja seksualna i tożsamość płciowa są tematami wrażliwymi, najbardziej akceptowalne może okazać się rozpoczęcie pracy w instytucjach szkolnictwa wyższego. W mniej wymagających sytuacjach praca w szkołach średnich czy podstawowych jest bardziej osiągalna, a większość inicjatyw skupia się na tych właśnie poziomach edukacji. Tak samo ważne jest jednak zwalczanie homofobicznej przemocy rówieśniczej na uczelniach wyższych, gdzie studenci są równie zagrożeni. Nacisk w tej publikacji kładziony jest na prewencję, ponieważ bezpieczne środowisko do nauki jest kluczem do osiągnięć edukacyjnych.

Mamy nadzieję, że tom przeznaczony głównie dla decydentów, planistów i specjalistów w sektorze edukacyjnym, zainteresuje i będzie wartościowy także dla darczyńców, agencji ONZ i organizacji społeczeństwa obywatelskiego, badaczy oraz innych osób pracujących na rzecz edukacji, kwestii seksualności, genderu i młodzieży. Reszta publikacji ma następującą strukturę:

- Rozdział 2 przedstawia uzasadnienie dla sektora edukacji adresowania homofobicznej przemocy rówieśniczej, zapewniając przegląd charakteru, zakresu i konsekwencji zjawiska w instytucjach edukacyjnych.
- Rozdział 3 stanowi praktyczny przewodnik po możliwych działaniach, które mogą być podjęte, wedle specyficznej sytuacji w danym kraju.
- Rozdział 4 opisuje strategie zapobiegania i radzenia sobie z homofobiczną przemocą rówieśniczą w instytucjach oświatowych, podkreślając przykłady dobrych praktyk i polityk oraz wyników badań, innowacyjnych interwencji i wyciągniętych wniosków.¹³
- Rozdział 5 zawiera kilka uwag końcowych.

6 Pełna lista organizacji reprezentowanych na Konsultacjach znajduje się pod linkiem: <http://www.unesco.org/new/en/hiv-and-aids/our-priorities-in-hiv/gender-equality/anti-bullying/anti-bullying-participants/>

7 UNESCO (2011). http://www.unesco.org/new/en/hiv-and-aids/singleview/news/unesco_leads_a_landmark_anti_bullying_initiative/.

8 Rada Praw Człowieka wyraziła „głębokie zaniepokojenie aktami przemocy i dyskryminacji, we wszystkich regionach świata, popełniane wobec osób o odmiennej orientacji seksualnej lub tożsamości płciowej” i poprosiła Wysokiego Komisarza o przeprowadzenie wspomnianej inspekcji. UN General Assembly (2011), Human Rights Council Seventeenth session: Follow-up and implementation of the Vienna Declaration and Programme of Action. http://www.dayagainsthomophobia.org/IMG/pdf/UN_SOGI_ResolutionEnglish.pdf

9 OHCHR (2011), Discriminatory Laws and Practices and Acts of Violence against Individuals Based on their Sexual Orientation and Gender Identity. http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/19session/a.hrc.19.41_english.pdf

10 Wysoki Komisarz ONZ ds. Praw Człowieka podkreślił, że homofobia powinna być postrzegana na równi z seksizmem, rasizmem czy ksenofobią.

11 Sekretarz Generalny ONZ Ban Ki-moon, 8 December 2011. <http://www.un.org/sg/statements/?nid=5747>

12 Inne istotne wiadomości obejmują wideo wiadomość Sekretarza Generalnego do Spotkania Rady Praw Człowieka ds. przemocy i dyskryminacji ze względu na orientację seksualną lub tożsamości płciową (marzec 2012), <http://www.un.org/sg/statements/index.asp?nid=5900>; oraz Wstęp Sekretarza Generalnego adresowany do szczytu Unii Afrykańskiej. <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=41073>.

13 Materiały dostępne są poprzez stronę UNESCO HIV and AIDS Education Clearinghouse: http://hivaidsclearinghouse.unesco.org/search/format_liste.php?Chp11=Homophobic%20bullying%20in%20educational%20institutions&lang=en

2. KONTEKST I PRZESŁANKI

2.1 Przemoc rówieśnicza w szkole

Przemoc rówieśnicza w placówkach oświatowych to poważny problem. Niekorzystnie wpływa na zdrowie i samopoczucie uczniów, jak również sprawia, że środowisko szkolne staje się niebezpieczne (patrz: ramka 1). Przemoc rówieśnicza ma na celu spowodowanie bólu i strachu, jest systematyczna i powtarza się w czasie; wiąże się z nierównowagą sił. Choć czasem może obejmować przemoc fizyczną, istnieje różnica między przemocą, którą traktować należy jako przestępstwo i przemocą, na którą muszą reagować władze oświatowe. Dla przykładu, atak nożem powinien być rozpatrywany przez policję, podczas gdy przemoc taka jak popychanie, kopanie czy bójki, powinny być rozpatrywane przez władze placówki edukacyjnej.

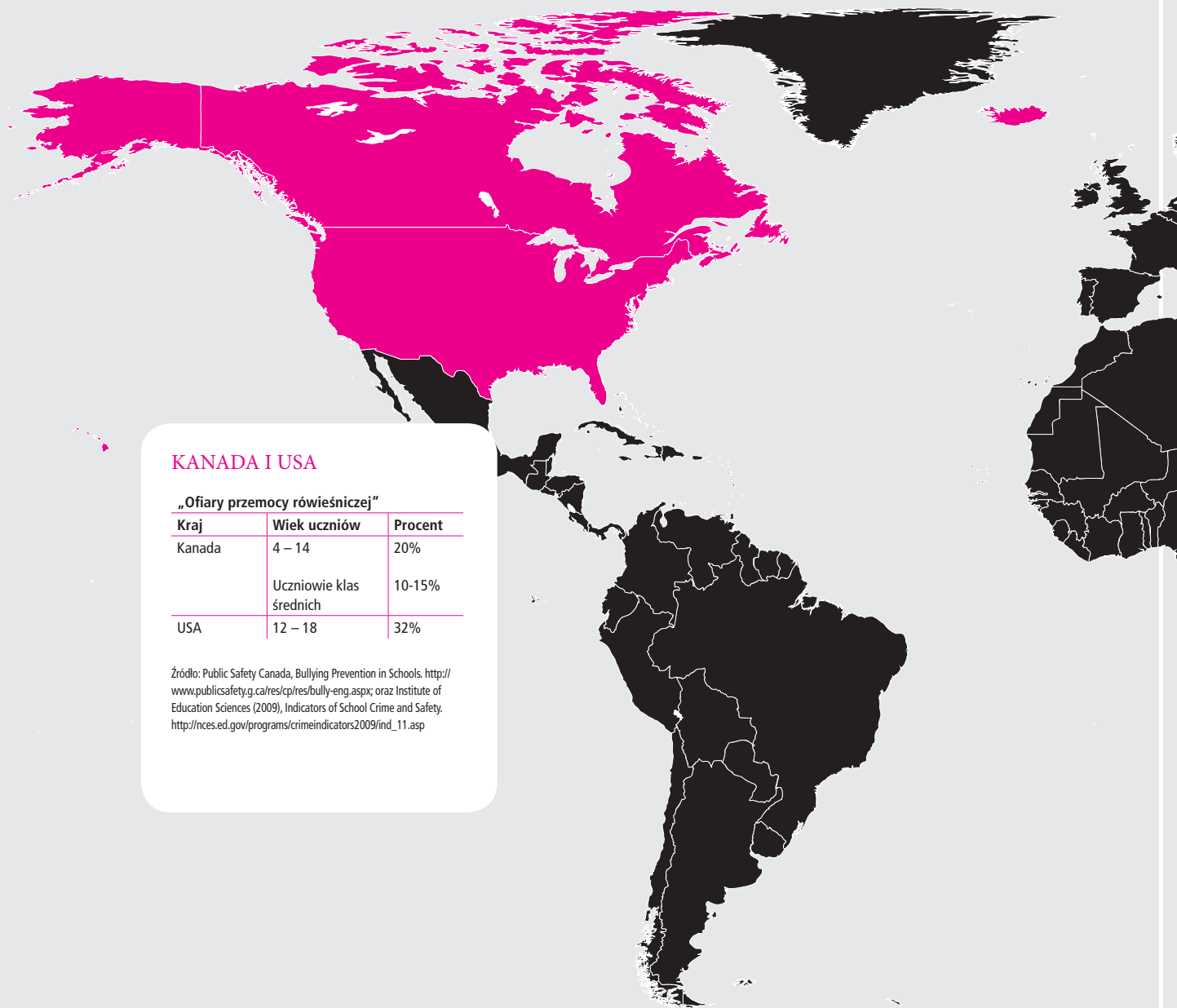
Przemoc rówieśnicza jest obecna w każdej części świata (patrz: rysunek 1, następna strona). Chociaż badania na ten temat różnią się pod względem definicji przemocy rówieśniczej, wyniki konsekwentnie wykazują, że znaczna część młodzieży jest zaangażowana, albo jako ofiara, albo jako sprawca, bywa też, że w dwóch rolach.

Ramka 1: Czym jest przemoc rówieśnicza?

Przemoc rówieśnicza może obejmować dokuczanie, wyśmiewanie, stosowanie wyzwisk, psychologiczną manipulację, przemoc fizyczną i wykluczenie społeczne. Sprawca może działać samodzielnie lub w grupie. Przemoc może być bezpośrednia, gdy na przykład dziecko żąda pieniędzy lub mienia innego dziecka, lub pośrednia, gdy grupa rozpowiada plotki na temat ofiary. Cybernetyczna przemoc rówieśnicza (ang. cyber bullying) jest prześladowaniem za pomocą e-maili, telefonów komórkowych, SMSów i oszczerczych witryn internetowych. Dzieci mogą być bardziej podatne na przemoc rówieśniczą, jeśli żyją z niepełnosprawnością, określają preferencje seksualne jako odróżniające się od ogółu, lub gdy pochodzą z mniejszości etnicznej, kulturowej, czy z pewnej grupy społeczno-ekonomicznej. Zarówno dla sprawcy oraz gnębnionego ucznia lub uczennicy, przemoc rówieśnicza skutkuje trudnościami w kontaktach interpersonalnych oraz niskimi osiągnięciami w szkole. Uczniowie, którzy są poddawani przemocy rówieśniczej są bardziej podatni na depresję, samotność, lęki i niską samoocenę niż ich rówieśnicy. Sprawcy często zachowują się agresywnie z powodu frustracji, upokorzenia, gniewu i w odpowiedzi na bycie wyśmiewanymi.

Źródło: UNESCO (2011), *Stopping Violence in Schools: A Guide for Teachers*. <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001841/184162e.pdf>

Rysunek 1: Przemoc rówieśnicza w szkołach - Problem globalny

KANADA I USA

„Ofiary przemocy rówieśniczej”

Kraj	Wiek uczniów	Procent
Kanada	4 – 14	20%
	Uczniowie klas średnich	10-15%
USA	12 – 18	32%

Źródło: Public Safety Canada, Bullying Prevention in Schools. <http://www.publicsafety.gc.ca/res/cp/res/bully-eng.aspx>; oraz Institute of Education Sciences (2009), Indicators of School Crime and Safety. http://nces.ed.gov/programs/crimeindicators2009/ind_11.asp

EUROPA

„Prześladowani w ostatnim czasie”

Wiek uczniów	Kraj	Procent
11	Szwecja	4%
	Turcja	33%
13	Szwecja	4%
	Litwa	29%
15	Islandia	3%
	Węgry	3%
	Bulgaria	23%

Źródło: Currie C et al. (eds) (2008), Inequalities in young people's health: Health Behaviour in School-aged Children international report from the 2005/2006 survey. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe.

AZJA-PACYFIK

	Kraj	Procent	
Uczniowie „doświadczający przemocy rówieśniczej w ostatnim miesiącu”	Filipiny	65%	
Uczniowie „poddani przemocy ze strony innych dzieci”	Mongolia	27%	
Uczniowie „będący świadkami przemocy rówieśniczej w szkole”	Laos	98%	
Uczniowie, którzy identyfikują się jako:	sprawcy	Chiny	2%
	sprawcy i ofiary		1.5%
	ofiary		>13%
Uczniowie, którzy przyznają się do „nękania kogoś przynajmniej raz w ciągu ostatniego roku”	Bangladesz	30%	

Źródło: Pinheiro, PS, (2006), World report on violence against children. Geneva: United Nations Secretary-General's Study on Violence Against Children. <http://www.unicef.org/violencestudy/reports.html>

AFRYKA

„Różne typy przemocy rówieśniczej”

Kraj	Procent
Kenia: szkoły publiczne w Nairobi	63-82%

„Bycie poddanym przemocy rówieśniczej raz lub dwa razy w ciągu ostatniego miesiąca”

Południowa Afryka	>50%
-------------------	------

Źródło: Jones, N., et al. (2008), Painful lessons: The politics of preventing sexual violence and bullying at school. Working/ Londres, Plan/Overseas Development Institute. (Working Paper 295)

2.2 Homofobiczna przemoc rówieśnicza

Pomimo, że przemoc rówieśnicza może dotyczyć wszystkich uczniów, ci postrzegani jako różniący się od innych są najbardziej na nią narażeni (patrz: ramka 2). Uczniowie, których seksualność odbierana jest jako odmienna, lub ci, których tożsamość płciowa czy ekspresja płciowa różnią się od płci biologicznej, są szczególnie narażeni. Przemoc rówieśnicza motywowana postrzeganą orientacją seksualną lub tożsamością płciową jest specyficznym rodzajem przemocy rówieśniczej i definiuje się ją jako homofobiczną.¹⁴ Szkoły mogą być jednymi z najbardziej homofobicznych przestrzeni społecznych. Badania w wielu krajach udowadniają, że młodzi ludzie są bardziej narażeni na homofobiczne prześladowanie w szkole, aniżeli w domu lub społeczności lokalnej^{15,16,17}. Przemoc ta nie dotyczy jedynie gejów, lesbijek lub osób biseksualnych, transpłciowych czy interseksualnych. W kanadyjskim badaniu wiele więcej młodzieży zgłosiło się jako ofiary przemocy homofobicznej, niż jest młodzieży, która faktycznie identyfikuje się jako LGBT¹⁸. I jak jeden uczeń z Nowej Zelandii stwierdził: „Przeżywali mnie gejem, bo pisałem wiersze, a jestem chłopakiem”.¹⁹

Charakter i zakres homofobicznej przemocy rówieśniczej w instytucjach edukacyjnych

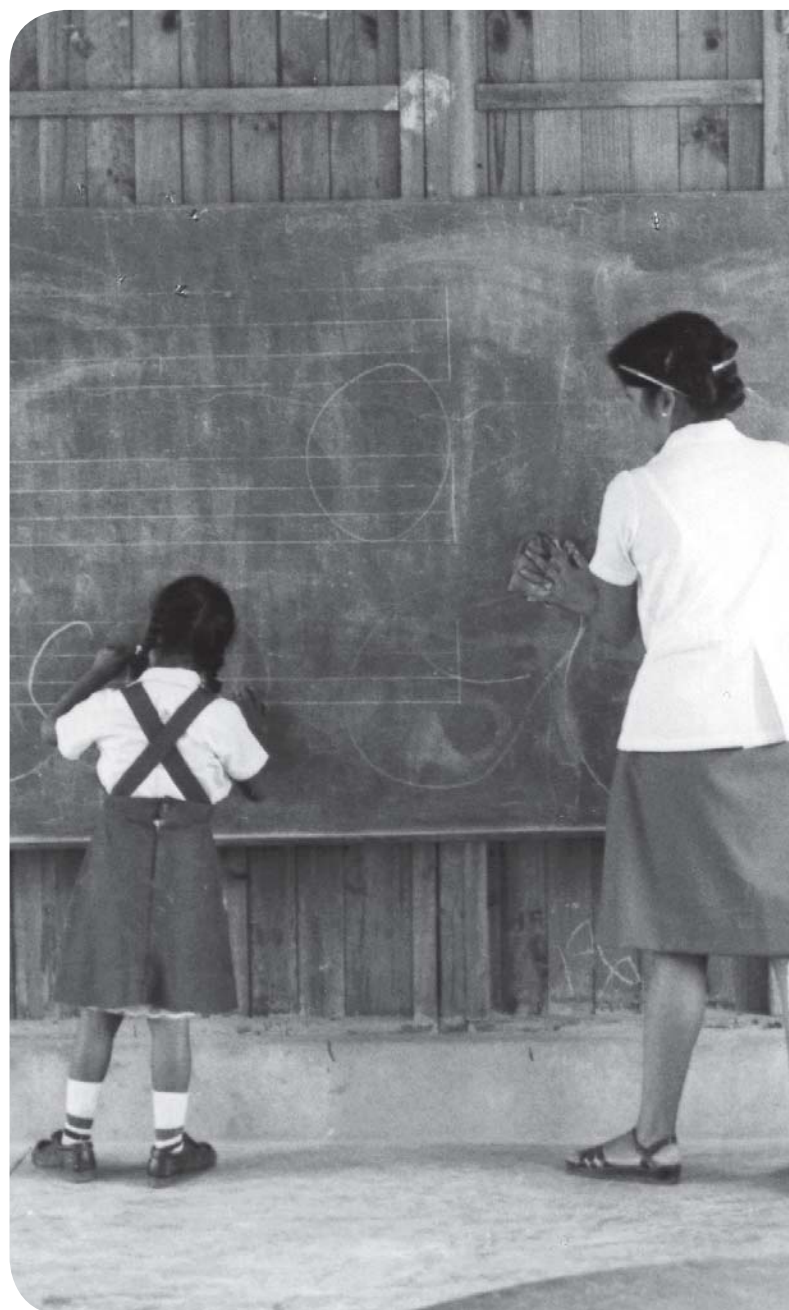
Homofobiczna przemoc rówieśnicza może przybierać różne formy, w tym dokuczania, wyzywania, publicznego ośmieszania, szerzenia plotek, zastraszania, popychania i bicia, kradzieży lub niszczenia mienia, izolowania, prześladowania internetowego (cyber bullying), fizycznej i psychicznej napaści, groźb śmierci.²⁰

Według badań przeprowadzonych przez Stonewall, przemoc rówieśnicza na tle homofobicznym jest najbardziej rozpowszechnioną formą przemocy rówieśniczej w Wielkiej Brytanii.²¹ W Izraelu, homofobiczne komentarze okazały się być powszechne, najczęściej słyszane na korytarzu szkolnym i w klasie między lekcjami. Chłopcy przyznali się do tego, że słyszeli obelgi skierowane w ich stronę częściej niż dziewczęta, szczególnie w sali gimnastycznej

lub na boisku sportowym. W Chinach, określenie “babski” jest używane przez uczniów i nauczycieli jako zniewaga wykorzystywana w stosunku do chłopców postrzeganych za nieposiadających męskich cech. Następujące cytaty zaczerpnięte z ankiety w 37 krajach Europy²² oraz z badania w Australii²³ podkreślają indywidualne doświadczenia homofobicznej przemocy rówieśniczej w szkołach oraz brak wsparcia ze strony władz szkolnych.

22 Takacs J, (2006), Social exclusion of young lesbian, gay, bisexual and transgender people in Europe. Brussels: ILGA-Europe and IGLYO

23 Hillier A, Turner A, Mitchell A, (2005), Writing themselves in again: 6 years on. The 2nd national report on the sexual health & well-being of same sex attracted young people in Australia. Melbourne: Australian Research Centre in Sex, Health and Society (ARCSHS), La Trobe University.

- 14 Dla uproszczenia, termin homofobiczna przemoc rówieśnicza obejmuje transfobię i używany jest w niniejszej publikacji jako skrót od przemocy rówieśniczej motywowanej orientacją seksualną lub tożsamością płciową.
- 15 Takacs J, (2006), Social exclusion of young lesbian, gay, bisexual and transgender people in Europe. Brussels: ILGA-Europe and IGLYO.
- 16 Hillier et al. (2010), Writing themselves in 3. The third national study on the sexual health and well-being of same sex attracted and gender questioning young people, Melbourne: Australian Research Centre in Sex, Health and Society (ARCSHS), La Trobe University.
- 17 Wiele z tych badań poświęconych jest atmosferze szkolnej i dlatego mogą być nieprecyzyjne.
- 18 Stop Bullying! Canada. <http://stopbullyingcanada.wordpress.com/statistic/>
- 19 New Zealand AIDS Foundation, Out There, Rainbow Youth, (2004) Safety in our Schools, an action kit for Aotearoa New Zealand schools to address sexual orientation prejudice., Wellington: OutThere; and Nairn K.; Smith A.B. (2003), Taking Students Seriously: their rights to be safe at school. Gender and Education, (15):2.
- 20 Jennett M, (2004), Stand up for us, challenging homophobia in schools, UK: Department of Health.
- 21 Stonewall, 2009, The Teachers' Report. http://www.stonewall.org.uk/at_school/education_for_all/quick_links/education_resources/4003.asp

„Dużo... chichotu, gdy przechodzimy obok, wyzwisk wypisywanych na naszych biurkach, rzeczy mówionych za naszymi plecami”, Francja.

„Głównie przemoc słowna, bycie wykluczonym z aktywności, bycie ignorowanym... rzucali we mnie rzeczami, pluli na mnie, niszczyli moje rzeczy”, Węgry.

„Jest się opluwany, nogi są bezustannie kopane od tyłu, gdy próbuje się odejść... jest się rzucany na ściany i zastraszanym”, Australia.

„Przemoc fizyczna zdarzyła się tylko raz, ale słowna codziennie”, Słowacja.

„Ukradli mi portfel i go pocięli, bo myśleli, że jestem gejem”, Portugalia.

„Popchnięto mnie ze schodów i na ścianę w liceum”, Australia.

„W szkole byłem ciągle gnębiony i prześladowany przez innych chłopców”, Portugalia.

„Jest chłopak, który jest ciągle zaczepiany, bo ludzie myślą, że jest gejem – wyzywają go od „geja” i rzucają w niego przedmiotami”, Nowa Zelandia.

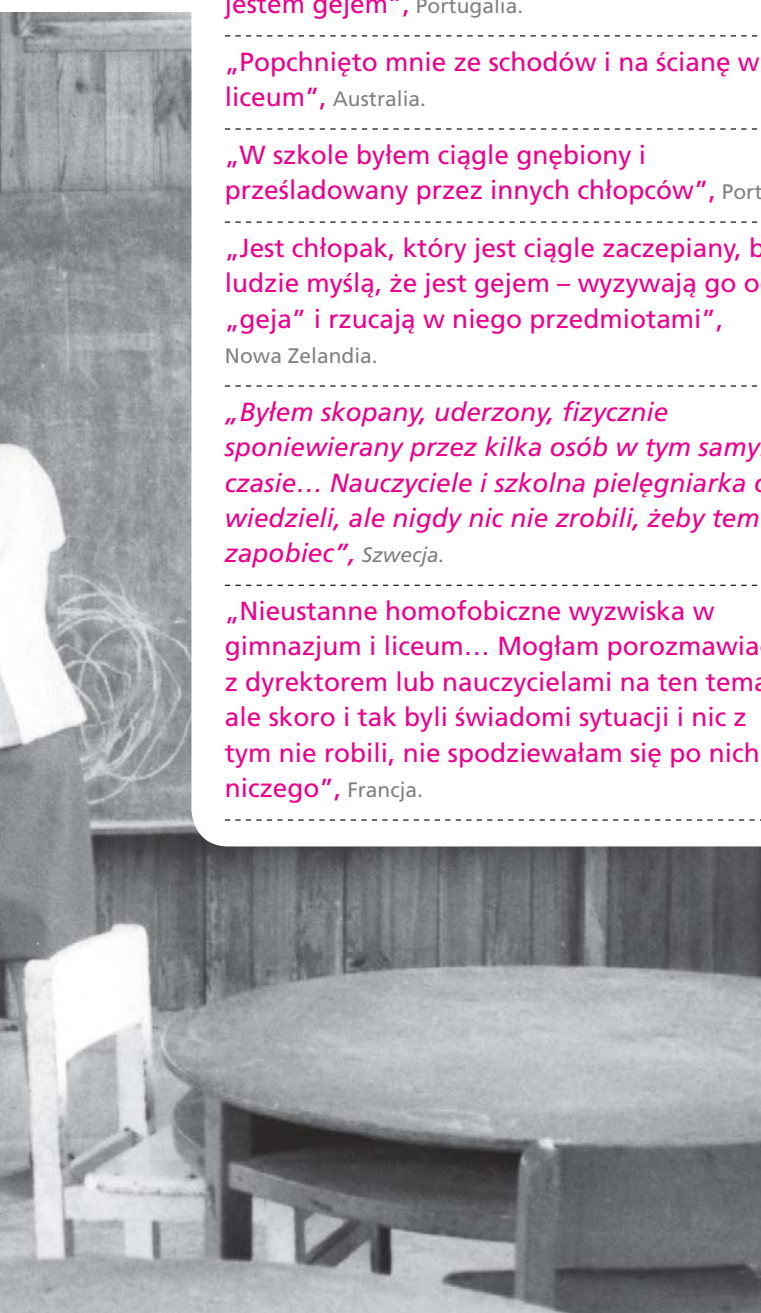
„Byłem skopany, uderzony, fizycznie sponiewierany przez kilka osób w tym samym czasie... Nauczyciele i szkolna pielęgniarka o tym wiedzieli, ale nigdy nic nie zrobili, żeby temu zapobiec”, Szwecja.

„Nieustanne homofobiczne wyzwiska w gimnazjum i liceum... Mogłam porozmawiać z dyrektorem lub nauczycielami na ten temat, ale skoro i tak byli świadomi sytuacji i nic z tym nie robili, nie spodziewałam się po nich niczego”, Francja.

Młode lesbijki z Irlandii opisały swoje doświadczenia z homofobiczną przemocą rówieśniczą w badaniu przeprowadzonym przez organizację pozarządową BeLonG To. Jedna przyznała: „Wielokrotnie byłam ofiarą homofobicznej przemocy rówieśniczej w i poza szkołą. Zostałam fizycznie zaatakowana trzykrotnie podczas ostatnich pięciu lat. Byłam werbalnie obrażana z powodu mojej seksualności, przez nauczyciela i uczniów. Widziałam też, jak inni doświadczają homofobicznej przemocy. Na przykład, ludzie w szkole, którzy postrzegani są za zniewieściałych, nieustannie wyzywani są od gejów, a moi znajomi są obrzucani obraźliwymi słowami. Miało to na mnie ogromny wpływ, do tego stopnia, że wiedziałam, że nie mogę więcej mieszkać w kraju, w którym przyzwala się na takie zachowanie. W pewnym momencie myślałam o samobójstwie. Nigdy nie zgłaszałam tych prześladowań, nawet gdy zostałam pobita, bo byłam przekonana, że nic się nie zmieni. Posiadanie wsparcia, przynależność do grupy młodzieżowej BeLonG To, obracanie się wśród ludzi, którzy mnie rozumieją i wiedza, że nie tylko ja przechodzę przez homofobiczną przemoc rówieśniczą, pomogły mi”.

Inna zgłasza podobne doświadczenia: „Wyzywali mnie na ulicach i w szkole od lesb i dziwadeł, prowokowano mnie. Widziałam też innych atakowanych i obrażanych. To gnębienie sprawiło, że czułam się podle, byłam przybita, nienawidziłam siebie. Skończyło się na chodzeniu na terapię przez trzy lata. Po latach zgłosiłam przemoc władzom szkoły, a sprawcy zostali ukarani. Miałam wsparcie ze strony przyjaciół, nauczyciele byli fantastyczni. W szkole były też dostępne porady psychologiczne.”

Inne ankietowane uczennice przyznawały, że homofobiczna przemoc rówieśnicza: „Sprawiła, że nie mogłam się doczekać zmiany szkoły... przez nią również opuściłam wiele dni w szkole, bo nie chciałam do niej uczęszczać”. „Zwykłam olewać szkołę, albo zamykałam się w szkolnej łazience, żeby się sama okaleczać. Czułam się niechciana”.

W krajach z rozwiniętą komunikacją elektroniczną, wzrasta tzw. cyber bullying, przy czym młodzież, która się wyróżnia od reszty rówieśników jest narażona na tę formę przemocy rówieśniczej w większym stopniu, niezależnie od tego, czy doświadcza innych form prześladowania. Badanie przeprowadzone w Stanach Zjednoczonych wykazuje, że prawie 60% ofiar cyber przemocy jest również ofiarami rówieśniczej przemocy szkolnej; podczas gdy dziewczęta były poddawane przemocy drogą elektroniczną nieco częściej niż chłopcy, duża różnica została zaobserwowana między młodzieżą identyfikującą się jako nieheteroseksualna (gdzie 33% było prześladowana drogą cyfrową), i młodzieżą identyfikującą się jako heteroseksualną (gdzie 15% doświadczało cyber bullyingu).²⁴ Badanie to również wykazało, że gdy szkolna przemoc rówieśnicza zmniejsza się o prawie 50% między 14 i 18 rokiem życia, cyber przemoc zmniejsza się jedynie od 17 do 13%. Cyber bullying różni się od innych form przemocy rówieśniczej, ponieważ umożliwia sprawcom zachowanie anonimowości. Dodatkowo, poczucie odpowiedzialności za przemoc może być zredukowane, gdyż brak jest kontaktu twarzą w twarz.²⁵

Prześladowania na tle homofobicznym są zazwyczaj popełniane przez uczniów, jednak w niektórych przypadkach przez nauczycieli lub innych pracowników szkolnych. Badanie przeprowadzone w pięciu uniwersytetach w Libanie przez organizację Helem²⁶ wykazało, że uczniowie doświadczali homofobicznej przemocy rówieśniczej ze strony innych uczniów oraz kadry szkolnej, w tym nękania, szantażu oraz pozbawienia praw uczniowskich. Jeden ze studentów usłyszał od swojego wykładowcy: „Nie mogę mieć cię na moich zajęciach” i został odizolowany przez innych uczniów.

Przemoc rówieśnicza może być dokonywana przez małe lub duże grupy. Występuje większe prawdopodobieństwo, że chłopcy, a nie dziewczęta, są sprawcami przemocy rówieśniczej.²⁷ Poza sprawcami i ofiarami, przemoc motywowana homofobią dotyczy i wpływa również na innych uczniów, w tym tych, którzy są świadkami lub obserwatorami przemocy. Dla przykładu, w izraelskim badaniu połowa respondentów, którzy doświadczali homofobicznej przemocy rówieśniczej, przyznała, że inni uczniowie często nie interweniowali lub ignorowali nadużycia, jednocześnie niektórzy przyznali, że część rówieśników współpracowała z inicjatorami nękań.

²⁴ Kessel Schneider et al. (2012), Cyberbullying, School Bullying, and Psychological Distress: A Regional Census of High School Students. *American Journal of Public Health*, 102(1) 171-177.

²⁵ Juvonen J, Gross EF, (2008), Extending the school grounds? - Bullying experiences in cyberspace. *J Sch Health*. 78(9): 496-505.

²⁶ Helem. <http://www.helem.net/>

²⁷ Kimmel, M., Aranson, A, (2003), Men and Masculinities; A Social, Cultural, and Historical Encyclopedia. California: ABC-CLIO

Ramka 2: Dostępne dowody na istnienie homofobicznej przemocy rówieśniczej w szkołach²⁸

Mimo, że stosunkowo niewiele krajów zebrało dane na temat rówieśniczej przemocy motywowanej homofobią, dostępne dowody z różnych regionów świata wskazują, że skala problemu jest rozległa.

- Duży stosunek lesbijek, gejów i osób biseksualnych w szkołach zgłasza homofobiczną przemoc rówieśniczą: w Chile (68%), Gwatemali (53%), Meksyku (61%) i Peru (66%).²⁹ W Brazylii ponad 40% gejów przyznało, że było pobitych, kiedy uczęszczało do szkoły.³⁰
- W Republice Południowej Afryki geje i lesbijki informują o wysokim poziomie wykorzystania seksualnego, znieważania słownego i fizycznego, głównie ze strony innych uczniów, ale również ze strony nauczycieli i dyrekcji.³¹ W kwestionariuszu skierowanym do osób, które zrezygnowały ze szkoły, 68% gejów i 42% lesbijek przyznało, że w szkole doświadczyło mowy nienawiści, a 10% doświadczyło przemocy seksualnej.³² Badanie wśród uczniów klasy 11 w Johannesburgu wykryło wysoki poziom rówieśniczej przemocy szkolnej, w tym wyzywanie, dokuczanie, prowokujące lub znieważające słownictwo, okrutne komentarze, oraz pośrednią przemoc w postaci szerzenia plotek, izolowania, z chłopcami występującymi częściej zarówno jako ofiary, jak i sprawcy.
- W Irlandii 58% uczniów i uczennic dostrzega homofobiczną przemoc rówieśniczą w swojej szkole, 34% zauważa homofobiczne komentarze wśród nauczycieli i reszty kadry szkolnej, 25% było fizycznie zastraszone przez rówieśników.³³ W innym badaniu, ponad 50% młodych osób LGBT przyznało, że doświadczalo homofobicznej przemocy rówieśniczej w szkole.³⁴
- W Wielkiej Brytanii 90% nauczycieli szkół ponadpodstawowych i ponad 40% nauczycieli szkół podstawowych zauważa przemoc rówieśniczą, przezywanie lub nękanie na tle homofobicznym. Nauczyciele szkół ponadpodstawowych wymieniają homofobiczną przemoc rówieśniczą jako drugą najczęściej występującą formę przemocy rówieśniczej, poza tą związaną

²⁸ Dowody na homofobiczną przemoc rówieśniczą nie są ani włączone w istniejące narzędzia do zbierania danych, ani nie są gromadzone systematycznie przez sektor edukacji. Jeżeli są zbierane, to przez naukowców i rzeczników szczególnie zainteresowanych tematem. Porównanie wyników na poziomie międzynarodowym jak i krajowym przy pomocy przedstawionych danych nie jest możliwe ze względu na ryzyko błędów badawczego. Dane pochodzą z różnych próbek i wykorzystują różniące się metody badawcze.

²⁹ Caceres et al., (2011), Final report: Estudio a través de Internet sobre "Bullying", y sus manifestaciones homofóbicas en escuelas de Chile, Guatemala, México y Perú, y su impacto en la salud de jóvenes varones entre 18 y 24 años.

³⁰ UNESCO (Representative in Brazil), (2009), http://www.ypinaction.org/files/01/94/Homophobia_in_schools.pdf

³¹ Gay and Lesbian Network, (2011), Homophobia in schools in Pietermaritzburg. Pietermaritzburg: Gay and Lesbian Network,

³² Behind the Mask (2010), <http://www.mask.org.za/homophobia-atschools/>

³³ Mayock P et al., (2009), Supporting LGBT lives: A study of the mental health and well-being of lesbian, gay, bisexual and transgender people, Ireland: BeLonG To & GLEN.

³⁴ Minton et al., (2008), An exploratory survey of the experiences of homophobic bullying among lesbian, gay, bisexual and transgendered young people in Ireland, *Irish Educational Studies*, 27(2):177-191.

z otyłością.³⁵ Badanie homo- i biseksualnych uczniów i uczennic wykazało, że 65% z nich doświadczyło przemocy rówieśniczej, w tym przemocy słownej i fizycznej, oraz gróźb śmierci.³⁶ Inne badanie wykazało, że 80% respondentów doświadczało wyzywania, a o 55% rozsiewano plotki.³⁷ Ankieta Departamentu Edukacji przeprowadzona w 300 szkołach ponadpodstawowych w Anglii i Walii w 2002 roku ujawniła, że 82% nauczycieli było świadomych incydentów homofobicznej przemocy słownej, a 26% incydentów przemocy fizycznej. Sytuacja jest gorsza w szkołach o charakterze wyznaniowym, gdzie 75% młodych osób homoseksualnych doświadczyło bezpośredniej homofobicznej przemocy rówieśniczej, w porównaniu z 65% ogółu. 47% osób homoseksualnych nie zgadza się ze stwierdzeniem, że ich szkoła jest akceptującym, tolerancyjnym, życzliwym miejscem, w porównaniu z 35% ogółu.³⁸

- Badanie w Belgii wśród lesbijek, gejów i osób biseksualnych, które uczęszczały do szkoły w przeciągu ostatnich trzech lat wykazało, że 48% z nich doświadczało drwin i dokuczania, 39% było ofiarami wyzwisk, 36% społecznego wykluczenia, a 21% zastraszania. Podobne wyniki uzyskano we Francji,³⁹ na Węgrzech,⁴⁰ w Holandii⁴¹ i Hiszpanii.⁴² W Holandii 35% tych uczniów i uczennic wyznało, że nigdy lub rzadko czują się bezpieczni w szkole, w porównaniu z 6% ogółu. W Izraelu 38% lesbijek, gejów i osób biseksualnych przyznało się do bycia poddanymi przemocy słownej, a 8% przemocy fizycznej w szkole.⁴³
- W Stanach Zjednoczonych ponad 84% młodych gejów, lesbijek i osób biseksualnych doświadczało wyzywania lub groźno im, 40% było popychanych lub szturchanych, 18% zostało pobitych w szkole.⁴⁴ Ponad 90% uczniów i uczennic transpłciowych poinformowało o poniżających komentarzach skierowanych w ich stronę, ponad połowa doświadczyła przemocy fizycznej, a dwie-trzecie przyznało, że nie czują się bezpiecznie w szkole.⁴⁵ W innym badaniu, 57% respondentów przyznało,

że homofobiczne komentarze wychodziły od kadry szkolnej.⁴⁶ Badanie przeprowadzone w szkołach podstawowych wykazało, że prześladowania rówieśnicze są częstym zjawiskiem, w szczególności wobec uczniów i uczennic, którzy nie dostosowują się do norm związanych z genderem.⁴⁷ W Kanadzie ponad 50% uczących się gejów, lesbijek i osób biseksualnych oraz 75% uczących się osób transpłciowych raportuje prześladowania słowne; 10% regularnie słyszy homofobiczne komentarze od nauczycieli.⁴⁸

- Badanie w Indiach i Bangladeszu wykazało, że 50% gejów doświadcza nękania ze strony uczniów i nauczycieli zarówno w szkołach, jak i na uniwersytetach.⁴⁹ W Japonii 83% gejów i chłopców biseksualnych doświadczyło homofobicznej przemocy rówieśniczej w szkole.⁵⁰ W Hong Kongu 42% uczniów i uczennic LGBT zgłosiło przemoc słowną, a 40% społeczne wykluczenie w szkole.⁵¹ Według australijskiego krajowego badania na temat młodych osób homoseksualnych, 61% doznaje przemocy słownej, 18% przemocy fizycznej, a 69% innych form homofobicznej przemocy rówieśniczej, w tym wykluczenia społecznego; 80% respondentów przyznało, że przemoc rówieśnicza najczęściej występowała właśnie w szkole.⁵² W Nowej Zelandii ankieta wśród młodych osób homoseksualnych w szkołach wykazała, że 76% gejów i 64% lesbijek doświadcza słownej przemocy rówieśniczej.⁵³

35 Stonewall, (2009), The Teachers' Report. http://www.stonewall.org.uk/at_school/education_for_all/quick_links/education_resources/4003.asp

36 Stonewall, (2007), The School Report. http://www.stonewall.org.uk/at_school/education_for_all/quick_links/education_resources/4004.asp

37 Warwick I, Douglas N. (2001), Safe for all, a best practice guide to prevent homophobic bullying in secondary schools. Education Policy Research Unit, Institute of Education, University of London.

38 Stonewall. Working with faith communities. Stonewall education guide. http://www.stonewall.org.uk/at_school/education_for_all/quick_links/education_resources/5761.asp

39 Rebeyrol, A et al., (2010) 2008 Rapport sur la prévention des discriminations à raison de l'orientation sexuelle en milieu scolaire. Paris: ministre de l'Éducation nationale.

40 Béres-Deák R & Rédai, D. (2011), Images of Hungarian teenagers about homosexuals – experiences of a school project. <http://www.sociologija.si/wp-content/uploads/2011/04/Abstrakti.pdf>

41 Dankmeijer, P (2001), Gerapporteerde onveiligheid door homojongeren vergeleken met heterojongeren. Amsterdam: Empowerment Lifestyle Services. http://www.edudivers.nl/doc/peters_publicaties/Dankmeijer%20%27Gerapporteerde%20onveiligheid%20door%20homojongeren%20vergeleken%20met%20heterojongeren%27%20%282001%29.pdf

42 Galan et al., (2009), Achieving real equality: A work in progress for LGBT youth in Spain. *Journal of LGBT Youth*. 6(2), 272-287.

43 Pizmony-Levy et al., (2008), Do my teachers care I'm gay? Israeli lesbigay school learners' experiences at their schools. *Journal of LGBT Youth*, 5(2), 33-61.

44 GLSEN, (2009), National school climate survey: The experiences of lesbian, gay, bisexual and transgender youth in our nation's schools. New York: GLSEN.

45 Greytak E et al., (2009), Harsh realities: The experiences of transgender youth in our nation's schools. New York: GLSEN.

46 McFarland W, (2001), The legal duty to protect gay and lesbian learners from violence in school. *Professional School Counseling*, 4(3), 171-180.

47 GLSEN and Harris Interactive (2012), Playgrounds and Prejudice: Elementary School Climate in the United States, A Survey of Students and Teachers. New York: GLSEN.

48 Taylor et al., (2011), Every class in every school: The first national climate survey on homophobia, biphobia and transphobia in Canadian schools. Final Report. Toronto: Egale Canada Human Rights Trust

49 Bondyopadhyay A, Khan S, Mulji K (2005), From the front line: A report of a study into the impact of social, legal and judicial impediments to sexual health promotion, care and support for males who have sex with males in Bangladesh and India. Naz Foundation International.

50 GayJapanNews, Global Rights et al., (2008), The violations of the rights of lesbian, gay, bisexual and transgender persons in Japan. A Shadow Report Submitted to the Human Rights Committee. <http://www.iglhrc.org/binarydata/ATTACHMENT/e/000/000/159-1.pdf>

51 Fridae, (2010), <http://www.fridae.asia/newsfeatures/2010/08/13/10223.hong-kong-ngo-fights-homophobia-in-schools>

52 Hillier et al. 2010. Writing themselves in 3. The third national study on the sexual health and well-being of same sex attracted and gender questioning young people. Melbourne: Australian Research Centre in Sex, Health and Society (ARCSHS), La Trobe University.

53 Hendrickson M, (2007), 'You have to be strong to be gay': Bullying and educational attainment in LGB New Zealanders. *Journal of Gay and Lesbian Social Services*, 19(3/4), 67-85. <http://www.youth-suicide.com/gay-bisexual/news/austra.htm#New-Zealand>

Edukacyjne konsekwencje homofobicznej przemocy rówieśniczej

„Fizyczne i inne formy upokarzającego i obraźliwego traktowania nie są jedynie łamaniem praw dziecka do ochrony przed przemocą, ale są również bardzo szkodliwe dla procesu nauczania.”⁵⁴

Homofobia oraz homofobiczna przemoc rówieśnicza podważają możliwości nauki. Doniesienia z Bangladeszu, Indii, Nepalu i Ameryki Łacińskiej wskazują, że lesbijkom, gejom, osobom biseksualnym i transpłciowym odmawia się dostępu do szkoły.⁵⁵ Dostęp do szkoły jest szczególnie problemem dla uczniów transpłciowych, ponieważ kwestie takie jak polityka szkolnych mundurków czy pomieszczenia sanitarne są binarne i nie zawierają opcji dla uczniów transpłciowych.

W Nepalu 13-letni uczeń transpłciowy przybył do organizacji Blue Diamond Society⁵⁶ po tym, jak został zmuszony do odejścia ze szkoły z powodu długotrwałego prześladowania. Poprosił o pomoc w nauce. „Następująca” interwencja Blue Diamond pozwoliła mu na rozpoczęcie siódmej klasy jako otwarcie transpłciowej osobie w Liceum Durbar w Katmandu.

Źródło: Times of India, 2011. Nepal's oldest school starts sexual revolution.

Istnieją wyraźne dowody z wielu krajów, że bycie poddanym homofobicznej przemocy rówieśniczej może skutkować:

- zmniejszeniem obecności w szkole
- wczesnym porzuceniem szkoły
- gorszymi wynikami i osiągnięciami w nauce.

Homofobiczna przemoc szkolna, w szczególności zastraszanie, publiczne ośmieszanie i kradzież mienia jest mocno powiązana z nieobecnością. W niektórych przypadkach uczniowie opuszczają lekcje lub udają chorobę, aby unikać przyznania się do straty książek, sprzętu czy prac domowych.

⁵⁴ UNESCO i UNICEF, (2007), A human rights-based approach to Education for All. Paris: UNESCO.

⁵⁵ Jolly S, (2010), Poverty and sexuality: What are the connections? Overview and literature review. Stockholm: SIDA

⁵⁶ Powstała w 2001 roku, Blue Diamond Society jest nepalską organizacją pozarządową, która działa na poziomie krajowym i współpracuje ze wspólnotami w Katmandu na rzecz zdrowia seksualnego, praw człowieka i dobrobytu mniejszości seksualnych i genderowych w Nepalu. <http://www.bds.org.np/aboutus.html>

*„Czasem zostawałam w domu, mówiąc, że źle się czuję, nawet kiedy tak nie było, ale na myśl o pójściu do szkoły fizycznie chorowałam”
Nowa Zelandia.⁵⁷*

Niemalże jedna na trzy osoby LGBT w wieku szkolnym w Stanach Zjednoczonych przyznaje się do regularnego opuszczania lekcji, ponieważ odczuwa tam brak bezpieczeństwa lub nieprzyjemną atmosferę. Podobny odsetek uczniów i uczennic zgłosił opuszczenie co najmniej jednego pełnego dnia w szkole w minionym miesiącu. Uczniowie ci byli trzykrotnie bardziej narażeni na opuszczanie lekcji w odniesieniu do reszty populacji szkolnej gimnazjów i liceów.⁵⁸ Wysoki poziom nękania uczniów transpłciowych wiąże się ze zwiększonymi nieobecnościami, jak również ze zmniejszeniem aspiracji i gorszymi wynikami w nauce. Prawie połowa uczniów transpłciowych opuszcza lekcje z powodu poczucia skrępowania i braku poczucia bezpieczeństwa, a prawie jedna z sześciu staje w obliczu prześladowań tak intensywnych, że zmuszona jest do opuszczenia szkoły.⁵⁹ W Wielkiej Brytanii siedem na dziesięć lesbijek, gejom i osób transpłciowych, którzy doświadczyli homofobicznej przemocy rówieśniczej przyznało, że miało to negatywny wpływ na ich osiągnięcia szkolne. 50% tych osób opuszczało lekcje, a 20% opuściło je więcej niż 6 razy.⁶⁰

W niektórych przypadkach homofobiczna przemoc rówieśnicza zmusza uczniów do rezygnacji z uczęszczania do szkoły.⁶¹ Dla przykładu, w amerykańskim badaniu 28% gejom i lesbijek, którzy doświadczyli przemocy rówieśniczej na tle homofobicznym w szkole, przedwcześnie zrezygnowało z edukacji.⁶² Badanie zlecone przez Departament Edukacji w Irlandii Północnej wykazało, że 19% młodych ludzi, którzy doświadczyli przemocy rówieśniczej w szkole ze względu na swoją orientację seksualną osiągnęło niższe wyniki niż przewidywano, a 10% ukończyło edukację szkolną wcześniej niż by chcieli.⁶³ Kolejne badanie w Irlandii wykazało podobne wyniki, mianowicie prawie jedna na dziesięć osób doświadczających homofobii wcześniej opuszcza szkołę.⁶⁴ W badaniu przeprowadzonym w 2007 roku, w projekcie School Mates

⁵⁷ New Zealand AIDS Foundation, Out There, Rainbow Youth, (2004), Safety in our Schools, an action kit for Aotearoa New Zealand schools to address sexual orientation prejudice. Wellington: OutThere.

⁵⁸ GLSEN, (2009), National school climate survey: The experiences of lesbian, gay, bisexual and transgender youth in our nation's schools. New York: GLSEN.

⁵⁹ Greytak E et al., (2009), Harsh realities: The experiences of transgender youth in our nation's schools. New York: GLSEN.

⁶⁰ Stonewall, (2007), The School Report. http://www.stonewall.org.uk/at_school/education_for_all/quick_links/education_resources/4004.asp

⁶¹ Jolly, S, (2010), Poverty and sexuality: What are the connections? Overview and literature review. Stockholm: SIDA.

⁶² Telljohann, S.K. and Price, J.H., (1993), A Qualitative Examination of Adolescent Homosexuals' Life Experiences: Ramifications for School Personnel, Journal of Homosexuality, 26:1, 41-56.

⁶³ Carolan, F. and Redmond, S. (2003), The needs of young people in Northern Ireland who identify as lesbian, gay, bisexual and/or transgender (LGBT). Belfast: Youthnet. See also Government of Ireland, (1995), Charting Our Education Future. Dublin: Government Publications.

⁶⁴ Minton, Dahl, O'Moore and Tuck et al., (2008), An exploratory survey of the experience of homophobic bullying among lesbian, gay, bisexual, transgendered youth people in Ireland. Irish Educational Studies, 27:2 177-191.

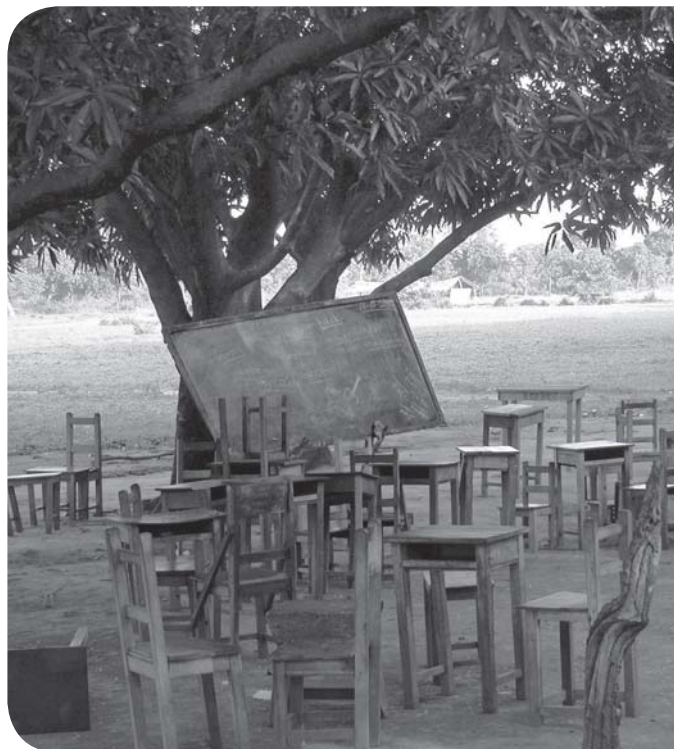
Projekt podkreślił negatywne efekty wychowawcze homofobicznej przemocy rówieśniczej (więcej nieobecności, wagiary, mniej wejść na szczebel edukacji wyższej) w Austrii, Włoszech, Hiszpanii, Polsce i Wielkiej Brytanii. Badanie⁶⁵ w 2006 roku przeprowadzone we Francji wykazało, że 8% respondentów odeszło ze szkoły w konsekwencji doznawania przemocy rówieśniczej na tle homofobicznym.

W Argentynie, uczniowie transpłciowi przyznawali, że zakończyli edukację, bądź z powodu homofobicznej przemocy rówieśniczej ze strony innych uczniów, bądź dlatego, że odmawia im się przyjęcia do szkoły przez jej władze. 45% ankietowanych odeszło ze szkoły średniej, a jedynie 2,3% ukończyło studia.⁶⁶

W Indiach i Bangladeszu ankietowani mężczyźni homoseksualni twierdzili, że skończyli edukację wcześniej ze względu na homofobiczną przemoc rówieśniczą.⁶⁷

Opuszczanie lekcji oraz wczesne odejście ze szkoły wpływają na osiągnięcia w nauce. Uczniowie, którzy przedwcześnie opuszczają szkołę mają niższe kwalifikacje, co z kolei wpływa na ich możliwości zatrudnienia. Na niższe wyniki w nauce i osiągnięcia akademickie wpływa utrata pewności siebie, strach, stres i izolacja związane z doświadczaniem homofobicznej przemocy rówieśniczej.

Badanie w Szkocji wykazało, że 26% uczących się lesbijek, gejów, osób biseksualnych i transpłciowych miało poczucie, że ich osiągnięcia w nauce ucierpiały przez przemoc rówieśniczą motywowaną homofobią, a 12% wagarowało.⁶⁸ W Stanach Zjednoczonych uczniowie, których często gnębiono z powodu orientacji seksualnej osiągnęli zdecydowanie gorsze wyniki w nauce, w przeciwieństwie do uczniów, którzy nie spotykali się z homofobiczną przemocą rówieśniczą. Byli oni również dwukrotnie bardziej skłonni do rezygnowania z edukacji wyższej, w stosunku do populacji krajowej.⁶⁹ W Brazylii wykazano, że wiktyimizacja jest związana z negatywnymi wynikami w nauce, a te z kolei są bardziej widoczne w przypadku wiktyimizacji motywowanej homofobią.⁷⁰ Doświadczenie Dervina, młodego Jamajczyka, opisane poniżej, ilustruje, jakie skutki może mieć homofobiczna przemoc rówieśnicza.

“Na szczęście ludzie zwracają coraz więcej uwagi na homofobiczne prześladowania i ich konsekwencje. Ale jest już za późno dla tych, którzy popełnili samobójstwo i dla tych z nas, którzy byli ofiarami przemocy. Nie jestem najbardziej męski i często mi dokuczano w szkole podstawowej – w wieku, kiedy słowa bolą najbardziej. Kiedy poszedłem do liceum w mieście, obiecałem sobie, że będę inny i przez pierwsze kilka miesięcy robiłem wszystko, żeby być bardziej „męskim”. Nie udało się. Drwiny zaczęły się od nowa. Zaczęły krążyć plotki. Było mi ciężko. Moje oceny spadły, zacząłem opuszczać lekcje i całe dni w szkole. Często zostawałem w łóżku i płakałem. Obwinałem siebie za tą wrogość i modliłem się do Boga, żeby zmienił to, kim jestem. Starałem się naśladować chłopców, którzy mnie gnębili. Zmieniłem wygląd i zacząłem okazywać brak szacunku nauczycielom. Byłem zawieszany co tydzień. W ósmej klasie postanowiłem, że nie mogę pozwolić, aby ta sytuacja kierowała mną w złą stronę. Mam przyjaciół i kochającą mnie rodzinę. Wszystko nie zniknęło bez śladu – wciąż są osoby, które mówią o mnie podłe rzeczy, ale wszystko zmienia się na lepsze.”

Dervin Osbourne

65 SOS Homophobie, Analyse statistique des résultats de l'enquête sur l'homophobie en milieu scolaire. http://www.sos-homophobie.org/sites/default/files/analyse_enquete_milieu_scolaire.pdf?q=documents/analyse_enquete_milieu_scolaire.pdf

66 Dubel and Hielkema (eds), (2010), Gay and lesbian rights are human rights. The Hague: HIVOS

67 Bondyopadhyay A, Khan S, Mulji K, (2005), From the front line: A report of a study into the impact of social, legal and judicial impediments to sexual health promotion, care and support for males who have sex with males in Bangladesh and India. Naz Foundation International.

68 O'Loan, S., McMillan, F., Motherwell, S., Bell, A., and Arshad, R, (2006), Promoting equal Opportunities in Education: Project Two, Guidance in Dealing with Homophobic Incidents, Edinburgh: Scottish Executive Education Department

69 GLSEN, (2009), National school climate survey: The experiences of lesbian, gay, bisexual and transgender youth in our nation's schools. New York: GLSEN.

70 Alexander M and Santo J, (2011), Effects of homophobic versus nonhomophobic victimisation on school commitment and the moderating effect of teacher attitudes in Brazilian public schools, Journal of LGBT Youth, 8: 289-308.

Wpływ przemocy rówieśniczej/ homofobicznej przemocy rówieśniczej na zdrowie psychiczne

Homofobiczna przemoc rówieśnicza może negatywnie wpływać na zdrowie psychiczne i mentalność młodzieży, co może z kolei źle wpływać na ich edukację. Badania wykazują jasny związek między długoterminową, powtarzaną homofobiczną przemocą rówieśniczą w szkole, a depresją, lękiem, brakiem pewności siebie, wycofaniem, izolacją społeczną, poczuciem winy i zaburzeniami snu.⁷¹ Uczniowie, którzy w szkole są poddani przemocy rówieśniczej motywowanej homofobią, częściej myślą o samookaleczeniu i częściej popełniają samobójstwa, niż młodzi ludzie ogółem.

Istnieją również dowody pokazujące, że młodzież będąca ofiarami homofobicznej przemocy rówieśniczej w szkole jest bardziej skłonna do nadużywania alkoholu i narkotyków, co z kolei źle wpływa na obecności w szkole i osiągnięcia w nauce. Jednocześnie młodzież ta jest bardziej skłonna do angażowania się w ryzykowne zachowania seksualne.

- W Irlandii, duże badanie wykazało wyraźny związek między homofobiczną przemocą rówieśniczą a myślami samobójczymi wśród młodych lesbijek, gejów, osób biseksualnych i transpłciowych.⁷² Większość zaczęła być świadoma swojej seksualności w wieku 12 lat. 16 lat to średni wiek, w którym najczęściej zaczyna się samookaleczać, a 17 to wiek, w którym młodzież była najbardziej skłonna do rozważania samobójstwa.
- W Irlandii Północnej, u gejów, którzy byli poddawani przemocy w szkole, częściej diagnozowano problemy zdrowia psychicznego oraz kierowano ich do specjalistów. Częściej również się okaleczali, myśleli o samobójstwie, lub podejmowali próby samobójcze. W Wielkiej Brytanii badanie wykazało, że połowa lesbijek i kobiet biseksualnych przed 20 rokiem życia samookaleczała się, w porównaniu z jednym na 15 nastolatków generalnie.⁷³
- W badaniu przeprowadzonym w kilku krajach Ameryki Łacińskiej⁷⁴ około 10% respondentów stwierdziło, że gnębienie sprawiło, że ich życie jest „trudne i smutne”, 25% stwierdziło, że doświadczenia te sprawiły, że są „niepewni siebie”, a prawie 15% respondentów z Chile przyznało się do rozważania samobójstwa.

71 Hillier A, Turner A, Mitchell A., (2005), Writing themselves in again: 6 years on. The 2nd national report on the sexual health & well-being of same sex attracted young people in Australia. Melbourne: Australian Research Centre in Sex, Health and Society (ARCSHS), La Trobe University; and Taylor et al., (2011), Every class in every school: The first national climate survey on homophobia, biphobia and transphobia in Canadian schools. Final Report. Toronto: Egale Canada Human Rights Trust.

72 Mayock P et al., (2009), Supporting LGBT lives: A study of the mental health and well-being of lesbian, gay, bisexual and transgender people. Ireland: BeLonG To & GLEN

73 Stonewall, (2008), Prescription for Change. http://www.stonewall.org.uk/documents/prescription_for_change.pdf

74 UPCH/PAHO, (2011), Estudio a través de internet sobre bullying y sus manifestaciones homofóbicas en escuelas de Chile, Guatemala, México y Perú

- Amerykańskie badanie wykazało, że intencje samobójcze są silnie powiązane ze szkolną homofobiczną przemocą rówieśniczą. Osoby zgłaszające wyższy poziom przemocy, raportowały również wyższy poziom intencji samobójczych. Inne badanie wykazało, że 33% młodych osób transpłciowych próbowało popełnić samobójstwo w wyniku dyskryminacji i przemocy rówieśniczej.⁷⁵
- W Holandii 9% uczniów gejów i 16% uczennic lesbijek próbowało popełnić samobójstwo przynajmniej raz, jednocześnie 50% z nich myślało o samobójstwie, w porównaniu do 30% wśród młodzieży heteroseksualnej.⁷⁶

Istnieje coraz więcej dowodów, że przemoc rówieśnicza ma również wpływ na zdrowie psychiczne sprawców. Prześladowcy częściej popadają w depresję, są bardziej skłonni niż ich rówieśnicy do zachowań antyspołecznych i posiadania problemów prawnych w dorosłości.⁷⁷ Badania sugerują też, że około połowa wszystkich dzieci związanych z przemocą rówieśniczą (ogólnie) jest albo sprawcami, albo ofiarami i są one najbardziej niespokojne ze wszystkich dzieci związanych z przemocą rówieśniczą.⁷⁸ Dodatkowo, badanie w Izraelu wykazało, że uczucie cierpienia, upokorzenia i gniewu wśród sprawców zwykle wyjaśniają, dlaczego przechodzą oni od słownej do fizycznej przemocy.⁷⁹

75 Clements-Nolle K et al., (2006), Attempted suicide among transgender persons: The influence of gender-based discrimination and victimisation, *Journal of Homosexuality*, 51(3): 53-69

76 Keuzenkamp S, (2010), Steeds gewoner, nooit gewoon. Acceptatie van homoseksualiteit in Nederland, Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau

77 Salmon G, James A, Smith DM, Bullying in schools: self reported anxiety, depression, and self esteem in secondary school children, *BMJ* 1996: 317(7163) 924-5; and Olweus D, Bullying at school: basic facts and effects of a school based intervention program, *J Child Psychol Psychiatry*, 1994: 35(7) 1171-90. Quoted in Kim YS. Bullying and suicide: A Review, *Int J Adolesc Med Health*, 2008: 20(2) 133-154.

78 United Nations Secretary-General's Study on Violence against Children, (2005), Regional Desk Review: North America. <http://www.violencestudy.org/r27>

79 Geiger B, Fischer M (2006), Will Words Ever Harm Me? Escalation from Verbal to Physical Abuse in Sixthgrade Classrooms. *Journal of Interpersonal Violence*. 21(3): 337-57.

2.3. Dlaczego sektor edukacyjny powinien odnieść się do problemu homofobicznej przemocy rówieśniczej

Wiele ministerstw edukacji i instytucji związanych z edukacją podjęło kroki mające na celu zwalczanie przemocy rówieśniczej ze względu na rasę, wyznanie czy niepełnosprawność, ale niewiele zajmuje się przemocą związaną z orientacją seksualną czy tożsamością płciową. Dzieje się tak głównie dlatego, że skala problemu homofobicznej przemocy rówieśniczej nie została rozpoznana, a metody reagowania i prewencji nie są powszechnie znane. Kolejnym powodem jest zróżnicowane społeczne nastawienie i wyczuwanie na homoseksualność i nietypowość tożsamości płciowych, co utrudnia podejmowanie działań.

Jednakże homofobiczna przemoc rówieśnicza ma wpływ na ofiary, sprawców, świadków oraz szkołę, w której dochodzi do incydentów przemocy. Jak wykazano w poprzednim podrozdziale, przemoc rówieśnicza ma poważne konsekwencje edukacyjne. Przemoc motywowana homofobią jest więc problemem, który musi być poruszony w sektorze edukacji. A konkretniej, sektor edukacji powinien zwrócić uwagę na homofobiczną przemoc rówieśniczą, niezależnie od tego czy w danym kontekście homoseksualność jest akceptowalna, ponieważ gnębienie homofobiczne ma wpływ na prawo do edukacji i Edukacji dla Wszystkich, ponieważ jest to forma dyskryminacji i wykluczenia oraz dlatego, że narusza zasadę bezpiecznej szkoły (zob. ramka 3).

- **Prawo do edukacji** – homofobiczna przemoc rówieśnicza jest zagrożeniem dla powszechnego prawa do edukacji, co zostało zawarte w Millenijnych Celach Rozwoju. Dokument Dakar Framework for Action⁸⁰ wyraża również związek pomiędzy prawem do wysokiej jakości edukacji a prawem do bezpiecznego i wolnego od przemocy środowiska kształcenia. System edukacji ma obowiązek zapewnienia prawa do edukacji, a homofobiczna przemoc rówieśnicza podważa wszystkie trzy wymiary podejścia do edukacji opartego o prawa człowieka: dostępność edukacji, jakość edukacji i szacunek w środowisku uczenia się.
- **Edukacja dla Wszystkich** – homofobiczna przemoc rówieśnicza jest barierą przeszkadzającą w osiągnięciu celów Edukacji dla Wszystkich odnoszących się do dostępu do edukacji, utrzymania się w szkole i osiągnięć szkolnych. Jak pokazują dowody zaprezentowane w niniejszym rozdziale, homofobiczna przemoc rówieśnicza ma znaczący wpływ na obecności w szkole, wczesne odejście ze szkoły i osiągnięcia w nauce. Historia Kath z Tajlandii na następnej stronie pokazuje, jak brak zaspokojenia potrzeb wszystkich uczniów podważa Edukację dla Wszystkich.

Ramka 3: Prawa człowieka i edukacja

Celem podejścia do edukacji bazowanego na prawach człowieka jest zapewnienie, aby każde dziecko miało dostęp do wysokiej jakości edukacji, z poszanowaniem jego lub jej prawa do godności i optymalnego rozwoju. Podejście to ma trzy wymiary:

- prawo do dostępu do edukacji – na podstawie równości szans i bez dyskryminacji z jakiegokolwiek względu
- prawo do równościowej edukacji – aby spełnić jej lub jego potencjał, określić szanse na zatrudnienie i rozwinąć życiowe umiejętności na podstawie szerokich, istotnych i inkluzywnych programów nauczania oraz przyjaznego dziecku, bezpiecznego i zdrowego środowiska szkolnego
- prawo do szacunku w środowisku szkolnym – równy szacunek dla każdego człowieka, w tym szacunek dla tożsamości, integralności i prawa do uczestnictwa, oraz prawo do wolności od każdej formy przemocy.

Podejście do edukacji bazowane na prawach człowieka zwiększa dostęp, jak i uczestnictwo w szkolnictwie, ponieważ sprzyja integracji, różnorodności, równym szansom i niedyskryminacji. Poprawia jakość edukacji poprzez promowanie skoncentrowanego na uczniach i partycypacyjnego podejścia do nauczania, oraz poprzez stwarzanie bezpiecznego środowiska do nauki. Oba te czynniki są fundamentem procesu nauczania.

Szacunek do praw człowieka wspiera społeczny i emocjonalny rozwój dzieci, przez zabezpieczanie ich ludzkiej godności i podstawowych praw, które są niezbędne do osiągnięcia ich pełnego potencjału. Ponadto, szacunek dla praw człowieka promuje szacunek dla różnic, co ma kluczowe znaczenie dla zapobiegania przemocy. Podejście do edukacji bazowane na prawach człowieka prowadzi do stworzenia bezpiecznego środowiska, sprzyjającego nauce, gdzie nauczyciele i uczący się wspólnie cieszą się procesem edukacyjnym.

Źródła: : UNESCO and UNICEF, (2007), A human rights-based approach to Education for All; UNESCO, (2011), Stopping violence in schools: A Guide for Teachers.

80 United Nations, (2000), United Nations Millennium Declaration. New York: United Nations; World Education Forum, (2000), The Dakar Framework for Action, Paris: UNESCO; UNESCO (2005), Education For All Global Monitoring Report 2005, Paris: UNESCO.

- **Dyskryminacja i inkluzywność** – przemoc rówieśnicza motywowana homofobią jest formą dyskryminacji ze względu na orientację seksualną i tożsamość płciową. Tak samo jak dyskryminacja i wykluczenie na podstawie rasy, płci, koloru, niepełnosprawności czy religii jest niedopuszczalna, tak niedopuszczalna jest także i dyskryminacja i wykluczenie na podstawie orientacji seksualnej i tożsamości płciowej. Wyeliminowanie dyskryminacji oraz promowanie zdrowia emocjonalnego i dobrego samopoczucia poprawia środowisko uczenia się i długoterminowe społeczne i ekonomiczne czynniki rozwoju. Homofobiczna przemoc rówieśnicza podważa również inkluzywność w placówkach oświatowych. Inkluzywna edukacja oznacza, że wszystkie szkoły docierają do każdego ucznia i identyfikują oraz odnoszą się do barier w dostępie do możliwości edukacyjnych. Inkluzywna edukacja wymaga inkluzywnych polityk, środowisk szkolnych, podstaw programowych i szkoleń nauczycieli.⁸¹

„Szkoły z inkluzywną orientacją są najskuteczniejszym środkiem zwalczania dyskryminujących postaw, tworzą serdeczne społeczności, budują inkluzywne społeczeństwo i osiągają edukację dla wszystkich.”⁸²

- **Bezpieczne szkoły** – szkoły powinny być bezpiecznymi sanktuariami,⁸³ ale homofobiczna przemoc rówieśnicza podważa zasadę bezpiecznej szkoły: sprawia, że szkoły są niebezpieczne dla osób poddanych prześladowaniom, są szkodliwe dla innych uczniów i mają niekorzystny wpływ na całe szkolne środowisko. Jeżeli szkoła nie jest bezpieczna, wandalizm skierowany na mienie szkolne wzrasta, obraźliwe zachowania w stosunku do kadry szkolnej eskalują, konflikty między grupami rówieśniczymi się potęgują, a samo uczenie się staje się trudne. Najczęstszą odpowiedzią wśród młodych ludzi na brak poczucia bezpieczeństwa jest zamknięcie się w sobie. Uczniowie będą reagować w taki sam sposób, jeśli szkoła jest nieżyczliwa. Stworzenie przyjaznej szkoły idzie ręką w rękę z bezpieczeństwem.

Urodziłam się mężczyzną, ale nigdy nie czułam się swobodnie w męskim ciele, nosząc męskie ubrania czy podporządkowując się męskim rolom genderowym. To nie oznacza, że chciałam być kobietą, ale że widziałam się pomiędzy męskim a kobiecym. Jestem osobą transpłciową, albo katoey po tajsku. Nie widzimy się jako mężczyźni, a nasza tożsamość płciowa różni się od naszej orientacji seksualnej. Jako osoba transpłciowa mogę ubrać się w kobiece ubrania, ale to nie oznacza, że pociągają mnie mężczyźni. Niemniej jednak istnieje przekonanie, według którego osoby transpłciowe równają się gejom lub lesbijkom.

W szkole podstawowej i w liceum nie mogłam otwarcie wyrażać mojej tożsamości. Musiałem nosić mundurki dla chłopców, a nauczyciele nazywali mnie imieniem, które przypisano mi przy porodzie, mimo moich obiekcji. Kiedy pierwszy raz ujawniłam się jako osoba transpłciowa w liceum, inni traktowali mnie jako żart, albo myśleli, że przechodzę pewną fazę. Niektórzy nauczyciele okazywali zrozumienie, ale byli przekonani, że stałam się taka przez wyrządzone krzywdy w poprzednim życiu. Muszę dodać, że czułam się zawstydzona i nie mogłam pogodzić religii z własną tożsamością. Często łapałam się na poczuciu niezrozumienia i ostracyzmu ze strony innych uczniów i nauczycieli.

Polityka edukacji w Tajlandii skupiła się na promowaniu Edukacji dla Wszystkich i równości gender, ale kiedy adresowane zaczęły być potrzeby wielu społeczności w niekorzystnej sytuacji, dla uczniów transpłciowych postęp jeszcze nie nadszedł. Osoby transpłciowe zazwyczaj czują się nie na miejscu w szkole, ponieważ niełatwo dopasowują się do dychotomii kobiecych i męskich uczniów, a przez to stają się niewidoczni. Aby w pełni zrealizować Edukację dla Wszystkich, musimy rozpoznać, że równość płci musi być uniwersalna dla każdej istoty ludzkiej, w tym dla osób transpłciowych. Nauczycielom często brak jest zrozumienia potrzeb tych uczniów. Dostępne są różne mundurki szkolne dla chłopców i dziewcząt, a uczniowie transpłciowi nie mogą nosić mundurków przeciwnej płci.

Aby odpowiednio odnieść się do tych problemów i naprawę wesprzeć Edukację dla Wszystkich, edukatorzy i edukatorki muszą promować wspierające środowisko dla transpłciowych uczniów, muszą też wspierać ich i zachęcać do pójścia na uczelnię wyższą. Promując równość płci, musimy zapewnić, aby gender nigdy nie uchodził za bazę dla dyskryminacji w edukacji.

Kath Khangpiboon, Thai Transgender Alliance

Uwaga: Końcówki męskie i żeńskie zostały pomieszane, w celu osiągnięcia neutralności płci, z którą identyfikuje się autor/ka tekstu.

⁸¹ UNESCO, (2009), Policy guidelines on inclusion in education. Paris: UNESCO.

⁸² UNESCO, (1994), The Salamanca Statement. Paris: UNESCO.

⁸³ Education International (2009), Schools Shall be Safe Sanctuaries: A Declaration by Education International. http://download.ei-ie.org/Docs/WebDepot/2009_leaflet_Schools-As-Safe-Sanctuaries_en.pdf

3. PODEJMOWANIE DZIAŁAŃ: MOŻLIWOŚCI INTERWENCJI I PREWENCJI

Radzenie sobie z rówieśniczą przemocą motywowaną homofobią w placówkach oświatowych jest trudnym wyzwaniem. To, co można przedsięwziąć, zależy od kontekstu krajowego, łącznie z prawodawstwem i aspektami kulturowymi, tak więc zakres możliwych opcji zaprezentowanych w tym rozdziale odzwierciedla podejście krajowe. Należy jednak zwrócić uwagę, że nawet w najbardziej wymagających warunkach wciąż jest miejsce na podjęcie akcji. Jak już zostało wspomniane we wcześniejszych rozdziałach, homofobiczna przemoc rówieśnicza, tak samo jak każda forma przemocy rówieśniczej, tworzy niebezpieczne środowisko szkolne, niezależnie od tego, czym przemoc jest motywowana. W gestii władz edukacyjnych jest, aby czerpać z istniejących polityk zapobiegających przemocy i prześladowaniu, żeby nauka była bezpieczniejsza.

Niniejsza sekcja dostarcza kilku praktycznych wskazówek, jak podejmować możliwe akcje na poziomie narodowym i szkolnym w krajach, które dopiero zaczynają radzić sobie z tym problemem. Bardziej szczegółowe przykłady dobrych praktyk i polityk znaleźć można w rozdziale 4. Niektóre z nich mogą być bardziej adekwatne do potrzeb państw, które już wprowadziły pewne rozwiązania dotyczące tego tematu. Podczas gdy wymienione niżej przykłady często pochodzą z krajów rozwiniętych i nie są całkowicie możliwe do powielenia, mogą być jednakże zaadoptowane do innych kontekstów i użyte jako podstawy do działań.

Na poziomie krajowym

Linia polityczna

Skuteczne polityki opierają się na odpowiednich dowodach. W wielu krajach brak ramowej polityki działań mających na celu zwalczanie homofobicznej przemocy rówieśniczej odzwierciedla brak dowodów o skali problemu. W takim przypadku pierwszym krokiem jest zebranie danych za pomocą wiarygodnych metod badawczych.

W innych przypadkach brak jasnej polityki może odzwierciedlać brak zaangażowania politycznego. Podejmowanie tematu różnorodności seksualnej i tożsamości płciowej w szkołach często jest tematem wrażliwym, wokół którego może występować silny opór ze strony polityków, liderów religijnych i innych. W konsekwencji ministerstwa edukacji mogą niechętnie poruszać problem homofobicznej przemocy rówieśniczej. Ponownie, dowody grają dużą rolę, jednakże konieczne są też działania ze strony edukatorów, rodziców, związków nauczycieli i innych, którzy mają udział w tworzeniu kształtu systemu edukacji. W krajach, w których takie polityki nie istnieją, kluczowe kroki, które należy podjąć to:

- Wzmocnienie dowodów poprzez zbieranie danych o naturze i skali problemu w instytucjach edukacyjnych oraz o wpływie homofobicznej przemocy rówieśniczej na cele edukacyjne.

W Irlandii na przykład wyniki z kompleksowego ogólnokrajowego badania skłoniły Ministerstwo Edukacji do podjęcia działań wobec homofobicznej przemocy szkolnej oraz do włączenia młodych gejów, lesbijek, osób biseksualnych i transpłciowych do Krajowej Strategii Zapobiegania Samobójstwom jako kluczową populację.

- Zidentyfikowanie ewentualnych sojuszników i wspólna praca z wykorzystaniem dowodów na rzecz podniesienia świadomości o naturze, skali i wpływie homofobicznej przemocy rówieśniczej wśród kluczowych interesariuszy, łącznie z urzędnikami edukacyjnymi, stowarzyszeniami nauczycielskimi, liderami społeczności i rodzicami.
- Praca z władzami oświatowymi, wspólnotami i przywódcami religijnymi oraz dziennikarzami, w celu zapewnienia wsparcia i rozpowszechniania jasnych komunikatów o niedopuszczalności wszelkiej dyskryminacji, w tym homofobicznej przemocy rówieśniczej.
- Identyfikowanie i rozwijanie specjalnych strategii krajowych i lokalnych, które dostarczyłyby ram do pracy nad homofobiczną przemocą rówieśniczą, łącznie z liniami politycznymi uwzględniającymi poufność, dyscyplinę, bezpieczeństwo, dobro uczniów, obywatelstwo, obszerną edukację seksualną, prawa uczniów z HIV, przeciwdziałanie przemocy lub prześladowaniu. Rozporządzenia przeciwko szeroko rozumianej przemocy rówieśniczej lub inne

strategie dotyczące dyskryminacji ze względu na rasę, kolor skóry, religię i płeć mogą stanowić punkt wyjściowy do zajęcia się homofobiczną przemocą rówieśniczą.

Dla przykładu, w Wielkiej Brytanii organizacje społeczeństwa obywatelskiego, takie jak Stonewall, pracowały ściśle z Departamentem Edukacji, aby zintegrować koncepcję homofobicznej przemocy rówieśniczej do istniejących ram politycznych. Rzecznictwo opierające się na istniejących zobowiązaniach zwalczania prześladowań i przemocy, obierające podejście edukacyjne, okazało się stanowić skuteczną strategię.

- Tam, gdzie nie istnieją podobne polityki, należy zidentyfikować międzynarodowe i regionalne ramy polityczne, które mogą być użyte jako punkt wyjścia do ich opracowania. (zob. ramka 4).

Ramka 4: Ramy międzynarodowe i regionalne

Konwencje i instrumenty międzynarodowe mogą służyć jako punkt wyjścia do rozwijania krajowych polityk. Przykłady obejmują Edukację dla Wszystkich, Dakar Framework, Zasady Yogyakarty i ramy praw człowieka, takie jak Konwencja Praw Dziecka.

Ramy polityczne i zobowiązania na poziomie regionalnym również mogą stanowić podstawę do rozwoju polityk. Przykłady obejmują:

- W 2011 roku Zgromadzenie Ogólne Organizacji Państw Amerykańskich przyjęło rezolucję potępiającą dyskryminację osób ze względu na orientację seksualną i tożsamość płciową, wzywając państwa do podjęcia niezbędnych kroków, w celu zapobiegania, karania i wykorzenia tego rodzaju dyskryminacji.
- W 2010 roku 47 państw członkowskich Rady Europy zobowiązało się do sdo podjęcia szerokiego zasobu działań, w celu zwalczania dyskryminacji motywowanej orientacją seksualną i tożsamością płciową. Środki te zostały określone w rekomendacjach Rady Europy i reprezentują pierwsze na świecie kompleksowe międzyrządowe porozumienie o prawach osób LGBT.
- W 2008 roku ministrowie edukacji i zdrowia Ameryki Łacińskiej i Karaibów wydali Ministerialną Deklarację Prewencja przez Edukację, która uznała konieczność zaadresowania potrzeb ludzi o odmiennych orientacjach seksualnych i tożsamościach płciowych i podała środki pomocne w promowaniu bezpiecznych i inkluzywnych szkół.

Interwencje

Na poziomie krajowym zakres, według którego kwestia homofobicznej przemocy rówieśniczej może być zaadresowana w szkoleniach nauczycieli i w programach nauczania, będzie się różnić. Jednak nawet w sytuacji, kiedy jest to trudne, pewne akcje wciąż mogą być podjęte. Tam gdzie to możliwe, uwaga może być również poświęcona identyfikacji realnych interwencji i udzielaniu wskazówek lokalnym władzom oświatowym i szkołom. Możliwe kroki obejmują:

- przegląd materiałów i komunikatów w kluczowych tematach w szkoleniach nauczycielskich i w programie nauczania oraz usunięcie elementów, które wzmacniają uprzedzenia i stereotypy;
- określenie, gdzie różnorodność seksualna i tożsamość płciowa oraz temat homofobicznej przemocy rówieśniczej

mogą być zintegrowane w szkoleniach nauczycieli i programie nauczania w szkole;

- oparcie programu nauczania na podejściu skupionym na prawach człowieka;
- zapewnienie wstępnego i uzupełniającego szkolenia umiejętności radzenia sobie z przemocą rówieśniczą ogólnie, a jeżeli pozwala na to sytuacja, z homofobiczną przemocą rówieśniczą;
- zebranie dowodów na temat skutecznych interwencji – na poziomie ogólnoszkolnym i w konkretnych sytuacjach, zarówno z ofiarami, jak i ze sprawcami;
- identyfikowanie potencjalnych partnerów, którzy mogliby wesprzeć wdrażanie interwencji, łącznie ze szkolnymi projektami pilotażowymi, takich jak organizacje społeczeństwa obywatelskiego, np. stowarzyszenia nauczycielskie.

Poziom szkolny

Linia polityczna

W niektórych krajach istnieje możliwość opracowania odrębnej szkolnej polityki antyhomofobicznej, podczas gdy w innych bardziej odpowiednim działaniem będzie nanieśnienie konceptu homofobicznej przemocy rówieśniczej na istniejące polityki antyprzemocowe i bezpiecznej szkoły. W pewnych warunkach, nawet to może być trudne, tak więc strategie te będą musiały być skupione na bardziej ogólnych przesłankach, takich jak prawa człowieka, tolerancja i szacunek. Tak jak w przypadku działań na poziomie krajowym, kluczowe kroki do rozważenia to:

- Zbieranie dowodów na temat skali problemu i wpływu homofobicznej przemocy rówieśniczej. Na przykład, kadra i uczniowie mogą prowadzić rejestr wszystkich incydentów homofobicznej przemocy rówieśniczej lub szyskanowania, kadra może monitorować nieobecności uczniów, a rodzice mogą być uwrażliwieni na rozpoznawanie oznak przemocy.

GALE opracowało zestaw narzędzi, który zawiera pomocne wskazówki dotyczące sposobu gromadzenia danych, w tym przykładowe kwestionariusze i ankiety, łącznie z kwestionariuszami, które zostały opracowane w szczególności do pomiaru homofobii w szkołach: Ankieta Klimatu Szkolnego (ang. School Climate Survey), Szybki Skan Bezpieczeństwa Szkoły (ang. School Safety Quick Scan), z których oba były szeroko wykorzystywane. Szybki Skan Bezpieczeństwa Szkoły dostępny jest w trzech wersjach: dla uczniów szkół podstawowych, uczniów szkół ponadpodstawowych oraz dla nauczycieli. Ze względu na skupienie ankiety na bezpieczeństwie krótkoterminowym i ogólnym, może ona być użyta w różnych kontekstach szkolnych, również w sytuacjach, gdzie odnośnienie się do osób LGBT może być utrudnione.

- Podnoszenie świadomości władz oświatowych, dyrekcji szkół, nauczycieli, rodziców i społeczności o problemie i promowanie wsparcia dla inkluzywnej polityki antyprzemocowej.

- W środowiskach, gdzie sytuacja jest z góry wymuszona, opracowanie ogólnej antyprzemocowej linii politycznej opartej o prawa człowieka, łącznie z prawem do Edukacji dla Wszystkich.

W Kolumbii organizacja pozarządowa Colombia Diversa pracuje w prywatnych i publicznych szkołach w Bogocie i Medellin, dokumentując homofobię i związane z nią incydenty przemocy rówieśniczej. Podnosi świadomość nauczycieli, uczniów i rodziców. Colombia Diversa ściśle współpracuje z władzami miasta i przygotowała materiały dydaktyczne mające pomóc w nauczaniu o różnorodności płciowej i seksualnej, łącznie z filmami edukacyjnymi.

W Irlandii narodowa kampania⁸⁴ skutecznie podniosła świadomość wśród szerszej publiczności, jak również wśród kadr szkolnych i uczniów. W odpowiedzi na kampanię, opinie od dyrekcji szkolnej i nauczycieli były pozytywne, wzrosła też świadomość, że „jest to ważny temat, którym należy zająć się w szkołach”.

W Holandii, przy wsparciu Ministerstwa Edukacji, Kultury i Nauki, organizacja COC pracuje, aby stworzyć świadomość o homofobii wśród członków rad szkolnych i zachęcić ich do działań na rzecz podniesienia bezpieczeństwa w szkołach. COC opracowało broszurę z opowieściami o doświadczeniach młodych ludzi LGBT, która to broszura sprawiła, że w wielu szkołach podpisano Memorandum Zrozumienia, w którym zobowiązano się do podjęcia odpowiedzialności za zwalczanie homofobii.

84 Stworzona przez organizację BeLonG To

Interwencje

W krajach, w których istnieją ramy polityczne, szkoły powinny się nimi kierować. Jednakże w wielu sytuacjach takie wytyczne nie istnieją. Pomimo to, dyrekcja szkoły i nauczyciele wciąż mogą podjąć działania, żeby zapobiec homofobicznej przemocy rówieśniczej i stworzyć wspierające środowisko, w tym stworzenie szkoleń mających na celu wsparcie kadry i uczniów. Celem jest określenie konkretnych działań, żeby zaadresować problem i zapobiec przemocy oraz zapewnić, żeby działania te zawierały kwestie związane z przemocą rówieśniczą ze względu na gender i orientację. Z tego względu praca nad stereotypowym określeniem płci będzie musiała być rozwinięta. Możliwe kroki obejmują:

- Identyfikowanie mocnych stron i możliwości, które istnieją w szkole, aby zwalczać przemoc rówieśniczą; konsultowanie się z pracownikami szkoły, uczniami szkoły i rodzicami w kwestii wartości, jakie chcą przekazywać; ustanawianie jasnych reguł i obowiązków.
- Podejmowanie zdecydowanego stanowiska co do nieakceptowalności homofobicznej przemocy rówieśniczej i homofobicznego języka używanych przez uczniów i kadre. W krajach, gdzie homoseksualność jest nielegalna lub jest tematem wrażliwym, nacisk powinien zostać położony na niedopuszczalność przemocy i wulgaryzmów związanych z genderem.
- Organizowanie szkoleń dla kadry szkolnej w celu zapewnienia, że są świadomi zjawiska homofobicznej przemocy rówieśniczej; promowanie wiedzy, jak się zachować i jak interweniować, kiedy takie zdarzenie ma miejsce. W krajach, gdzie homoseksualność jest penalizowana, lub jest tematem wrażliwym, szkolenia powinny dotyczyć prewencji przemocy i prześladowania oraz języka związanego z przesłankami genderu, jak je rozpoznać i jak na nie reagować.
- Ustanowienie poufnych mechanizmów zgłaszania i odpowiadania na incydenty przemocy rówieśniczej, dostarczanie wsparcia uczniom, którzy są poddawani przemocy rówieśniczej, jak również sprawcom i świadkom, upewnianie się, że uczniowie i kadra szkolna wiedzą, gdzie udać się po pomoc.
- Identyfikowanie niebezpiecznych obszarów i rozważanie, jak szkoła może być bezpieczniejsza poza salą lekcyjną, na przykład na korytarzach, oddalonych obszarach, obiektach sportowych oraz podczas przerw; opracowanie systemu monitoringu wszystkich obszarów szkolnych tak, aby żadna lokalizacja nie była bez nadzoru.
- Jeśli zasoby ludzkie i finansowe są dostępne, ustalenie poradnictwa lub usług mentoringu z odpowiednio przeszkolonymi pracownikami i kontaktami do innych usług, lub ustanawianie usług mediacyjnych, które dotyczą kadry i uczniów czy mechanizmów wsparcia przez rówieśników (zob. nast. rozdział).
- Używanie ekspertyz organizacji pozarządowych. Biorąc pod uwagę kontekst krajowy, identyfikowanie odpowiednich grup wsparcia, opartych na zapobieganiu przemocy,

Ramka 5: Radzenie sobie z oporem w wprowadzaniu zmian w szkołach

- Stwórz poczucie pilności sprawy (przekonaj zarząd i innych pionierów, że homofobia i homofobiczna przemoc rówieśnicza są prawdziwym problemem, ale również, że może on zostać rozwiązany).
- Stwórz wewnętrzną koalicję (która zawierałaby osoby związane z zarządzaniem, bezpieczeństwem i koordynacją opieki, kilku zainteresowanych i zaangażowanych nauczycieli).
- Opracuj wizję szkoły (która określałaby jak szkoła widzi bezpieczeństwo i wsparcie dla wszystkich uczących się i jak będzie reagowała na krytyczne pytania ze strony rodziców i uczniów).
- Podziel się wizją z kadrami szkolnymi i sformułuj konkretny plan wdrażania (formalny i nieformalny program nauczania, dyscyplina, wsparcie uczniów, bezpieczeństwo we wszystkich szkolnych obszarach).
- Poproś kadre i wspieraj ją w pokonywaniu problemów (zespołowe dyskusje, szkolenia, coaching, porady indywidualne).
- Upewnij się, że krótkoterminowe sukcesy są widoczne i nagradzane (zabawne lekcje, entuzjastyczne reakcje uczniów, uznanie dla nauczycieli i uczniów z inspirującymi i praktycznymi pomysłami)
- Wzmacniaj postępy i wciąż pracuj (zintegruj efektywne interwencje w regularne lekcje i działania, upewnij się, że są częścią szkolnej rutyny).
- Zakotwicz zmiany (dokonaj ustaleń, które zapewnią nowym członkom kadry szkolnej i nowym uczącym się możliwość przyswojenia i nauczania się zasad, na przykład poprzez wprowadzanie szkoleń dla nowych nauczycieli, wprowadzanie szkolnego etosu i wskazówek dla uczniów, kodyfikowanie wytycznych, procedur i treści programowych).

Źródło: GALE, (2011), GALE toolkit working with schools 1.0: tools for school consultants, principals, teachers, students and parents to integrate adequate attention of lesbian, gay, bisexual and transgender topics in curricula and school policies. Amsterdam: GALE.

poszanowaniu praw, ochronie dzieci i gejów, lesbijek, osób biseksualnych i transpłciowych; ustanowienie mechanizmów odnoszących się do tych grup; rozwijanie wspólnych działań do wprowadzenia w instytucjach edukacyjnych.

GALE opracowało instruktaż, który ma na celu uczynienie szkół bardziej dostępnymi dla wszystkich uczniów i zwalczanie wysokiego wskaźnika odchodzenia ze szkoły spowodowanego homofobiczną przemocą rówieśniczą.⁸⁵ Instruktaż ma zastosowanie w szerokiej gamie sytuacji. Ma on pięć części:

⁸⁵ Dankmeijer, P (editor) (2011), GALE Toolkit Working with Schools 1.0. Tools for school consultants, principals, teachers, learners and parents to integrate adequate attention of lesbian, gay, bisexual and transgender topics in curricula and school policies. Amsterdam: GALE The Global Alliance for LGBT Education. www.lgbt-education.info

1. Narzędzia realizacji projektu – ta część oferuje szereg narzędzi, jak opracować strategię lub konkretny projekt.
 2. Narzędzia dla menedżerów i władz – ta część oferuje narzędzia, jak przekonać zainteresowane strony o potrzebie zmian, i wytyczne, jak to zrobić.
 3. Narzędzia dla kadry szkolnej – ta część dostarcza narzędzi dla kadry i dla trenerów nauczycieli.
 4. Narzędzia dla uczących się – ta część oferuje propozycje dla aktywności uczniowskiej i udziału.
 5. Narzędzia dla rodziców – ta część oferuje informacje dla rodziców i narzędzia mające na celu zaangażowanie ich .
- GALE opracowało również praktyczne wskazówki radzenia sobie z oporem na wprowadzanie szkolnych polityk i używanie środków zwalczających homofobiczną przemoc rówieśniczą. (zob. ramka 5).

4. DOBRE POLITYKI I PRAKTYKI

Walka z homofobiczną przemocą rówieśniczą wymaga działań skierowanych ku zapobieganiu zjawisku, jak i odpowiedniej reakcji, kiedy już wystąpi. Wiele krajów dysponuje środkami radzenia sobie z przemocą rówieśniczą, które mogą być dostosowane do reagowania na specyficzne formy przemocy, również motywowanej homofobią. Dostępne dowody i doświadczenia sugerują, że skuteczna odpowiedź sektora edukacji na homofobiczną przemoc szkolną obejmuje interwencje w następujących obszarach:

- polityka
- program nauczania i jego realizacja
- wsparcie dla wszystkich uczniów
- partnerstwa i koalicje

Na poziomie krajowym, lokalnym i szkolnym, linie polityczne są potrzebne do ustanowienia jasnego stanowiska w sprawie przeciwdziałania przemocy rówieśniczej, aby chronić uczniów i kadrę szkolną oraz aby zaspokoić potrzeby ofiar przemocy, sprawców i świadków. Postanowienia powinny mieć szerokosystemowe podejście, które obejmuje środowisko szkolne, potrzeby kadry i uczących się, umiejętności i kompetencje nauczycieli oraz program nauczania. Polityka odgrywa kluczową rolę w tworzeniu wspierającego i bezpiecznego środowiska dla młodzieży, w którym przemoc rówieśnicza jest mniej prawdopodobna. Krajowe polityki muszą być dobrze skomunikowane i wdrożone przez ministerstwa i szkoły. Żeby opracować i wdrożyć linie polityczne, muszą one być uznane za istotne oraz mieć wsparcie i zaangażowanie ze strony władz oświatowych, rad szkolnych i dyrekcji. W pewnych sytuacjach podniesienie świadomości, że homofobiczna przemoc szkolna jest problemem, z którym należy się uporać, wymaga podjęcia pewnych działań.

Skuteczne reakcje zależą od szkoleń i wsparcia kadry szkolnej oraz od zaangażowania, zaufania, wiedzy, postaw i umiejętności nauczycieli. To, co zawarte jest w programie nauczania, również ma duże znaczenie, ponieważ może promować szacunek dla różnorodności lub wzmacniać homofobię. Zakres, według którego konkretna kwestia homofobii i homofobicznej przemocy rówieśniczej może być uwzględniona w programie nauczania oraz gdzie w programie występuje, zależy od sytuacji w danym kraju, oraz od tego, co jest wykonalne.

Instytucje edukacyjne muszą również zapewnić odpowiednie wsparcie dla uczniów, którzy są ofiarami, sprawcami,

jak i świadkami homofobicznej przemocy rówieśniczej. Ponownie, działania, które mogą być podjęte, będą zależeć od sytuacji danego kraju i dostępności środków. Strategiczne partnerstwo i współpraca z wieloma zainteresowanymi stronami są niezbędne do walki z homofobiczną przemocą rówieśniczą w instytucjach edukacyjnych. Angażowanie kierownictwa związanego z oświatą, dyrekcji szkół, nauczycieli i innych pracowników szkolnych, związków nauczycielskich i uczniowskich/studenckich, stowarzyszeń rodziców i nauczycieli, organizacji społeczeństwa obywatelskiego oraz szerszej społeczności w rozwijanie wdrażanie i monitorowanie działań jest kluczowe w skutecznych staraniach.

Podczas gdy działania w każdej z powyższych dziedzin są konieczne i ważne same w sobie, maksymalny wpływ wymaga działań obejmujących wszystkie dziedziny. Niniejszy rozdział skupia się na każdej dziedzinie po kolei, służąc przykładami z różnych krajów.

4.1 Polityka

Ten podrozdział zawiera przykłady typów polityk krajowych, lokalnych i na poziomie szkolnym, które mogą być użyte do poruszania kwestii homofobicznej przemocy rówieśniczej w instytucjach edukacyjnych. Podrozdział zawiera również przykłady działań, które mogą być podejmowane na poziomie szkolnym w celu promowania wspierającego środowiska.

Krajowe i lokalne polityki i programy

Kraje dysponują szeregiem ogólnopństwowych i lokalnych strategii politycznych i programów. Niektóre są ogólne, inne dotyczą tylko sektora edukacji. Te obejmują:

- konstytucje, prawa i polityki antydyskryminacyjne, które zawierają zapisy o ochronie od dyskryminacji ze względu na orientację seksualną i tożsamość płciową;
- polityki zajmujące się dyskryminacją ze względu na orientację seksualną i tożsamość seksualną w kontekście sektora edukacyjnego;
- polityki promujące bezpieczeństwo w szkole i zajmujące się przemocą rówieśniczą oraz przemocą ogólną w szkołach;
- polityki, które w szczególności zajmują się problemem homofobicznej przemocy rówieśniczej w szkołach.

Konstytucje, prawa i polityki anti-dyskryminacyjne obejmujące ochronę od dyskryminacji ze względu na orientację seksualną i tożsamość płciową.

Nepal i Hong Kong	Sąd Najwyższy w Nepalu ⁸⁶ i Sąd Apelacyjny w Hong Kongu ⁸⁷ orzekły wyrok zakazujący dyskryminacji ze względu na orientację seksualną i tożsamość płciową.
Filipiny	W ostatnich latach Filipiny wprowadziły regulacje prawne zakazujące dyskryminacji lesbijek, gejów, osób biseksualnych i transpłciowych w niektórych przypadkach. ⁸⁸
Republika Południowej Afryki	Dyskryminacja ze względu na orientację seksualną jest zakazana przez Konstytucję i Akt Równości (ang. Equality Act) z 2000 roku , który w szczególności mówi o dyskryminacji i mowie nienawiści ze względu na orientację seksualną. Wydział Spójności Społecznej i Równości w Edukacji Departamentu Edukacji ma za zadanie promować wartości zapisanych w Konstytucji w środowisku edukacji. W 2011 roku wydano podręcznik szkoleniowy Wartości w Działaniu (ang. Values in Action) kierowany do osób odpowiedzialnych za zarządzanie szkołą. Podręcznik miał osobny rozdział poświęcony orientacji seksualnej. W 2005 roku Departament we współpracy z Narodowym Forum Przywódców Religijnych (ang. National Religious Leaders Forum) wydał publikację zatytułowaną „Budując kulturę odpowiedzialności i humanizmu w naszych szkołach – Przewodnik dla nauczycieli”, który ma na celu edukowanie młodych ludzi na temat praw i obowiązków, w tym prawa do bycia niedyskryminowanym na podstawie orientacji seksualnej.

Polityki obejmujące dyskryminację na tle orientacji seksualnej i tożsamości płciowej, które są szczególne dla sektora edukacji

Tajwan, Chiny	Akt Równości Płci w Edukacji z 2003 roku podejmuje kwestię równych szans w edukacji i celuje w eliminację stereotypów dotyczących płci z programu nauczania. Zakazuje on również dyskryminacji ze względu na orientację seksualną w szkołach i identyfikuje osoby LGBT i w ciąży jako tych w niekorzystnej sytuacji i wymagających szczególnych względów. ⁸⁹
Stany Zjednoczone	Biuro prawne American Civil Liberties Union silnie promuje tzw. Student Non-Discrimination Act . Jeśli uznany prawnie, dokument ten stworzyłby kompleksowy federalny zakaz dyskryminacji i prześladowania w szkołach publicznych w oparciu o faktyczną lub postrzeganą orientację seksualną i tożsamość płciową ucznia.
Salwador	Rządowy Sekretariat ds. Integracji Społecznej jest odpowiedzialny za monitorowanie wdrażania Dekretu Prezydenta nr 56 , który zakazuje bezpośredniej i pośredniej dyskryminacji ze względu na orientację seksualną lub tożsamość płciową w sektorze publicznym. Sekretariat współpracuje z Ministerstwem Edukacji w podnoszeniu świadomości problemu przemocy rówieśniczej i zachęca dyrekcje szkół do zajęcia się przypadkami homofobicznej dyskryminacji i przemocy rówieśniczej.

Polityki i programy, które w szczególności zajmują się homofobiczną przemocą rówieśniczą w szkołach

Wielka Brytania	Wielka Brytania wykorzystwała istniejącą politykę bezpiecznych szkół. Pracując w ramach tzw. Safe School Policy , możliwe było zapewnienie szerokiego konsensusu i wsparcia ze strony wielu sojuszników, w tym grup wyznaniowych, w adresowaniu problemu homofobicznej przemocy rówieśniczej. Szkoły są obecnie prawnie zobowiązane do zajęcia się problemem. Rząd uczynił zwalczanie przemocy priorytetem. Zespół anti-przemocowy w Departamencie Edukacji pracuje z organizacją pozarządową Stonewall nad projektem porad, jak przeciwdziałać przemocy rówieśniczej, a oficjalny zespół inspekcji szkolnych sprawdza też poziom homofobicznej przemocy rówieśniczej i bezpieczeństwo osób LGBT w szkołach. ⁹⁰
------------------------	---

⁸⁶ Babu Pant and others v Government of Nepal and others (2007), Nepal Supreme Court.

⁸⁷ Leung T.C. William Roy v. Secretary of Justice (2006) 4 HKLRD 211, Hong Kong, SAR, China, Court of Appeals.

⁸⁸ House Bill 1483: An Act De ning Discrimination on the Basis of Gender Identity and Providing Penalties Therefore.

⁸⁹ Caceres C et al., (2009), Review of legal frameworks and the situation of human rights related to sexual diversity in low and middle-income countries, Geneva: UNAIDS

⁹⁰ Ofstead (2012), The Framework for School Inspection. <http://www.ofsted.gov.uk/resources/framework-for-school-inspection-january-2012>

Brazylia

Program Brazylia bez Homofobii został zainicjowany przez rząd Brazylii w 2004 roku i od tego czasu przekształcił się w finansowany departament. Ministerstwo Edukacji stworzyło plan wdrażania, który zawiera **program Szkoła bez Homofobii**. Program ten wprowadzany jest przez cztery organizacje społeczeństwa obywatelskiego. Skupiony jest na (i) spotkaniach na temat walki z homofobią w szkołach z przywódcami regionów i organizatorami ruchów społecznych, (ii) jakościowych badaniach w stolicach regionów, poświęconych tematyce homofobii w środowisku szkolnym oraz (iii) opracowaniu zestawu szkoleniowego o homofobii dla uczniów i pracowników oświatowych. Kluczowe priorytety zawierają przekształcenie programów szkolnych w taki sposób, aby obejmowały różnorodność seksualną i genderową, szkolenie i zachęcanie nauczycieli do uczenia według nowych programów nauczania, oraz utrzymanie bezpiecznej przestrzeni dla uczących się w klasach. Ministerstwo zjednoczyło również nauczycieli przez **narodową organizację skupiającą się na wyeliminowaniu homofobii ze środowiska szkolnego**. Młodzi ludzie brali udział w opracowywaniu obu programów poprzez udział w lokalnych, regionalnych i krajowych konsultacjach.

Irlandia

Szkoły poddane są **Aktowi Edukacji 2000** (ang. Education Act 2000) oraz Aktowi Równości 2000-2008 (ang. Equal Status Act 2000-2008) i „mają odpowiedzialność zwalczania homofobicznej przemocy rówieśniczej i poszanowania różności i różnorodności w walce z przemocą rówieśniczą”⁹¹

Izrael

Ministerstwo Edukacji podjęło kroki, aby osiągnąć edukację akceptacji w całym systemie i aby zapewnić nauczycielom szkolenia i narzędzia korzystne w niesieniu pomocy uczniom cierpiącym emocjonalnie z powodu ich orientacji i tożsamości płciowej. W 2009 roku Minister Edukacji Narodowej przedstawił **klarowną politykę przeciw homofobii**, zauważając, że każdy ma podstawowe prawo do życia zgodnie z własną wolą i bycia kim jest bez strachu i bez bycia obiektem nienawiści, szyderstwa i potępienia. W maju 2011 r. Ministerstwo wezwało wszystkie szkoły do uczczenia Międzynarodowego Dnia Walki z Homofobią⁹² poprzez odpowiednią aktywność edukacyjną, z pomocą asysty ministerialnych psychologów szkolnych oraz z udziałem organizacji pozarządowych.

Finlandia

Ministerstwo Edukacji stworzyło **program walki z przemocą rówieśniczą, w tym homofobiczną przemocą rówieśniczą**. Wszelkie materiały dostarczono darmowo do szkół, aby zachęcić je do wzięcia udziału w programie.⁹³

⁹¹ GLEN, Department of Education and Science (2001), Lesbian, gay and bisexual students in post-primary schools, guidance for principals and school leaders, Ireland: GLSEN.

⁹² IDAHO. <http://www.dayagainsthomophobia.org/-IDAHO-english,41->

⁹³ LGBT Youth Scotland, (2011), Challenging homophobia together, research report and a guide to developing strategic partnerships in education, Scotland: LGBT Youth.

W kilku krajach lokalne linie polityczne zostały rozwinięte, aby propagować bezpieczne szkoły i brak dyskryminacji. W niektórych przypadkach zostały one opracowane tak, aby uniemożliwić stosowanie przemocy rówieśniczej i prześladowania uczniów i uczennic ze względu na ich orientację seksualną i tożsamość płciową (zob. ramka 6). Podejście „bezpiecznej szkoły” i „braku dyskryminacji” oferuje sektorowi edukacji i placówkom oświatowym ochronę prawną podczas zaspokajania w sposób niekontrowersyjny bezpieczeństwa uczniów i ich dostępu do edukacji. Pojawiają się dowody na to, że efektywne polityki lokalne, które są odpowiednio wdrożone mogą mieć pozytywny wpływ na zapobieganie przemocy rówieśniczej. Na przykład uczniowie są mniej narażeni na homofobiczną przemoc rówieśniczą w szkołach USA w stanach, które posiadają kompleksowe przepisy lub linie polityczne. Badanie w Australii wykazało, że polityki na poziomie stanowym, które promują podejścia „bezpieczne i wspierające szkoły” oraz „przeciwdziałanie dyskryminacji i homofobii” związane są z najlepszymi wynikami w zakresie antyhomofobicznej polityki na poziomie szkolnym i wsparcia społecznego.⁹⁴

Ramka 6: Modelowa rejonowa polityka dotycząca uczniów transpłciowych i tych, którzy nie dostosowują się do tradycyjnych norm genderowych.

W Stanach Zjednoczonych GLEN opracował modelową rejonową politykę, która wskazuje najlepsze praktyki dla szkół, aby zapewnić wszystkim uczącym się bezpieczeństwo, szacunek i włączenie w życie szkolne, niezależnie od ich tożsamości płciowej czy ekspresji genderowej. Modelowa polityka obejmuje szeroki zakres tematów, w tym:

- **Odpowiedzialność** – każdy rejon i każda szkoła jest odpowiedzialna za zapewnienie bezpiecznego środowiska do nauki dla każdego ucznia, w tym tych, którzy nie dostosowują się do tradycyjnych norm genderowych. Oznacza to, że każdy incydent dyskryminacji, prześladowania czy przemocy rówieśniczej musi zostać poddany natychmiastowej uwadze. Incydent należy zbadać, a następnie podjąć właściwe działania naprawcze oraz udostępnić odpowiednie środki uczącym się i kadry szkolnej. Skargi muszą być poważnie brane pod uwagę i należy się nimi zająć w taki sam sposób, jak z innymi skargami dotyczącymi dyskryminacji, przemocy rówieśniczej czy prześladowania.
- **Imiona i stroje szkolne** – Uczniowie i uczennice mają prawo, aby zwracać się do nich wedle ich tożsamości płciowej. Podobnie, uczyący się powinni mieć prawo do ubierania się zgodnie z własną tożsamością płciową konsekwentnie przejawianą w szkole, wedle standardów ubioru przyjętych przez szkołę. Kadra szkolna nie może wymuszać respektowania standardów ubioru ściślej od osób transpłciowych i niedostosowujących się do norm genderowych, aniżeli od reszty uczących się.
- **Obszary i aktywności objęte segregacją płciową** – Uczyący się powinni mieć dostęp do toalet i szatni, które korespondują z ich tożsamością płciową. Pracownicy szkoły mogą wyznaczyć jedno lub więcej pomieszczeń sanitarnych i przemianować je na genderowo neutralne, co oznacza, że byłyby one dostępne dla uczących się każdej płci.
- **Oficjalne dokumenty** – O ile szkoła nie jest prawnie zobowiązana do używania informacji o imieniu i płci ucznia lub uczennicy w dokumentach szkolnych i aktach, szkoła powinna używać preferowanego przez ucznia lub uczennicę imienia i płci. Identyfikatory szkolne, dla przykładu, nie są dokumentami prawnymi i powinny zawierać preferowane przez ucznia lub uczennicę dane.
- **Prywatność i poufność** – Wszystkie osoby, w tym uczące się, mają prawo do prywatności, a to obejmuje prawo do utrzymania statusu tożsamości płciowej tajnym w szkole. Okręg szkolny musi zapewnić, aby wszystkie informacje medyczne dotyczące osoby transpłciowej lub nieprzystosowującej się do tradycyjnych norm genderowych były poufnie przechowywane zgodnie z obowiązującymi krajowymi, lokalnymi czy federalnymi przepisami ochrony prywatności. Kadra szkolna nie może ujawniać informacji, które naraziłyby ucznia czy uczennicę na obnażenie jej lub jego statusu osoby transpłciowej. Informacji takiej nie wolno też udzielać rodzicom, ani innym członkom kadry szkolnej, o ile wymagane jest to prawnie lub gdy uczeń/uczennica wyraziła na to zgodę. Uczniowie transpłciowi i niedostosowujący się do tradycyjnych norm genderowych mają prawo do jawnego dyskusowania na temat i wyrażania swojej tożsamości i ekspresji płciowej, oraz do decyzji, kiedy, komu i jak dużo wyjawy prywatnych informacji o sobie.
- **Szkolenia i rozwój zawodowy** – O ile pozwalają na to fundusze, rejon powinien wprowadzić trwający rozwój zawodowy, aby zbudować umiejętności wszystkich członków kadry szkolnej co do prewencji, identyfikacji i reagowania na przemoc rówieśniczą, prześladowania i dyskryminację. Treść takiego rozwoju zawodowego powinna zawierać, ale nie ograniczać się do: odpowiednich rozwojowo strategii zapobiegania incydentów przemocy rówieśniczej; adekwatnych rozwojowo strategii natychmiastowych, efektywnych strategii zastopowania incydentów przemocy rówieśniczej; informacji dotyczących złożoności interakcji i różnicy władzy, która może zachodzić pomiędzy ofiarami, sprawcami i świadkami przemocy; wyników badań na temat przemocy rówieśniczej, w tym informacji, jaka kategoria uczniów jest szczególnie narażona na przemoc rówieśniczą w środowisku szkolnym (np. osoby transpłciowe); informacji na temat częstości występowania i rodzaju Cyber Bullyingu i kwestii bezpieczeństwa w Internecie z nim związanych.

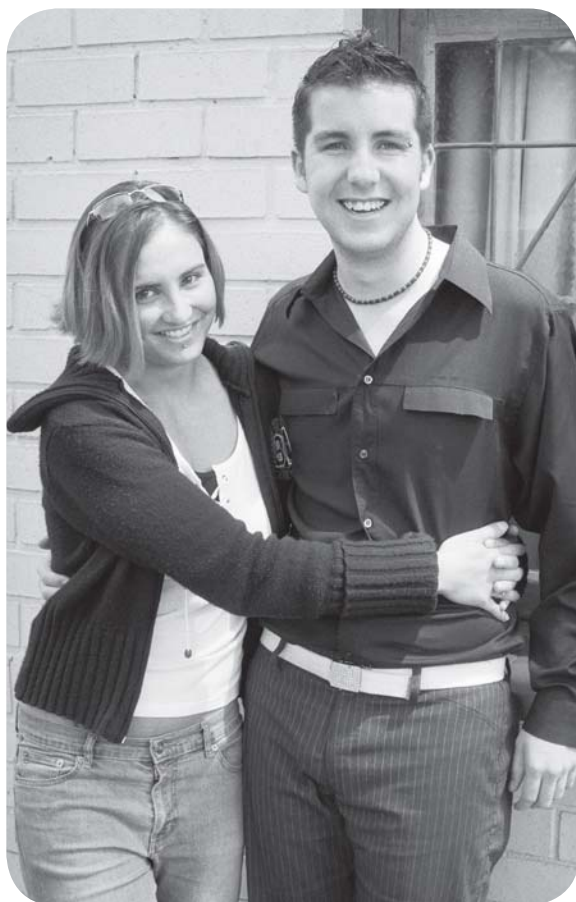
94 Jones T, (2011), Sexual subjects: GLBTIQ student subjectivities in Australian Education Policy, Unpublished thesis, La Trobe University.

Szkolne polityki

Istnieje również szereg polityk i programów na poziomie szkolnym. Ponownie – jedne są ogólne, inne szczegółowe i obejmują:

- Polityki zajmujące się przemocą i przemocą rówieśniczą w sensie ogólnym;
- Polityki zajmujące się różnorodnością, w tym różnorodnością seksualną;
- Polityki zajmujące się przemocą rówieśniczą, w tym homofobiczną przemocą rówieśniczą.

Najczęstszym typem polityki szkolnej występującym w większości krajów jest ogólna polityka przeciwdziałania przemocy rówieśniczej. Niektóre z polityk wyodrębniają przemoc rówieśniczą ze względu na niepełnosprawność, rasę i religię, ale większość nie wymienia przemocy rówieśniczej związanej z orientacją seksualną czy tożsamością płciową. Niemniej jednak, istniejące polityki szkolne na temat przemocy, prześladowania, dyskryminacji czy bezpieczeństwa szkolnego mogą stanowić punkt wyjścia do zajęcia się homofobiczną przemocą rówieśniczą. W niektórych krajach, na przykład w Kolumbii, zajmowanie się homofobiczną przemocą rówieśniczą w szkołach wchodzi w ramy szerszej troski o prawa człowieka. Charakterystyka skutecznej szkolnej polityki i programów przeciwdziałania przemocy rówieśniczej, które podsumowane są w ramce 7, mogą być rozszerzone o homofobiczną przemoc rówieśniczą.

Ramka 7: Charakterystyka efektywnych programów i polityk zwalczających przemoc rówieśniczą⁹⁵

- Zaczynij, gdy dzieci są wciąż młode na tyle, że ich postawy i zachowania nie są jeszcze utrwalone.
- Upewnij się, że polityka przeciwdziałania przemocy rówieśniczej obejmuje wszystkich członków społeczności szkolnej.
- Zaangażuj wszystkich partnerów – dyrekcję szkolną, kadre, uczących się, rodziców i szerszą społeczność – w rozwój, wdrażanie i monitorowanie skuteczności szkolnej polityki anti-przemocowej.
- Przy użyciu odpowiedniej zewnętrznej ekspertyzy opracuj kompleksową strategię prewencji, która obejmuje szkolenia pracowników.
- Upewnij się, że polityka obejmuje klarowny plan działania, aby zapewnić bezpieczeństwo i wsparcie ofierze. Zdecyduj się na sankcje i system rehabilitacji sprawców.
- Uruchoom system zgłaszania incydentów przemocy rówieśniczej, zarówno dla uczących się i dla nauczycieli (na przykład poufny system skarg, wykorzystujący asystę szkolnych lub wspólnotowych specjalistów od ochrony dzieci).
- Upewnij się, że wszyscy członkowie kadry szkolnej systematycznie i w spójny sposób podejmują działania w celu zapobiegania przemocy rówieśniczej.
- Spraw, aby polityka anti-przemocowa była widoczna w materiałach dla pracowników szkoły, informatorach, podczas dni otwartych i na wywiadówkach.⁹⁶
- Monitoruj zachowanie uczniów, zwłaszcza, gdy są podejrzenia, że przemoc rówieśnicza ma miejsce w szkole.

⁹⁵ Charakterystyka ta oparta jest na wnioskach Sekretarza Generalnego ONZ (2006), World Report on Violence Against Children, Geneva: UN. <http://www.unicef.org/violencestudy/reports.html>. See also: Green M, (2006), Bullying in Schools: A Plea for a Measure of Human Rights. Journal of Social Issues, 62(1): 63–79; and Smith, P. et al. (Eds) (2004), Bullying in Schools: How Successful Can Interventions Be? Cambridge, Cambridge University Press.

⁹⁶ Jennett M, (2004), Stand up for us, challenging homophobia in schools, UK: Department of Health.

W Stanach Zjednoczonych każdy program zaprojektowany przez GLSEN ma specjalne cele szkolne z celem przewodnim, jakim jest rozwój zdrowego klimatu szkolnego oraz usprawnienia pracy szkoły na rzecz dobra uczących się. Dopasowuje się to do priorytetów i problemów administracji i specjalistów edukacyjnych (zob. poniższą sekcję o tworzeniu przyjaznego środowiska szkolnego).

Uznanie postępów szkół, nauczycieli i uczniów jest bardzo ważne. Na przykład w Wielkiej Brytanii, Rada Miasta Birmingham ustanowiła Grupę Zadaniową ds. Redukcji Przemocy Rówieśniczej (ang. Bullying Reduction Action Group), która opracowała system przyznawania certyfikatów dla szkół, które wzięły udział w działalności antyprzemocowej.⁹⁷

Na Uniwersytecie Reklamy i Technologii Srithana w Chiang Mai w Tajlandii zostało wprowadzonych kilka inicjatyw w celu zaspokojenia potrzeb studiujących osób LGBT. Obejmują one utworzenie elastycznej polityki szkolnej, która pozwala na noszenie mundurków przez osoby transpłciowe według ich uznania. Utworzono również 'tęczowe' toalety, które nie są określone jako męskie lub żeńskie, oraz tęczyowy klub, gdzie osoby studiujące mogą się spotkać i porozmawiać o problematycznych tematach.

W niektórych krajach szkoły są zobowiązane do opracowania i realizacji polityki różnorodności, która daje możliwość stawiania czoła problemowi homofobicznej przemocy rówieśniczej (zob. ramka 8). W Australii na przykład, audyty szkolne i listy kontrolne dotyczące różnorodności seksualnej zostały opracowane, aby pomóc szkołom rozpatrzyć, w jaki sposób posuwają się z pracami w zakresie różnorodności seksualnej w środowisku szkolnym, praktykach rozwoju dobra uczniów, partnerstwach społecznościowych, nauczaniu i w szkolnych planach strategicznych.⁹⁸ Takie podejście może nie być dostępne we wszystkich krajach, ale niektóre charakterystyki zidentyfikowane poniżej mogą być stosowane bardziej ogólnie.

Ramka 8: Charakterystyka szkół ze skuteczną polityką różnorodności

- Na początku roku szkoła określa jasne zasady, jak zachowywać się właściwie, a kadra szkolna egzekwuje zasady.
- Szkoła organizuje wzajemne wsparcie pomiędzy nauczycielami i uczniami.
- Szkoła kultywuje otwartą postawę.
- Szkoła oferuje dokładne informacje na temat genderu, różnorodności i dyskryminacji.
- Dostępna dla wszystkich jest procedura składania skarg i najlepiej niezależna komisja rozpatrująca skargi.
- Dostępny jest szkolny psycholog, który wie, jak wspierać uczniów i nauczycieli, którzy złożyli skargi dotyczące dyskryminacji i innego negatywnego zachowania.
- Mile widziane są inicjatywy uczniowskie i nauczycielskie, pomagające w zwalczaniu dyskryminacji i w poprawianiu klimatu szkoły.

Źródło: Dankmeijer, P (editor), (2011), GALE Toolkit Working with Schools 1.0. Tools for school consultants, principals, teachers, learners and parents to integrate adequate attention of lesbian, gay, bisexual and transgender topics in curricula and school policies. Amsterdam: GALE The Global Alliance for LGBT Education.

Wiele organizacji opracowało narzędzia wspomagające szkoły w ocenie ich polityki różnorodności. Na przykład w Holandii, EduDivers i Narodowy Sojusz Edukacji HeteroHomo opracowali listę kontrolną do oceny czy szkoła posiada adekwatną politykę różnorodności (zob. przystosowaną wersję w ramce 9). Znów, może to nie odpowiadać każdemu kontekstowi, ale elementy listy można zacerpnąć do miejscowych warunków.

⁹⁷ Allens Croft Primary School. <http://bham.webschools.co.uk/allenscroft/achievements.htm>

⁹⁸ Australian Research Centre in Sex, Health and Society, How to support sexual diversity in schools: A checklist, Melbourne: La Trobe University. <http://www.latrobe.edu.au/arcshs/downloads/arcshs-research-publications/SexualDiversityChecklist.pdf>

Ramka 9: Lista kontrolna do oceny polityki różnorodności w szkołach

- 1. Wizja szkoły.** Szkoła ma wizję na temat różnorodności i dyskryminacji; kadra szkolna jest jej świadoma i ją promuje.
- 2. Wspólna wizja przemocy rówieśniczej i homofobicznej przemocy rówieśniczej.** Szkoła ma wizję, w jaki sposób zapobiec i zaprzestać negatywnemu zachowaniu, prześladowaniu i przemocy rówieśniczej, zarówno na poziomie ogólnym, jak i w kontekście homofobii; kadra szkolna jest jej świadoma i ją promuje.
- 3. Edukacja o genderze.** Szkoła oferuje lekcje na temat równego traktowania mężczyzn i kobiet i walczy ze stereotypami dotyczącymi roli płci.
- 4. Edukacja o dyskryminacji.** Szkoła oferuje lekcje na temat dyskryminacji, które obejmują zapobieganie negatywnym zachowaniom wobec osób, ze względu na ich orientację seksualną lub tożsamość płciową.
- 5. Natychmiastowa korekta negatywnego zachowania.** Kadra szkolna bezzwłocznie koryguje negatywne zachowanie i homofobiczne komentarze oraz ma jasną zgodę zespołu co do tego, jak radzić sobie z negatywnym zachowaniem.
- 6. Wyraźne potępienie homofobii.** Szkoła jasno określa, że negatywne zachowanie jest niedopuszczalne, w szczególności, gdy uczniowie i nauczyciele dyskryminują, używają przemocy rówieśniczej, wyzywają lub w inny sposób marginalizują uczniów z powodu ich rzeczywistej lub postrzeganej orientacji seksualnej. Nie wystarczy dyscyplinować negatywnego zachowania, równie ważne jest wytłumaczenie jego efektu.
- 7. Psychologowie i pedagodzy pomagają radzić sobie z problemami.** Szkoła posiada psychologów lub pedagogów szkolnych, do których uczniowie i uczennice mogą zwrócić się z problemem. Uczniowie ci mogą być osobami LGBT, ale mogą to być również homofobiczni uczniowie, którzy muszą nauczyć się bardziej odpowiednich reakcji i poprawić społeczne zachowanie.
- 8. Systematyczna polityka.** Zarząd szkoły opracowuje jakościową politykę, która systematycznie podnosi świadomość i generuje działania zarządu, kadry i uczniów, w celu zapobiegania i zaprzestania negatywnego zachowania oraz doceniania różnorodności. Taki plan akcji powinien być zakorzeniony w szerszym kontekście polityki bezpieczeństwa szkoły, dobrego obywatelstwa, pozytywnego zachowania społecznego i niedyskryminowania.
- 9. Wsparcie dla uczniów i uczennic.** Kadra oraz uczniowie, którzy decydują się być otwarci w kwestii swojej orientacji seksualnej otrzymują wsparcie. Można dokonać tego poprzez moralne wsparcie, sesje informacyjne, dyskusje o wsparciu rówieśniczym, zmiana zasad administracji (dopasowanie zmian imion i zapisu o płci, stworzenie toalet dla osób transpłciowych, radzenie sobie z dyskomfortem używania wspólnych pryszniców).
- 10. Wsparcie inicjatyw poprawy funkcjonowania szkoły.** Zarząd szkoły bierze poważnie pod uwagę sugestie uczniów i uczennic oraz kadry szkolnej. Zachęca się do tworzenia sojuszy osób homoseksualnych i heteroseksualnych.

W kilku krajach szkoły mają politykę przeciwdziałania przemocy rówieśniczej, która zawiera zapisy ochronne, w oparciu o orientację seksualną i tożsamość płciową. Dowody wskazują, że w szkołach z taką polityką uczniowie zgłaszają, że słyszą mniej homofobicznych komentarzy i doświadczają mniejszego poziomu wiktyimizacji związanej z ich orientacją seksualną. Kadra szkolna jest również bardziej skłonna do interwencji po usłyszeniu homofobicznych komentarzy, a uczniowie częściej zgłaszają incydenty nękania i napaści kadrze, niż uczniowie w szkołach, w których podobna polityka nie istnieje.⁹⁹

W Irlandii, na przykład, uczący się geje, lesbijki i osoby biseksualne informują o mniejszej ilości prześladowania w szkołach, w których istnieje przejrzysta linia polityczna dotycząca przeciwdziałania homofobicznej przemocy rówieśniczej.¹⁰⁰ Upowszechnianie i wdrażanie takiej polityki związane jest ze zwiększonym poczuciem bezpieczeństwa uczniów, ich lepszym samopoczuciem, doznawaniem mniejszej ilości przemocy słownej i innych rodzajów znieważania motywowanego homofobią, a ponadto

uczniowie ci są bardziej skłonni do opisywania swojej szkoły jako akceptującej, życzliwej i tolerancyjnej. Polityki te są również związane z wysoce istotnym zmniejszeniem ryzyka myśli lub czynów samookaleczenia oraz myśli lub prób samobójczych z powodu homofobii.¹⁰¹

Tworzenie wspierającego środowiska szkolnego

Program nauczania jest jedynie małą częścią tego, czego uczniowie i uczennice uczą się w szkole. Czerpią oni też wiedzę z tego, co widzą i słyszą wokół siebie. Szkolne środowisko pełne szacunku, bezpieczeństwa, bez dyskryminacji, z pozytywnymi przykładami danymi przez szkołę, nauczycieli i resztę pracowników szkolnych jest kluczowe. Dyrekcja szkoły musi jasno określić, że homofobiczne język i przemoc rówieśnicza skierowane do uczących się i nauczycieli są niedopuszczalne tak samo, jak rasistowski język i przemoc rówieśnicza wobec osób z niepełnosprawnością. Cała społeczność szkolna musi wspierać przekaz, że homofobiczna przemoc rówieśnicza, jak prześladowanie czy molestowanie seksualne, jest niedopuszczalna w środowisku szkolnym.

⁹⁹ GLSEN, (2009), National school climate survey: The experiences of lesbian, gay, bisexual and transgender youth in our nation's schools. New York: GLSEN

¹⁰⁰ GLEN, Department of Education and Science (2001), Lesbian, gay and bisexual students in post-primary schools, guidance for principals and school leaders, Ireland: GLSEN.

¹⁰¹ Jones T, (2011), Sexual subjects: GLBTIQ student subjectivities in Australian Education Policy. Unpublished thesis, La Trobe University.

Specjalne programy przeciwdziałania przemocy rówieśniczej w kontekście szkolnym mogą być wykorzystane jako punkt wyjściowy w krajach, gdzie homoseksualność jest nielegalna, lub jest tematem wrażliwym, albo gdzie przemoc rówieśnicza nie jest uważana za problem, a nawet dla najmłodszych uczniów. Taki punkt wyjściowy może zdobyć więcej poparcia, jeśli skupiony jest na zdrowej atmosferze szkolnej i bezpiecznym środowisku, ponieważ na nich zależy pedagogom i administracji szkoły. Polityki i programy zajmujące się jakimkolwiek z czterech podstawowych wymiarów atmosfery szkolnej (zob. ramka 10) będą miały pozytywny wpływ na tworzenie zdrowego klimatu.

Ramka 10: Cztery zasadnicze wymiary klimatu szkolnego.

Bezpieczeństwo

- Reguły i normy
- Fizyczne bezpieczeństwo
- Społeczne i emocjonalne bezpieczeństwo

Nauczanie i uczenie się

- Wsparcie dla uczenia się
- Społeczne i obywatelskie uczenie się

Relacje interpersonalne

- Szacunek dla różnorodności
- Wsparcie społeczne – dorośli
- Wsparcie społeczne – uczennice i uczniowie

Środowisko instytucji

- Łączność i zaangażowanie szkoły
- Otoczenie fizyczne

Źródło: Cohen, J., McCabe, E.M., Michelli, N.M & Pickeral, T. (2009), School Climate : Research, Policy, Teacher education and Practice, Teachers College Record, 111(1); 180-213. <http://www.schoolclimate.org/climate/documents/policyscan.pdf>

Ramka 11: Stwórz bezpieczną przestrzeń

Bezpieczna przestrzeń to miejsce w placówce oświatowej, gdzie uczniowie mogą być wolni od niebezpieczeństw i mogą swobodnie być sobą. W wielu krajach władze szkół lub sami uczniowie stworzyli bezpieczne miejsca w szkole jako przestrzeń, gdzie homofobiczna przemoc rówieśnicza i prześladowania nie są tolerowane, gdzie autoekspresja jest mile widziana i gdzie wzajemny szacunek i godność są promowane. W niektórych miejscach, bezpieczna przestrzeń używana jest również jako miejsce terapii i wsparcia grupowego. Wykazano, że bezpieczne przestrzenie redukują społeczną izolację i owocują poprawą samooceny i wyników w nauce.¹⁰²

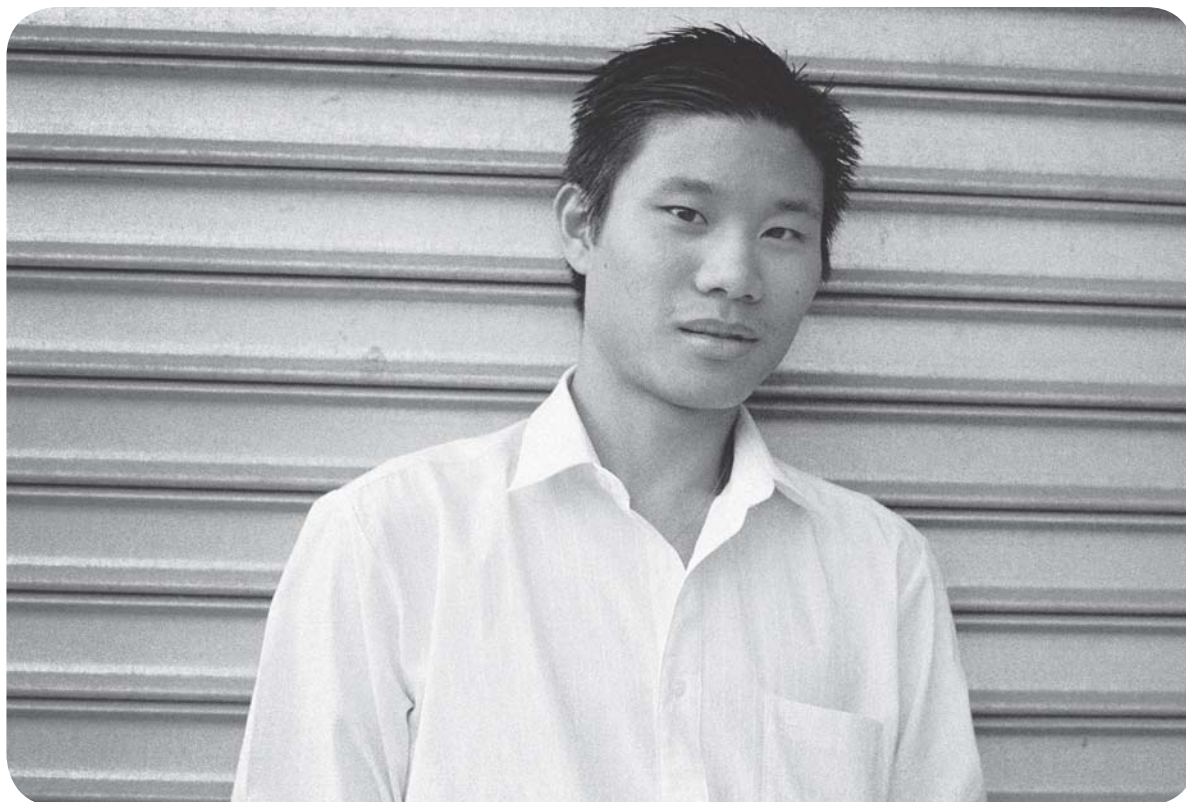
Dla przykładu, w Stanach Zjednoczonych GLSEN opracował wyposażenie bezpiecznej przestrzeni dla gimnazjów i liceów. W Chinach natomiast Stowarzyszenie Klubów Chłopców i Dziewcząt w Hong Kongu oferuje porady psychologiczne i bezpieczną przestrzeń w ośrodkach młodzieżowych. W Holandii, z pomocą holenderskiego rządu, organizacje lokalne stworzyły internetowe i fizyczne bezpieczne przestrzenie dla młodych gejów, lesbijek, osób biseksualnych i transpłciowych zwane Jong&Out.

¹⁰² Mayberry, M. (2006), School reform efforts for lesbian, gay, bisexual, and transgendered students, *The Clearing House*, 79(6), 262-264; Russell, S., McGuire, J., Laub, C., and Manke, E., (2006), *LGBT student safety: Steps schools can take*, (California Safe Schools Coalition Research Brief No. 3). San Francisco: California Safe Schools Coalition; Harris Interactive and GLSEN, (2005), *From teasing to torment: School climate in America, a survey of teachers and learners*. New York: GLSEN.

Podczas gdy niektóre przykłady przedstawiono poniżej (zob. ramka 11), zależne od sytuacji w kraju i w szkole będą priorytety i to skąd zacząć.

Strategie stworzenia wspierającego środowiska obejmują działania nauczycieli w klasach i działania samych uczniów. W klasie i poza klasą, nauczyciele mogą odgrywać istotną rolę w rzucaniu wyzwania homofobicznemu językowi i przemocy słownej. GLSEN opracowało przewodnik dla nauczycieli rozwijający kampanię ThinkB4YouSpeak (pomyśl zanim coś powiesz), która skierowana jest przeciw homofobicznemu wyzywiskom w środowisku szkolnym. Stonewall w Wielkiej Brytanii wprowadził program przeciwdziałania homofobicznemu językowi w szkołach podstawowych. W Nowej Zelandii zestaw działań dla szkół zapewnia praktyczne wskazówki dla nauczycieli jak rozwijać bezpieczne i wspierające środowisko w klasie (zob. ramka 12).

Ramka 12: Praktyczne wskazówki, jak stworzyć bezpieczne i wspierające środowisko w klasie

- Opracuj wytyczne na temat wyzwisk i dołącz je do istniejących polityk przeciwdziałania przemocy rówieśniczej.
- Zajmij się zjawiskiem przezywania natychmiast.
- Nie rób założeń na temat seksualności czy tożsamości płciowej uczniów.
- Unikaj negatywnej terminologii.
- Włącz pozytywne wzory osobowe do nauczania.

Źródło: New Zealand AIDS Foundation, Out There, Rainbow Youth. (2004) Safety in our Schools: An action kit for Aotearoa New Zealand schools to address sexual orientation prejudice. Wellington: OutThere.

Sami uczniowie mogą odgrywać istotną rolę w zwalczaniu homofobicznej przemocy rówieśniczej (zob. podrozdział o wsparciu dla uczniów). Nauczyciele mogą pracować z uczniami nad opracowaniem kodeksu postępowania w klasie, identyfikując jakie zachowania są akceptowalne, a jakie ranią innych, czy zakłócają przebieg lekcji. Uczniowie mają też udział w opracowywaniu wytycznych (zob. ramka 13).

W niektórych szkołach uczniowie byli zaangażowani w organizację kampanii przeciw przemocy rówieśniczej, często połączonej z walką o prawa człowieka lub z innymi wydarzeniami. W Wielkiej Brytanii londyńska szkoła z większością uczniów będącą muzułmanami założyła grupę roboczą przeciw przemocy rówieśniczej, która

miała za zadanie opracowanie programu miesiąca historii LGBT, a z pomocą szkolnych zarządców, używała prawdziwych historii w trakcie zebrań szkolnych do podniesienia świadomości i promowania akceptacji różnic. Efekty były bardzo pozytywne.¹⁰³ Innym przykładem jest wsparcie rówieśnicze, w tym poprzez tworzenie sojuszy osób homo- i heteroseksualnych (Gay Straight Alliance) (zob. podrozdział o wsparciu dla uczniów).

Ramka 13: Włączanie młodych ludzi w proces opracowywania wytycznych

Praktyczne wskazówki dotyczące inkluzywnej edukacji opracowane przez młodych ludzi obejmują:

- edukację o prawach człowieka
- edukację emocjonalną i seksualną
- programy nauczania i materiały dydaktyczne
- polityki przeciwdziałania przemocy rówieśniczej i inkluzywności
- dostęp do informacji i wsparcia
- wsparcie zewnętrzne i społeczności
- sieciowanie
- bezpieczne środowisko
- tworzenie klas integracyjnych
- demokrację szkolną.

Źródło: IGLYO (2007), Guidelines for an LGBTQ-inclusive education. http://www.iglyo.com/content/files/educational/IGLYO_EducationalGuidelines.pdf

¹⁰³ Stonewall. Stonewall education guide: Working with faith communities. http://www.stonewall.org.uk/at_school/education_for_all/quick_links/education_resources/5761.asp

4.2 Program nauczania i jego wdrażanie

Rola nauczycieli i reszty kadry szkolnej

Nauczyciele są kluczowym elementem skutecznej odpowiedzi na homofobiczną przemoc rówieśniczą. Spędzają większość czasu z uczącymi się i są ważnym źródłem prawidłowych informacji. Są również dorosłymi, z którymi młodzi ludzie mogą porozmawiać na wiele tematów. Oprócz tego, mogą być autorytetami i mentorami, są ważnymi rzecznikami zdrowego środowiska szkolnego. Nauczyciele odgrywają szerszą rolę w interwencjach, aby zapobiec przemocy rówieśniczej, jak również w promowaniu inkluzywności i zwalczaniu dyskryminacji, niezależnie od formy jaką przybiera. Nauczyciele nie są jedynymi dorosłymi obecnymi w środowisku szkolnym, a badania z Kolumbii podkreśliły potrzebę pracy z całą społecznością szkolną, łącznie z ochroniarzami, którzy kontrolują wstęp na teren szkoły.

Badania wykazują, że nauczyciele mogą odgrywać pozytywną rolę. Wsparcie nauczycieli okazywane uczniom LGBT związane jest z poczuciem bezpieczeństwa w szkole, opuszczaniem mniejszej ilości dni szkolnych, wyższymi ocenami i aspiracjami naukowymi, oraz z większym sensem przynależności w szkole.¹⁰⁴ Uczniowie i uczennice w Stanach Zjednoczonych odnotowują bezpieczniejsze i bardziej wspierające środowisko, kiedy nauczyciele i nauczycielki są przeszkoleni w prewencji przemocy i samobójstw związanych z orientacją seksualną.¹⁰⁵

Niemniej jednak, nauczyciele, ponieważ są jednostkami i podzielają te same wartości oraz przekonania co reszta społeczeństwa, mogą przekazywać – świadomie lub nie – negatywne komunikaty o uczniach, którzy nie dopasowują się do tradycyjnych norm genderowych. Może to rodzić przyzwolenie na homofobiczną przemoc rówieśniczą.¹⁰⁶ Udowodnione jest również, że nauczyciele mogą być mniej skłonni do interweniowania w sprawie homofobicznej przemocy rówieśniczej w porównaniu z innymi typami tej przemocy. W Europie 14% uczących się, którzy mieli negatywne doświadczenia w szkole wspomniało o nauczycielach jako źródle lub części problemu. W niektórych przypadkach nauczyciele zostali opisani jako bierni outsiderzy, którzy zamiast pomagać uczniom doświadczającym przemocy rówieśniczej, solidaryzowali się ze sprawcami. Uczniowie mówili o nauczycielach, którym „nie udało się

udzielić pomocy ani dobrej rady” i o tych, którzy „wcale nie byli pomocni”.¹⁰⁷

W Izraelu, ankietowani uczniowie słyszeli obraźliwe uwagi ze strony nauczycieli, a ponad połowa przyznała, że nauczyciele nigdy nie interweniowali, gdy byli obecni podczas incydentów homofobicznej przemocy słownej. Rówieśnicy byli bardziej skłonni interweniować niż nauczyciele.

W Wielkiej Brytanii więcej niż dwoje na piętkę nauczycieli w szkołach ponadpodstawowych i troje na dziesięcioro w szkołach podstawowych słyszało język homofobiczny lub negatywne uwagi o osobach homoseksualnych ze strony reszty kadry. Jedynie 7% nauczycieli przyznało, że reaguje za każdym razem, gdy słyszy język homofobiczny.¹⁰⁸ W innym badaniu 62% uczennic lesbijek i uczniów gejów przyznało, że nic się nie wydarzyło po tym, kiedy powiedzieli nauczycielowi o homofobicznej przemocy rówieśniczej.¹⁰⁹

Opisana poniżej historia młodego nauczyciela i geja z Brazylii, który był prześladowany w szkole, ilustruje wpływ przemocy rówieśniczej na uczniów, gdy nauczyciele nie interweniują.

“Wiedziałem, że jestem gejem już w wieku dziewięciu lat. Byłem dręczony i prześladowany, ale musiałem codziennie chodzić do szkoły, żeby nie aresztowano mojej mamy. Chodziłem do siedmiu różnych szkół, bo nauczyciele po prostu nie wiedzieli jak sobie ze mną poradzić. Myślałem, że bycie gejem jest grzechem. Podczas mojego pierwszego związku złapałem HIV. Po odejściu ze szkoły studiowałem filozofię i kontynuowałem studia, żeby zostać nauczycielem, bo wiem, jak ważna jest szkoła w życiu dziecka. Chciałem coś zmienić w życiu innych osób w takim samym połozeniu. W mojej szkole jest mnóstwo obojętności, albo nauczyciele nie wiedzą, jak radzić sobie z homofobią i przemocą rówieśniczą. Inni nauczyciele zwracają się do mnie o pomoc, bo jestem bardziej asertywny i pewny siebie. Radzę sobie z przemocą, ponieważ skupiam się raczej na tym, co mogę zrobić, niż na tym, co przecierpiałem.”

Kleber Fabio de Oliveira Mendes

Przyczyną braku interwencji może być fakt, że nauczyciele nie rozpoznają problemu, lub chcą pomóc, ale nie czują się przygotowani czy wsparci, żeby zająć się problemem.

104 Kosciw JG, Greytak EA, and Diaz EM, (2009), Who, What, Where, When, and Why: Demographic and Ecological Factors Contributing to Hostile School Climate for Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Youth, *Journal of Youth & Adolescence*, 38(7), 976-988; Hunt, R. and Jensen, J, (2007), The experiences of young gay people in Britain's schools. *The School Report*, Stonewall, UK.

105 Russell et al., (2010), *Safe Schools Policy for LGBTQ Students*, Social Policy Report, 24 (4):1-24

106 O'Higgins-Norman, J, (2009), Straight talking: Explorations on homosexuality and homophobia in secondary schools in Ireland. *Sex Education: Sexuality, Society and Learning*, 9(4):381-393. O'Higgins-Norman, J, (2008), Equality in the provision of social, personal and health education in the republic of Ireland: The case of homophobic bullying? *Pastoral Care in Education*, 26(2):69-81.

107 Takacs J, (2006), *Social exclusion of young lesbian, gay, bisexual and transgender people in Europe*, Brussels: ILGA-Europe and IGLYO.

108 Stonewall, (2009), *Homophobic bullying in Britain's schools, the teachers' report*. <http://www.stonewall.org.uk>

109 Dennel B and Paterson E, (2011), *Challenging homophobia together, research report and a guide to developing strategic partnerships in education*, Scotland: LGBTI Youth Scotland.

Przyczyną może być też fakt, że obawiają się, że jeżeli zainterweniują, sami mogą stać się celem przemocy.

Dla przykładu, w Irlandii 41% nauczycieli uważa, że trudniej jest radzić sobie z homofobiczną przemocą rówieśniczą niż z innymi formami przemocy, albo z powodu strachu przed staniem się celem, albo z powodu przewidzianej negatywnej reakcji ze strony rodziców, innych nauczycieli czy zarządu szkoły.¹¹⁰ W Wielkiej Brytanii 40% kadry szkół ponadpodstawowych przyznało, że nie czułoby się pewnie w dostarczeniu uczniom informacji, rad czy wskazówek dotyczących kwestii różnorodności seksualnej. Tylko dwoje na piątkę nauczycieli gimnazjów i liceów i mniej niż połowa (46%) nauczycieli szkół podstawowych opisuje dyrektora lub dyrektorkę szkoły jako demonstrującą przejrystą wiodącą rolę w odpowiedzi na homofobiczną przemoc rówieśniczą.¹¹¹ W Szwecji jedynie 8% nauczycieli odczuwa, że było odpowiednio przygotowanych do radzenia sobie z tym typem przemocy.

Nauczyciele nie są w stanie sami radzić sobie z homofobicznym prześladowaniem. Aby móc odegrać pozytywną rolę, potrzebują oni przywództwa i wsparcia ze strony władz oświatowych i dyrekcji. Nauczyciele muszą też być świadomi problemu homofobicznej przemocy rówieśniczej i jej wpływu na dobro oraz edukację osób uczących się.

Szkolenie nauczycieli i materiały źródłowe

Szkolenie ma kluczowe znaczenie dla zapewnienia, że nauczyciele posiadają wiedzę, pewność siebie i umiejętności do radzenia sobie z homofobiczną przemocą rówieśniczą. Najlepiej, jeśli trening zostanie zrealizowany przed rozpoczęciem pracy z młodzieżą. W praktyce jednak, większość doświadczenia zdobywano dotąd przez doskonalenie zawodowe lub poprzez ustawiczny rozwój zawodowy. Przykłady inicjatyw szkoleniowych i zasobów dla nauczycieli są opisane poniżej. Oprócz nauczycieli, wszyscy pracownicy placówek oświatowych powinni wiedzieć jak radzić sobie z homofobiczną przemocą rówieśniczą. Szkolenia i wsparcie są szczególnie ważne dla psychologów szkolnych, pielęgniarek, przedstawicieli nauczycieli i uczniów, ale również dla szerszej społeczności szkolnej.

W Wielkiej Brytanii kampania Stonewall Edukacja dla Wszystkich zwraca uwagę na homofobiczną przemoc rówieśniczą w szkołach poprzez działania takie jak ankiety wśród nauczycieli i uczniów oraz przeprowadzanie Indeksu Równości w Edukacji (ang. Education Equality Index) – wyczerpującego corocznego ćwiczenia dla władz lokalnych, które pokazuje jak radzą sobie z homofobią i homofobiczną przemocą rówieśniczą w swoich szkołach. Dowody wskazują, że nauczyciele są skuteczniejsi, gdy ich szkolenie wstępne zawiera wzgląd na klasową

dyskusję o różnorodności społecznej i przemocy rówieśniczej. Stonewall uzyskał finansowanie od agencji szkoleniowej dla nauczycieli, aby stworzyć instruktaż wstępnego szkolenia nauczycielskiego, przeprowadził też trening dla szkoleniowców.¹¹² Ich raport z 2009 roku szacuje, iż 90% nauczycieli szkół średnich i podstawowych uważa, że kadra szkolna ma obowiązek zapobiegać i reagować na homofobiczną przemoc rówieśniczą oraz że sprawy gejów i lesbijek powinny być poruszane w szkole lub na specjalnych lekcjach. Troje na czworo nauczycieli szkół ponadpodstawowych i dwie trzecie nauczycieli szkół podstawowych, którzy zawarli nauczanie o orientacji seksualnej w swoich lekcjach stwierdza pozytywną reakcję ze strony uczniów i uczennic, a 95% nauczycieli, którzy poruszyli te kwestie, twierdzi, że poruszyłyby je ponownie.¹¹³

W Stanach Zjednoczonych nauczyciele szkół podstawowych, którzy skorzystali z rozwoju zawodowego dotyczącego radzenia sobie z przemocą rówieśniczą, twierdzą, że interweniują, gdy incydenty prześladowania i przemocy rówieśniczej mają miejsce, dodatkowo większość czuje się kompetentna w reagowaniu. Aby pomóc nauczycielom zaszczepić pozytywne postawy i szacunek dla różnic indywidualnych, rodzinnych i kulturowych, łącznie z różnorodnością związaną z orientacją seksualną i tożsamością płciową, GLSEN opracował zestaw narzędzi nazwany Ready, Set, Respect¹¹⁴, który pomaga nauczycielom zastanowić się nad ich podejściem do nauki o szacunku. Zawiera on adekwatne dla danego szczebla przykładowe lekcje z sugestiami dotyczącymi inkluzywności i odpowiednimi reakcjami na lekceważące zachowanie.

W 2010 roku Duński Instytut Praw Człowieka zainicjował projekt „It takes all kinds – fighting homophobia in schools” obejmujący 10 krajów Europy. Projekt współpracuje z organizacjami pozarządowymi, młodymi ludźmi i nauczycielami. Instytut opracował zestaw narzędzi edukacyjnych dla nauczycieli szkół podstawowych, gimnazjów i szkół średnich, który zawiera metody i narzędzia do nauczania, niedyskryminujące praktyki, struktury szkolne i skuteczne mechanizmy rozpatrywania skarg.

GALE opracowało również zestaw narzędzi zawierający wytyczne co do rozwoju szkoleń nauczycieli. Obejmuje on możliwe cele szkoleń, kompetencje (zob. ramka 14), których nauczyciele potrzebują oraz możliwe treści szkoleń nauczycielskich (zob. ramka 15).¹¹⁵

¹¹⁰ Norman J. (2004), A survey of teachers on homophobic bullying in Irish second-level schools. Dublin: School of Education Studies, Dublin City University

¹¹¹ Stonewall, (2009), The Teachers' Report. http://www.stonewall.org.uk/at_school/education_for_all/quick_links/education_resources/4003.asp

¹¹² Stonewall, (2011), Initial Teacher Training: Developing an inclusive programme of study. www.stonewall.org.uk/at_school/education_for_all/teacher_training/default.asp

¹¹³ Stonewall, Education for All. http://www.stonewall.org.uk/at_school/education_for_all/default.asp

¹¹⁴ GLSEN, (2012), Ready, Set, Respect: Elementary School Toolkit. New York: GLSEN.

¹¹⁵ Dankmeijer, P (editor) (2011), GALE Toolkit Working with Schools 1.0. Tools for school consultants, principals, teachers, students and parents to integrate adequate attention of lesbian, gay, bisexual and transgender topics in curricula and school policies. Amsterdam: GALE The Global Alliance for LGBT Education. www.lgbt-education.info

Ramka 14: Kompetencje nauczycieli

Początkujące:

Wiedza	Zrozumienie podstawowych faktów
Postawa	Widzi siebie jako osobę tolerancyjną
Planowanie	Wybiera program
Implementacja	Wykonuje program
Refleksja	Rozpoznaje sukcesy i wyzwania

Zaawansowane:

Wiedza	Umiejszcza fakty w kontekście
Postawa	Rozumie wpływ heteroseksualnych norm genderowych
Planowanie	Wybiera spośród różnorodnych programów
Implementacja	Opracowuje własny program
Refleksja	Uczy się z negatywnej informacji zwrotnej

Ekspert:

Wiedza	Szuka głębszego zrozumienia
Postawa	Analizuje własną rolę jako sprawcy zmiany
Planowanie	Opracowuje metody poprawy
Implementacja	Poprawia własne słabe punkty i trenuje innych
Refleksja	Systematycznie ewaluje wpływ

GLSEN stworzyło elastyczny zarys szkoleń, zawierający szereg ćwiczeń, z których szkoleniowcy mogą skorzystać.¹¹⁶ Inne organizacje również opracowały materiały i przewodniki programowe do użytkowania w szkołach. W USA, organizacja pozarządowa Groundspark stworzyła serię filmów dla uczniów klas podstawowych, gimnazjów i liceów, które pomagają otworzyć odpowiednią dla wieku uczniów dyskusję na tematy różnorodności i przemocy rówieśniczej, z mocnym skupieniem na homofobii.¹¹⁷ W Hiszpanii organizacje wyprodukowały materiały odnoszące się do tych tematów przez historię, literaturę i inne przedmioty.¹¹⁸

GALE podkreśliło potrzebę monitorowania efektów szkoleń nauczycieli i brak oceny tych szkoleń. Pakiet szkolenia nauczycieli Duma i Uprzedzenie, opracowany w Australii, jest jednym z niewielu, gdzie wpływ na uczniów był oceniany.¹¹⁹ Pakiet składa się z podręcznika dla nauczycieli oraz wideo do projekcji w klasach. Zarysowuje on sześć sesji klasowych, które mogą być dostosowane do indywidualnych potrzeb danej klasy. Pierwsza sesja obejmuje różnicę i reakcję na nią, badanie różnic i postaw rówieśników, pomaga uczniom zastanowić się jak oni się różnią i jak te różnice odnoszą się do doświadczenia przemocy rówieśniczej. Inne sesje obejmują gender, doświadczenia i perspektywy osób LGBT, homofobię, sprzeciwianie się homofobii w szkole i klasie.

Podobnie w Australii, publicznie finansowana Koalicja Bezpiecznych Szkół (ang. Safe Schools Coalition) przeprowadza szkolenia nauczycieli w szkołach w stanie Victoria. W 2010 roku GLSEN ocenił program *Respect for All* Nowojorskiego Departamentu Edukacji skierowanego do uczniów szkół ponadpodstawowych, który powstał w celu zapewnienia, że każda szkoła w dzielnicy ma co najmniej jednego pracownika wyszkolonego do wspierania uczniów LGBT oraz walki z homofobiczną przemocą rówieśniczą i prześladowaniem. Wyniki pokazały, że szkolenie jest skuteczne w rozwijaniu kompetencji edukatorów w walce z homofobiczną przemocą rówieśniczą i przyczynia się do bezpieczniejszego środowiska nauki dla uczniów. Po odbytych szkoleniach, edukatorzy wykazali zwiększoną wiedzę w zakresie odpowiedniej terminologii, podwyższoną świadomość jak ich własne praktyki mogły być szkodliwe dla uczących się, wykazywali się zwiększoną empatią dla uczniów i wsparciem dla działań czyniących szkoły bezpieczniejszymi (w tym wsparciem dla sojuszy osób hetero- i homoseksualnych i integracją zagadnień do programu nauczania), a także zwiększoną częstotliwością interwencji w odpowiedzi na incydenty homofobicznej przemocy rówieśniczej.¹²⁰

Niepowodzenie w interweniowaniu na homofobiczną przemoc rówieśniczą jest często powiązane z doświadczeniem ogólnej nieumiejętności rozmowy na tematy związane z seksualnością, a w szczególności o różnorodności seksualnej, zwłaszcza w społeczeństwach, gdzie tematy te są wrażliwe. Nawet w miejscach, gdzie tematy o seksualności są włączone w program nauczania, mogą być pominięte w praktyce, jeśli nauczyciele nie czują się komfortowo lub są źle przygotowani do tematu.

Dlatego też szkolenie nauczycieli musi zająć się kwestią różnorodności seksualnej. Na przykład w stanie Sao Paulo w Brazylii inkluzywne i transformacyjne podejście do szkoleń nauczycieli związanych z edukacją seksualną zostało rozwinięte, aby obejmowało różnorodność seksualną. W Republice Południowej Afryki, organizacja pozarządowa GALA przeprowadziła krajowe badanie atmosfery dotyczącej homofobii i homoseksualności w szkołach ponadpodstawowych. Wyniki mają zostać opublikowane w czerwcu 2012 roku i zawierają odpowiedź na to, jak programy szkoleń nauczycieli mogą integrować kwestie LGBT.

W Namibii natomiast Rainbow Project prowadzi warsztaty dla nauczycieli z terenów wiejskich. Projekt skoncentrowany na prawach człowieka, z kwestiami jedнопłciowymi włączonymi w ramy walki o prawa człowieka. Warsztaty zgłębiają wykluczenie społeczne i perspektywę wykluczenia praw, w oparciu o własne doświadczenia nauczycieli, wyzwania związane z ogólnymi prawami człowieka, w tym kwestie dotyczące gejów, lesbijek, osób biseksualnych i transpłciowych oraz jak nauczyciele mogą radzić sobie z kwestią praw człowieka w szkole.

116 GLSEN. <http://www.glsen.org/cgi-bin/iowa/all/educator/index.html>

117 Groundspark. <http://groundspark.org/our-films-and-campaigns/elementary>.

118 Inlclou Gais i lesbians en l'educacio. <http://www.arismm.com/quaderns and Xega>. <http://xega.org/xega/>.

119 Pride and Prejudice. <http://www.prideandprejudice.com.au/index2.htm>

120 GLSEN, (2010), GLSEN Report: NYC Respect for All Trainings Increase Staff Competency at Addressing Anti-LGBT Bullying. <http://www.glsen.org/cgi-bin/iowa/all/news/record/2587.html>

Ramka 15: Co powinno być zawarte w szkoleniach nauczycieli?

Szkolenie może być realizowane przed rozpoczęciem pracy lub w trakcie objętego stanowiska. Szkolenie wstępne może być zrealizowane przez organizacje społeczeństwa obywatelskiego pracujące w partnerstwie z Ministerstwem Edukacji. Idealne szkolenie powinno obejmować tematy:

- bezpiecznego i zdrowego środowiska szkolnego
- praw człowieka, inkluzji i antydyskryminacyjne
- podnoszenia świadomości problemu i wpływu homofobii i homofobicznej przemocy rówieśniczej
- genderu, seksualności i różnorodności seksualnej
- osobistych postaw i wartości oraz jak język i praktyki mogą przyczynić się do homofobii i dyskryminacji
- umiejętności i kompetencji, w tym metod nauczania, materiałów i praktycznych zajęć na lekcjach
- niedyskryminujących praktyk
- praktycznych planów działań
- prewencji i reagowania na homofobiczną przemoc rówieśniczą na zajęciach szkolnych i w środowisku szkolnym

- radzenia sobie z wyzwaniem, takimi jak trudne sytuacje konfrontacji, problematyczne pytania, religijne argumenty, posiadanie w klasie uczniów, którzy mogą być osobami LGBT, konfrontacje z rodzicami lub liderami społecznościowymi, którzy mogą być krytyczni, brak wsparcia ze strony innych nauczycieli i zarządu szkoły.

Jakie umiejętności powinni posiadać nauczyciele po przejściu szkolenia?

Szkolenie powinno dostarczyć nauczycielom wiedzy, pewności i umiejętności, aby:

- radzić sobie z homofobiczną przemocą rówieśniczą, w tym przemocą słowną i lekceważącymi postawami
- przeprowadzić adekwatną do wieku uczniów dyskusję o seksualności, różnorodności seksualnej i przemocy rówieśniczej
- zaszczepić pozytywne postawy i szacunek dla indywidualnych, rodzinnych i kulturowych różnic, w tym różnorodności związanej z orientacją seksualną i tożsamością płciową
- zapewnić odpowiednie wsparcie dla ofiar i świadków przemocy rówieśniczej oraz pomóc sprawcom poprawić swoje zachowanie
- zapewnić bezpieczne środowisko szkolne.

Integracja do programu nauczania

Program nauczania w szkole może promować szacunek dla różnorodności, lub może wzmacniać homofobię. W niektórych krajach podstawy programowe i materiały dla nauczycieli wciąż zawierają stygmatyzujące i dyskryminujące informacje o różnorodności seksualnej i tożsamości płciowej. Inne wcale nie rozpoznają istnienia osób LGBT.

W krajach, gdzie homoseksualność jest tematem wrażliwym oraz dla uczniów młodszych, stygmatyzujące i dyskryminujące informacje powinny zostać usunięte z programów nauczania, a podejście oparte na prawach człowieka, pełne równości i szacunku, do nich włączone. W takim kontekście powinny być przeprowadzane lekcje wspierające zdrową atmosferę szkolną. Z kolei zdrowe środowisko szkolne zmniejsza prawdopodobieństwo występowania przemocy rówieśniczej, w tym homofobicznej przemocy rówieśniczej.

W najlepszym przypadku, program nauczania powinien zająć się homofobią i homofobiczną przemocą rówieśniczą, jak również obracać podejście inkluzywne, obejmujące pozytywne przykłady związane z osobami LGBT w materiałach szkolnych.¹²¹ Nieinkluzywne programy nauczania przyczyniają się do niewidzialności i marginalizacji.

W Wielkiej Brytanii uczniowie i uczennice homo- i biseksualni, którzy uczą się o kwestiach dla nich ważnych mają zdecydowanie większe szanse na bycie szanowanymi i szczęśliwymi w szkole.¹²² Nauczanie o takich sprawach jest również ważne dla innych uczniów, aby odpowiednio promować wzajemny szacunek i inkluzję społeczną.

W odniesieniu do zapobiegania i rozwiązywania kwestii homofobicznej przemocy rówieśniczej, należy wziąć pod uwagę następujące aspekty programów nauczania i materiałów dla nauczycieli:

- Czy istniejące programy nauczania i materiały edukacyjne nadają negatywne komunikaty o różnorodności seksualnej i tożsamości płciowej, lub czy wzmacniają istniejące normy genderowe?
- Gdzie w programie nauczania powinny zawierać się kwestie związane z różnorodnością seksualną, tożsamością płciową i homofobiczną przemocą rówieśniczą?

Możliwe podejścia obejmują:

- Integrację w nauce umiejętności życiowych
- Integrację w edukację seksualną lub zdrowotną
- Integrację w naukę o prawach człowieka, obywatelstwie i wiedzy o społeczeństwie

¹²¹ IGLYO, (2007), Guidelines for LGBTIQ-inclusive education, Brussels: IGLYO. http://www.iglyo.com/content/files/educational/IGLYO_EducationalGuidelines.pdf

¹²² Stonewall, (2007), The School Report. http://www.stonewall.org.uk/at_school/education_for_all/quick_links/education_resources/4004.asp

- Uwzględnianie w szerokim zakresie dziedzin takich jak: sztuka, literatura, historia, filozofia lub nauka o społeczeństwie.

W jakim zakresie i gdzie te kwestie są uwzględnione w programie nauczania zależy od tego, co jest możliwe i praktyczne. Różni się to między krajami.

W Międzynarodowych Technicznych Wytycznych o Edukacji Seksualnej¹²³ zaleca się, aby kompleksowy program nauczania obejmował informacje, wartości,

postawy i normy społeczne, umiejętności interpersonalne i stosunków międzyludzkich, oraz odpowiedzialność. Informacje powinny obejmować z kolei niedyskryminację, równość ról genderowych, różnorodność seksualną. Wartości, postawy i normy powinny zawierać zasady tolerancji, szacunku, praw człowieka, równości. Nauczanie o odpowiedzialności powinno obejmować zachęcanie uczniów do brania odpowiedzialności za swoje zachowanie w stosunku do innych osób, przez szacunek, akceptację, tolerancję i empatię dla wszystkich ludzi, niezależnie od ich statusu zdrowia czy orientacji seksualnej.

Ramka 16 zaczerpnięta z Technicznych Wytycznych o Edukacji Seksualnej ilustruje, jak edukacja seksualna może odnosić się do homofobicznej przemocy rówieśniczej w edukacji adekwatnie do wieku uczniów.

Edukacja seksualna

Specjalny Sprawozdawca ds. prawa do edukacji zauważył, że „aby była zrozumiała, edukacja seksualna musi być skupiona na różnorodności, ponieważ każdy ma prawo radzić sobie z własną seksualnością.”

Źródło: OHCHR. Discriminatory laws and practices and acts of violence against individuals based on their sexual orientation and gender identity - Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights, November 2011

Ramka 16: Tolerancja i szacunek

Wiek	Cele dydaktyczne	Kluczowe pojęcia
5-8 lat	Zdefiniowanie pojęcia "szacunek"	<ul style="list-style-type: none"> ■ Wartości tolerancji, akceptacji i szacunku są kluczowe w zdrowych związkach międzyludzkich. ■ Każda istota ludzka jest wyjątkowa i cenna i może przyczynić się do życia społecznego przez bycie przyjacielem, nawiązanie relacji i obdarzanie miłością. ■ Każdy człowiek zasługuje na szacunek. ■ Wyśmiewanie się z ludzi jest szkodliwe.
9-12 lat	Zdefiniowanie pojęć „uprzedzenie”, „stygmatyzacja”, „nietolerancja”, „prześladowanie”, „odrzućenie” i „przemoc rówieśnicza”	<ul style="list-style-type: none"> ■ Prześladowanie czy stosowanie przemocy wobec kogokolwiek na podstawie jego lub jej stanu zdrowia, koloru, pochodzenia, orientacji seksualnej i innych różnic jest brakiem szacunku i jest szkodliwe oraz jest łamaniem praw człowieka. ■ Stygmatyzacja i dyskryminacja na podstawie różnic jest łamaniem praw człowieka. ■ Każdy ma obowiązek bronić ludzi, którzy są prześladowani lub szykanowani.
12-15 lat	Wytłumaczenie, dlaczego stygmatyzacja, dyskryminacja i przemoc rówieśnicza są szkodliwe	<ul style="list-style-type: none"> ■ Stygmatyzacja i dyskryminacja są szkodliwe. ■ Stygmatyzacja może być również zadana samemu sobie i może prowadzić do milczenia, skrytości i wyparcia. ■ Każdy ma obowiązek sprzeciwu wobec nietolerancji i uprzedzonym. ■ Istnieją mechanizmy wsparcia pomagające ludziom doświadczającym stygmatyzacji i dyskryminacji np. poprzez homofobiczną przemoc rówieśniczą.

¹²³ UNESCO, (2009), International Technical Guidance on Sexuality Education: An evidence-informed approach for schools, teachers and health educators, Paris: UNESCO.

W Kenii Centrum Badań nad Dojrzwaniem we współpracy z Rutgers WPF i Ministerstwem Edukacji prowadzi kompleksową edukację seksualną w kenijskich szkołach drugiego szczebla. Program nauczania odnosi się do różnorodności seksualnej w innowacyjny i kreatywny sposób poprzez użycie komputerów i partycypacyjnych metod nauczania, aby zdemaskować mity dotyczące różnorodności seksualnej oraz aby otworzyć przestrzeń do dialogu i debaty na jej temat. Ramka 17 pokazuje część informacji omawianych w programie nauczania.

Ramka 17: Pociąg do tej samej płci czy homoseksualność

Dojrzwaniem to czas, kiedy wielu ludzi staje się świadomymi własnej orientacji seksualnej. Orientacja seksualna przekłada się na to, do kogo człowiek czuje romantyczny i seksualny pociąg. Większość ludzi pociągają osoby o odmiennej płci (mężczyznom podobają się kobiety, a kobietom mężczyźni). Uczucie pociągu do płci przeciwnej nazywamy heteroseksualnością. Niektórych ludzi pociągają osoby tej samej płci (mężczyznom podobają się inni mężczyźni, a kobietom inne kobiety). Uczucie pociągu do tej samej płci nazywamy homoseksualnością. W pewnym momencie w życiu większość ludzi posiada seksualne uczucia, myśli, marzenia i atrakcje w stosunku do osób tej samej płci. Dwoje bliskich przyjaciół (dwóch chłopców, albo dwie dziewczyny) może się w sobie podkochiwać – lubią spędzać ze sobą czas, czasem czują fizyczny pociąg do siebie nawzajem. Niektórych ludzi przyciągają tylko osoby tej samej płci. Mimo, że niektóre religie i kultury uważają homoseksualność za złą lub nienormalną, większość ekspertów jest zdania, iż orientacji seksualnej i uczuć nie można kontrolować, tak samo jak nie można kontrolować koloru skóry. Innymi słowy, homoseksualność to nie świadomy wybór. Dlatego też orientacji nie da się zmienić modlitwą, silną wolą czy uprawianiem seksu z osobą o odmiennej płci. W okresie dojrzwania niektórzy ludzie uzmysłwiają sobie, że są homoseksualni. Dojście do tej świadomości może być trudne. Możesz czuć, że różnisz się od wszystkich dookoła, możesz czuć się osamotniony/a. Jeśli przechodzisz przez coś podobnego, spróbuj znaleźć kogoś, z kim możesz porozmawiać: z pedagogiem, psychologiem, lekarzem rodzinnym, nauczycielem, któremu ufasz, lub ze starszym członkiem rodziny – kimś, kto pomoże odpowiedzieć na pytania i ulży zmartwieniom.

Fragment pochodzi z: *You, Your Life, Your Dreams: A Book for Adolescents*, Family Care International, 2000.

Tam gdzie edukacja seksualna nie jest wykonalnym punktem startowym do dyskusji, edukacja o prawach człowieka może dostarczyć dobrej okazji do zajęcia się homofobiczną przemocą rówieśniczą w kontekście równości,

szacunku, dyskryminacji oraz niedopuszczalności nadużyć i przemocy.^{124, 125}

W niektórych krajach najbardziej właściwym podejściem będzie skupienie się na tradycyjnych wartościach kulturowych związanych z szacunkiem i pluralizmem. W Izraelu, podążając za decyzją Ministerstwa Edukacji o reformie programu nauczania o społeczeństwie, organizacja pozarządowa Hoshen została poproszona o opracowanie programu edukacji uczniów liceów, w celu stworzenia środowiska wolnego od stereotypów w szkołach. Program prowadzony jest przez Hoshen i inne organizacje pozarządowe. Biorą w nim udział wolontariusze i wolontariuszki LGBT, którzy odwiedzają szkoły, aby podzielić się własnymi doświadczeniami.

W innych krajach kwestie te są zintegrowane w całym programie nauczania. Na przykład w Wielkiej Brytanii Stonewall opracował materiały uzupełniające do programu nauczania w liceach, między innymi film o przyjaźniach, coming-out'cie (ujawnianiu się) i dorastaniu oraz broszurę dla nauczycieli z tematami do dyskusji, jak również pakiet dla nauczycieli szkół ponadpodstawowych, który zawiera pomysły, jak mówić o osobach LGBT i przechodzi przez kilka obszarów tematycznych. W Irlandii Północnej Edukacyjny Przewodnik po Równościowym Programie Nauczania (ang. Education Equality Curriculum Guide)¹²⁶ oferuje szereg praktycznych wskazówek jak poruszać temat orientacji seksualnej i homofobii na lekcjach tematycznych, np. na historii, geografii, religii, muzyce, sztuce, teatrze, jak również na szkolnych zgromadzeniach i wydarzeniach. W innych krajach szkoły wykorzystywały lekcje czytania i pisanie do szerzenia dyskusji za pomocą opowiadań, które opisują homofobiczną przemoc rówieśniczą, podczas gdy w innych szkołach wykorzystuje się plastykę, na przykład do robienia plakatów przeciw przemocy rówieśniczej.

Praca z młodszymi uczniami

Kolejną kluczową do rozważenia kwestią jest to, w jakim wieku rozpocząć dyskusję o różnorodności seksualnej, tożsamości płciowej i przemocy rówieśniczej w szkole. Również, jakie jest najlepsze podejście w pracy z najmłodszymi uczniami? Praca w szkole podstawowej dostarcza okazji do rozwinięcia pozytywnych wartości i postaw w celu zapobiegania homofobicznej przemocy rówieśniczej. Proste i odpowiednie do wieku podejścia mogą być użyte do odniesienia się do kwestii takich jak obraźliwy język, raniące kontra życiwe zachowanie, szacunek, stereotypy genderowe, różne rodzaje rodzin.

¹²⁴ OSCE et al., (2009), Curriculum and Human Rights Education in the School Systems of Europe, Central Asia and North America: A Compendium of Good Practice, Poland: OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. <http://www.hrea.org/pubs/Compendium.pdf>

¹²⁵ Warwick J, Douglas., (2001), Safe for all, a best practice guide to prevent homophobic bullying in secondary schools. Education Policy Research Unit, Institute of Education, University of London.

¹²⁶ Cara Friend and The Rainbow Project, (2011), The Education Equality Curriculum Guide Supporting teachers in tackling homophobia in school, Northern Ireland: Cara Friend and The Rainbow Project.

W niektórych krajach może występować polityczny lub społeczny opór w adresowaniu seksualności, różnorodności seksualnej i homofobicznej przemocy rówieśniczej w odniesieniu do młodszych uczniów lub osób poniżej legalnie dozwolonego wieku inicjacji seksualnej. Niemniej jednak wartości i postawy kształtują się wcześniej. Na przykład badanie Stonewall wykazało, że homofobiczna przemoc rówieśnicza występuje wśród uczniów szkół podstawowych już u dzieci dziesięcioletnich, a nauczyciele nie są pewni jak sobie z nią radzić. W odpowiedzi na wyniki badania Stonewall wystartował z projektem pomocy nauczycielom w realizacji i ocenie strategii adresowania różnorodności seksualnej i płciowej oraz równości w szkołach podstawowych, oraz z programem zapobiegania homofobicznej przemocy rówieśniczej. Program promuje „bezpieczne komunikaty” o przemocy rówieśniczej i oferuje kompleksowy pakiet środków, w tym pomocnik dla nauczycieli dystrybuowany przez lokalne władze. Doświadczenia zdobyte w trakcie procesu rozwoju programu nauczania dla szkół podstawowych zwracają uwagę na istotność wsparcia ze strony krajowych i lokalnych władz, jak również od dyrektorów szkół, oraz na angażowanie rodziców i organizowanie działań, które angażują zarówno rodziców jak i dzieci.

W Niemczech władze Berlina wprowadzają nauczanie o różnorodności seksualnej, koncentrując się na różnicach, tolerancji i akceptacji, w miejskich szkołach podstawowych.¹²⁷ Wydział edukacji opracowuje materiały edukacyjne dla nauczycieli, które zawierają książki z obrazkami, gry i instruktaże.

W Izraelu celem przedszkolnego projektu organizacji Hoshen jest promowanie świadomości administracji szkół i nauczycieli o nietradycyjnych rodzinach i rolach płciowych. Hoshen organizuje we współpracy z programami kształcenia nauczycieli sesje, które pokrywają podstawowe koncepty związane z tożsamością płciową, językiem i orientacją seksualną, rekomenduje też odpowiednie książki i aktywności, które można użyć w pracy z małymi dziećmi w celu promowania równości i unikania wzmacniania stereotypów gendrowych. Ma to na celu pomoc nauczycielom przedszkolnym w radzeniu sobie z dziećmi wychowanymi w nietradycyjnych rodzinach.

4.3 Wsparcie dla wszystkich uczących się

Wsparcie musi być zapewnione:

- uczniom, którzy są ofiarami przemocy rówieśniczej
- świadkom przemocy rówieśniczej
- sprawcom przemocy rówieśniczej

Uczniowie, którzy poddawani są przemocy rówieśniczej mogą potrzebować terapii lub innego rodzaju profesjonalnej pomocy, jak również wsparcia ze strony nauczycieli, rodziców i rówieśników, żeby chronić ich od powtarzającej się wiktymizacji.

Sprawcy przemocy rówieśniczej potrzebują terapii i wsparcia, aby zmienić swoje postępowanie. Konieczne jest też wprowadzanie konsekwencji. Sprawcom najlepiej jest pomóc przez pokazanie, że mogą współpracować z innymi, wsparcie ich w rozwijaniu umiejętności społecznych, zachęcanie do nauki opartej o współpracę, dawanie im szansy na ćwiczenie władzy w akceptowalny społecznie sposób, nauczanie odpowiedzialnego i konstruktywnego współdziałania ze wszystkimi rówieśnikami. Wiele szkół nie ma środków lub wyszkolonego personelu, żeby służyć terapią i wsparciem. W takich wypadkach szkoły powinny zidentyfikować zasoby zewnętrzne, które mogłyby być wykorzystane do stworzenia systemu polecania.

Większość uczniów nie jest ani ofiarami ani sprawcami przemocy rówieśniczej, są raczej osobami postronnymi w momencie występowania przemocy. Świadcowie muszą mieć poczucie siły (ang. empowerment) i muszą być nauczeni, aby interweniować i zgłaszać incydenty homofobicznej przemocy rówieśniczej. Działania uczniów, którzy zgłaszają przemoc lub którzy się wspierają w celu zakończenia prześladowań powinny być uznane i doceniane. W celu ich ochrony przed odwetem powinny być też dostępne odpowiednie środki.

Mobilizowanie osób postronnych do interwencji jest znaczące, ponieważ mogą one odgrywać kluczową rolę w zapobieganiu lub zatrzymaniu przemocy rówieśniczej. Z kolei brak interwencji postrzegany jest często jako akceptacja przemocy i może służyć do eskalacji problemu. Canadian Safe School Network¹²⁸ uznaje, że świadkowie mają ważny wpływ na sprawców. Kształci on uczniów jak nie być biernymi (inne wskazówki dla świadków zob. ramka 18).

Choć niewiele jest doświadczenia w pracy ze świadkami w celu interwencji i zapobiegania homofobicznej przemocy rówieśniczej, istnieje spore doświadczenie w pracy z osobami postronnymi w odniesieniu do ogólnej przemocy rówieśniczej.¹²⁹ Doświadczenie to pokazuje, że osoby

¹²⁷ Portail Gay, (2011), A Berlin, la lutte contre l'homophobie commence à l'école primaire. <http://www.portailgay.eu/spip.php?article7083>

¹²⁸ Canadian Safe School Network, (2008), Kids Who Witness Bullying. <http://www.canadiansafeschools.com/students/stand/bystander.htm>

¹²⁹ Odwiedź stronę Education Development Center (www.edc.org) w celu zapoznania się z efektywnymi sposobami walki z przemocą rówieśniczą, takimi jak: program Eyes on Bullying; Aggressors, Victims and Bystanders curriculum; kampania Voices Against Violence.

postronne mogą być krzywdzącymi świadkami lub pomocnymi świadkami. Krzywdzący świadkowie mogą wszczynać przemoc rówieśniczą, zachęcać sprawców, włączyć się do akcji, kiedy już się zaczęła lub pasywnie akceptować przemoc rówieśniczą przez obserwowanie i niereagowanie. W większości przypadków osoby postronne zachęcają sprawców przez dostarczanie im publiczności. Przez samo bycie tam i obserwowanie świadkowie dają do zrozumienia, że są zainteresowani, co z kolei daje sprawcy władzę i status. W przeciwieństwie do nich, pomocni świadkowie mogą bezpośrednio interweniować przez zniechęcanie sprawcy, obronę ofiary lub przekierowanie uwagi z dala od przemocy. Pomocni świadkowie szukają też pomocy przez jednoczenie wsparcia ze strony swoich rówieśników, żeby przeciwstawić się przemocy rówieśniczej lub zgłosić ją dorosłym.

Niewielu uczniów ma odwagę interweniować. Inni nie interweniują z obawy przed staniem się ofiarą. Badania pokazują jednak, że jeśli osoby postronne reagują, często jest to bardziej skuteczne niż interwencja ze strony dorosłych i szybko rozładowuje sytuację. Nauczyciele mogą rozmawiać z uczniami, w jaki sposób świadkowie mogą przyczynić się do problemu lub jego rozwiązania, jak zdecydować, kiedy jest bezpiecznie zainterweniować, kiedy potrzebna jest pomoc dorosłych, w jaki sposób przyczynić się do zatrzymania przemocy. Ważne jest zrozumiałe przekazanie uczniom, że nauczyciele zawsze ich wesprą i że szkoła nie będzie tolerować przemocy rówieśniczej w żadnej formie.

Ramka 18: Wskazówki dla pomocnych świadków

- Twoje zaangażowanie robi różnicę.
- Wstaw się za osobą, która doświadcza przemocy.
- Nie przyłączaj się.
- Pomóż ofierze odejść.
- Zachęć innych świadków zdarzenia do pomocy.
- Sprowadź pomoc osoby dorosłej.
- Powiedz ofierze, że jej współczujesz.
- Wciągnij ofiarę do aktywności szkolnych.

Źródło: Eyes on Bullying. www.eyesonbullying.org

Wsparcie ze strony nauczycieli i usług szkolnych

Instrukcje edukacyjne mogą dostarczać ważnego wsparcia, chociaż to, co jest możliwe do osiągnięcia, będzie się różnić między społecznościami, będzie też zależeć od dostępnych środków. W zależności od sytuacji i potrzeb uczących się, wsparcie dorosłych może być dostarczone przez:

- nauczycieli
- psychologów i pedagogów szkolnych lub pielęgniarki
- szkolnych pracowników socjalnych

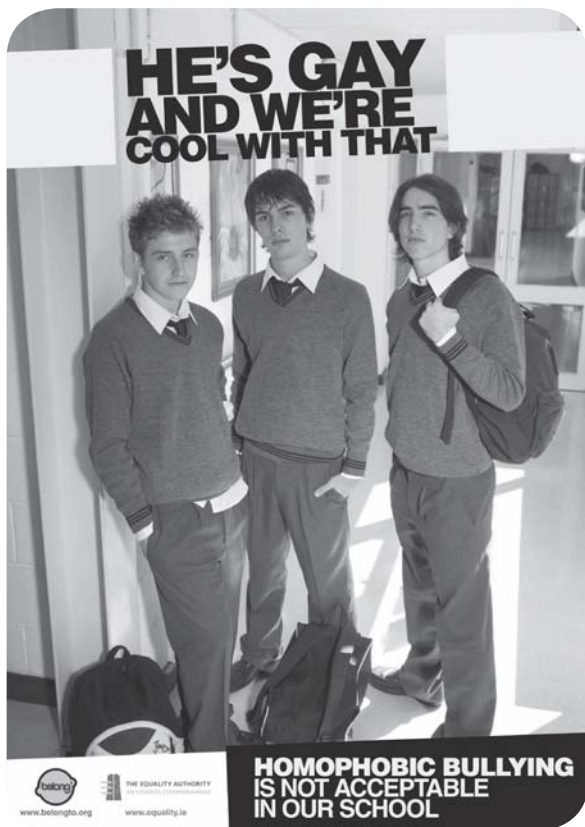
Istnieje pewne przekonanie, że wspieranie ofiar homofobicznej przemocy rówieśniczej powinno być zadaniem psychologów szkolnych, szkolnych pielęgniarek czy zewnętrznych pracowników służby zdrowia. Jest tak po części ze względu na negatywne konsekwencje dla zdrowia fizycznego i psychicznego, a po części ponieważ nauczyciele nie zawsze czują się komfortowo lub pewnie w odniesieniu do problemu. Jednak dostępne dowody wskazują, że większość lesbijek, gejów, osób biseksualnych i transpłciowych nie widzi siebie jako chorych i zwykle najpierw zgłasza się do nauczycieli. To wzmacnia potrzebę przeprowadzania szkoleń nauczycieli i uczulania ich na problem oraz adresowania homofobicznej przemocy rówieśniczej jako problemu raczej edukacyjnego niż medycznego. Mogą być wyjątki od tej reguły, na przykład gdy uczeń ma depresję lub myśli samobójcze. W takich wypadkach nauczyciel może być zmuszony odesłać ucznia do profesjonalisty przeszkolonego w profilaktyce samobójstw. W tym celu nauczyciele potrzebują szkolenia, aby zidentyfikować znaki ostrzegawcze.

W niektórych sytuacjach dobrze wyszkoleni psychologowie i pracownicy socjalni mogą wspomóc nauczycieli w zapobieganiu i rozwiązaniu przemocy rówieśniczej poprzez działanie jako mediatorzy, dostarczenie wsparcia psychologicznego, pracę ze sprawcami i ofiarami homofobicznej przemocy rówieśniczej i w razie konieczności przez odpowiednie skierowanie. Wspierająca rola szkolnych psychologów i pracowników socjalnych może być zilustrowana przez opisane poniżej doświadczenia Vanyi, młodej osoby transpłciowej z Afryki Południowej.

Jednakże szkolni doradcy, jak nauczyciele, nie muszą czuć się swobodnie poruszając tematy różnorodności seksualnej i tożsamości płciowej, lub nie muszą wiedzieć jak najlepiej wspierać uczniów, którzy doświadczają przemocy rówieśniczej związanej z genderem i orientacją.¹³⁰ W Holandii organizacja EduDivers w Krajowym Niezbędniku dla Psychologów Szkolnych¹³¹ opracowała rozdział dotyczący doradztwa psychologicznego dla gejów i lesbijek w szkołach, prowadzi też warsztaty dla psychologów szkolnych.

¹³⁰ Kersten A and Sandfort T, (1994), Lesbische en homoseksuele adolescenten in de schoolsituatie, Utrecht: Interfacultaire Werkgroep Homostudies. <http://www.edudivers.nl/doc/onderzoek/Kersten%20%27Homolesbische%20adolescenten%20in%20de%20schoolsituatie%27%201994.pdf>

¹³¹ Dankmeijer P, (2006), Homo-en transseksuele aandachtspunten in de leerlingenbegeleiding, Leerlingenbegeleiding: Kluwer.

“Urodziłam się w ciele chłopca, ale od wczesnego wieku chciałam być dziewczyną. Nie mogłam zrozumieć, dlaczego jestem chłopcem. Nigdy nie czułam, nie czuję i nie będę się czuć chłopcem. W szóstej klasie poszłam do nowej szkoły, gdzie sprawiano, że czułam się inna. Wyśmiewano się z mojego jąkania się i za to, że byłam gejem. Ale ja wiedziałam, że różniłam się od moich przyjaciół gejów. Kiedy byłam w siódmej klasie, po obejrzeniu programu telewizyjnego zdałam sobie sprawę, że jestem transseksualna. Wtedy po raz pierwszy próbowałam się wykastrować. Do liceum poszłam z zupełnie innym nastawieniem, niż w podstawówce. Od pierwszego dnia powiedziałam sobie, że nie pozwolę, aby ktokolwiek mnie zdołował. Mieliśmy w szkole pracowniczkę społeczną, z którą pracowałam nad moimi uczuciami. Kiedy jej powiedziałam, rozplakała się i powiedziała, że czekała na moje wyznanie. Pomogła mi skontaktować się z psychiatrą, który potwierdził, że jestem transpłciowa. Otrzymałam również wsparcie ze strony dyrektora szkoły i mojej mamy, która zaakceptowała mnie taką, jaką jestem, i która zachęcała mnie do bycia sobą.”

Vanya

Wsparcie rówieśnicze

Zaangażowanie samych uczących się w zapewnienie wsparcia rówieśniczego jest kluczowe. Niektóre kraje wdrożyły programy mediacji rówieśniczych i rozwiązywania problemów w szkołach, które polegają na szkoleniu uczniów we wspieraniu siebie nawzajem, zgłaszaniu incydentów przemocy rówieśniczej i nauce strategii rozwiązywania problemów. Inne, w tym Australia, Kanada, Holandia, Wielka Brytania i Stany Zjednoczone wsparły tworzenie *Gay Straight Alliances* (GSA) (zob. ramka 19). GSA to prowadzone przez uczniów, bazowane w szkole kluby otwarte dla wszystkich uczniów, niezależnie od ich orientacji seksualnej, które mają na celu poprawę środowiska szkolnego, zwalczanie dyskryminacji i homofobicznej przemocy rówieśniczej oraz wsparcie uczniów, którzy mogą być gejami, lesbijkami, osobami biseksualnymi czy transpłciowymi.

W USA, od kiedy prawie dwie dekady temu stan Massachusetts zasponsorował Program Bezpieczne Szkoły, GSA powstały w ponad 3000 szkołach średnich w całym kraju z zamiarem uczynienia szkół bezpieczniejszymi dla wszystkich uczniów, niezależnie od ich orientacji seksualnej i tożsamości płciowej.¹³² *Safe and Healthy LGBT Project* ufundowany przez amerykańskie Centrum Zwalczania i Zapobiegania Chorobom współpracował z 20 stanowymi i lokalnymi agencjami w celu stworzenia bezpiecznej przestrzeni w szkołach poprzez GSA. GSA Network rozpoczęła również *Make It Better Project*, aby pomóc uczniom, rodzicom, nauczycielom i administracji szkolnej rozpoznać, jakie konkretne działania mogą podjąć w celu uczynienia szkół bezpieczniejszymi dla wszystkich uczących się. Projekt zawiera świadectwa wideo, narzędzia i inne media angażujące szkoły. W Holandii, GSA pomogło podnieść świadomość rad szkolnych na homofobiczne prześladowania rówieśnicze i wprowadziło Fioletowy Piątek w grudniu 2010 roku, kiedy to nauczyciele i uczniowie zostali poproszeni o ubranie się na fioletowo jako oświadczenie przeciw homofobii. „To stworzyło taki szum, że nawet premier nosił fioletowy krawat tego dnia i złożył oświadczenie przeciwko homofobii w swojej cotygodniowej konferencji prasowej.”

¹³² GSA Network. <http://www.gsanetwork.org/>

Ramka 19: Tworzenie Gay-Straight Alliance (sojuszy między homo- i heteroseksualnymi uczniami/studentami)

Eagle Canada stworzyło praktyczne narzędzia, aby pomóc uczniom w stworzeniu Gay-Straight Alliance (GSA). Oparte są na 10 krokach:

- oceń swoje środowisko szkolne
- śledź wszystkie polityki i wytyczne szkoły i rady szkolnej
- porozmawiaj z administracją szkoły
- poinformuj szkolnych doradców zawodowych, pedagogów, psychologów i innych pracowników szkolnych
- znajdź miejsce spotkań
- opracuj plan i wytyczne
- zareklamuj swoją grupę
- dostarcz czegoś, co zachęci innych
- zacznij działać.

Źródło: New Equity in Education Resource Kit. Więcej informacji na stronie internetowej: <http://mygsa.ca/en/GSAGuideb>

Badania pokazują, że uczniowie w szkołach z GSA zgłaszają większe poczucie bezpieczeństwa, są mniej skłonni opuszczać lekcje, mają większe poczucie przynależności i doświadczają mniej prześladowania. W niektórych szkołach uczniowie byli również znacznie mniej narażeni na przemoc, groźby i uszkodzenia w szkole lub opuszczali lekcje ze strachu.^{133,134,135,136} Skuteczność GSA jest zwiększona przez istnienie zwierzchniej polityki i ogólnoszkolnego podejścia oraz wsparcia ze strony władz szkolnych i lokalnej społeczności.

133 Goodenow C et al., (2006), School support groups, other school factors, and the safety of sexual minority adolescents, *Psychology in the Schools*, 43(5), 573-589; O'Shaughnessy, M., Russell, S.T., Heck, K., Calhoun, C., & Laub, C. (2004), *Safe Place to Learn: Consequences of Harassment Based on Actual or Perceived Sexual Orientation and Gender Non-Conformity and Steps for Making Schools Safer*, San Francisco, CA: California Safe Schools Coalition.

134 See also: Lee C, The impact of belonging to a high school Gay Straight Alliance, *High School Journal*, 2002: 85(3) 13; Russell S et al., Youth empowerment and high school Gay Straight Alliances, *Journal of Youth & Adolescence*, 2009: 38(7) 891-903.

135 Szalacha L, (2003), Safer sexual diversity climates: Lessons learned from an evaluation of Massachusetts safe schools program for gay and lesbian learners, *American Journal of Education*, 110(1) 58-88.

136 Kosciw J and Diaz E, (2006), 2005 National School Climate Survey: The experiences of lesbian, gay, bisexual, and transgender youth in our nation's schools. New York: GLSEN.

4.4 Partnerstwa i koalicje

Partnerstwa strategiczne i koalicje oraz praca z szerokim zakresem podmiotów są krytyczne w skutecznych wysiłkach walki z homofobiczną przemocą rówieśniczą w instytucjach edukacyjnych. Partnerstwa mogą:

- podnosić świadomość problemu homofobicznej przemocy rówieśniczej i jej wpływu na edukację i szkoły
- zapewniać, aby nauczyciele otrzymali wsparcie, którego potrzebują ze strony współpracowników, dyrekcji i władz oświatowych
- mobilizować wsparcie działań na rzecz walki z homofobiczną przemocą rówieśniczą w całej społeczności szkolnej
- mobilizować wsparcie działań na rzecz walki z homofobiczną przemocą rówieśniczą w szerszej społeczności
- zapewnić, że wysiłki w celu zakończenia homofobicznej przemocy rówieśniczej w szkołach są wzmacniane w szerszej społeczności
- wprowadzać ekspertyzę i doświadczenie z poza sektora edukacji

Następujący przykład podkreśla wartość koalicji gromadzącej szereg stron zainteresowanych w edukacji w celu rozwiązania problemu homofobicznej przemocy rówieśniczej.

Rodzice, społeczności i przywódcy religijni, stowarzyszenia nauczycielsko-rodzicielskie, organizacje społeczeństwa obywatelskiego, związki nauczycielskie i media są ważnymi partnerami. Następujące przykłady ilustrują dlaczego i do czego mogą się przyczynić.

Sieć przeciwko LGBT-fobii w instytucjach edukacyjnych (Collectif éducation contre les LGBTphobies en milieu scolaire) obejmuje 9 krajowych związków, które reprezentują większość zainteresowanych stron sektora edukacji we Francji, w tym związki nauczycieli sektora publicznego i prywatnego,¹³⁷ jednego z dwóch największych w kraju stowarzyszeń rodziców,¹³⁸ największe w kraju stowarzyszenie studentów (UNEF) i dwa związki uczniów szkół ponadgimnazjalnych.¹³⁹ Kiedy Sieć została zawiązana w 2004 roku, świadomość dyskryminacji ze względu na orientację seksualną i tożsamość płciową w sektorze edukacji była na niskim poziomie, nie istniały też żadne krajowe polityki czy programy, zajmujące się tym zagadnieniem. Kilka zaangażowanych osób zaczęło podnosić świadomość we własnych organizacjach. Jak wyjaśnia koordynator Sieci: „Nasze organizacje nie są wrogim środowiskiem. Ale istnieje potrzeba informowania ludzi o tych sprawach”. Wkrótce różne organizacje zdały sobie sprawę, że osiągnęłyby więcej przez połączenie sił. Jednak, gdy Sieć po raz pierwszy poprosiła o spotkanie z Ministerstwem Edukacji w 2005 roku, została przekierowana do doradców zajmujących się zdrowiem i niepełnosprawnością w Ministerstwie. Podkreśliło to ograniczone zrozumienie homofobii przez władze.

Zmiana postaw i postrzegania problemu w organizacjach członkowskich Sieci i Ministerstwie była powolnym procesem. Po raz pierwszy Sieci udało się spotkać z samym Ministrem dopiero w 2009 roku. Działania obejmowały: stworzenie ulotki o homofobicznym prześladowaniu rówieśniczym i reagowaniu na homofobię, którą rozpowszechniono wśród personelu edukacyjnego, rodziców i uczniów przez 9 organizacji Sieci; warsztaty uświadamiające dla członków organizacji; rolę konsultacyjną z władzami Francji, w tym Ministerstwa Edukacji i Rzecznika Praw Obywatelskich; oraz działania w ścisłej współpracy z organizacjami pozarządowymi LGBT. Sieć wsparła również ankietę oceniającą kampanię przeprowadzoną w szkołach ponadgimnazjalnych w 2010 roku przez Ministerstwo Edukacji, która miała na celu promowanie infolinii dla osób, które pociągają inne osoby tej samej płci oraz dla młodych ludzi, którzy kwestionują swój gender. Według koordynatora Sieci, pojawiły się pewne osiągnięcia. „Przynajmniej ludzie rozmawiają o kwestii homofobii w szkołach, a media często kontaktują się z Siecią... potrzeba zajęcia się homofobią była zawarta w notce do wszystkich instytucji edukacyjnych w 2008 i 2009 roku. Jednak osiągnąć jest za mało, na przykład ewaluacja kampanii z 2010 roku pokazuje, że tylko kilka szkół zdecydowało się na wywieszenie plakatów i wystawienie ulotek, a kiedy już to zrobiły, było to w gabinetach pielęgniarek.”

Rodzice i społeczności

Rodzice i szersza społeczność odgrywają kluczową rolę w rozwoju wartości i postaw dzieci i młodych ludzi w sferze seksualności. Wsparcie rodziców i społeczności jest krytyczne, jeżeli instytucje edukacyjne mają zwalczać homofobię i homofobiczną przemoc rówieśniczą.

Ministerstwa edukacji i szkoły mogą być niechętne do poruszania problemu, szczególnie w bardziej konserwatywnym społecznym kontekście, ze względu na obawy, że zostanie to zinterpretowane jako promocja homoseksualności. Niemniej jednak w interesie wszystkich rodziców jest walka z przemocą rówieśniczą w szkołach, jako że „żaden rodzic nie chce, żeby ich dziecko lub jakiegokolwiek dziecko było szykanowane [...] i w takim samym stopniu żaden rodzic nie chce, żeby ich dziecko było prześladowcą”.¹⁴⁰ Dodatkowo, rodzice często są bardziej wspierający, niż oczekują tego edukatorzy, szczególnie kiedy zdadzą sobie sprawę z rozległości i skutków homofobicznej przemocy rówieśniczej. Na przykład w Irlandii 90% rodziców było za włączeniem kwestii związanych z homofobią, a 82% było za włączeniem kwestii orientacji seksualnej w programie nauczania szkół ponadpodstawowych.¹⁴¹

¹³⁷ Fep-CFDT, Ferc-CGT, FSU, Sgen-CFDT, UNSA Education

¹³⁸ FCPE

¹³⁹ FIDL i UNL

¹⁴⁰ GLEN, (2001), Lesbian, gay and bisexual students in post-primary schools, guidance for principals and school leaders, New York: GLEN.

¹⁴¹ McCormack, Orla and Gleeson, Jim (2010), 'Attitudes of parents of young men towards the inclusion of sexual orientation and homophobia on the Irish post-primary curriculum', Gender and Education, Vol 22, 1.4: 385-400.

Rodzice uczniów LGBT potrzebują wsparcia, aby poradzić sobie zrozumiem i wspomóc swoje dzieci oraz poradzić sobie z problemem homofobicznej przemocy rówieśniczej w szkole. Jak powiedziała matka Vanyi: „Jako matka chciałabym wiedzieć o różnych genderach i orientacji seksualnej, bo większość ludzi wie tylko, że są dziewczęta i chłopcy. Nie posiadamy większej wiedzy, więc jako matka myślę, że rodzic musi być bardziej wykształcony, szczególnie w zakresie tego jak traktować takie dziecko, a w szczególności jego uczucia. Mój przekaz do innych matek byłby taki: proszę, pozwólcie dziecku być tym, kim chce.”¹⁴²

W celu osiągnięcia wsparcia ze strony rodziców, konieczne będzie zrealizowanie pomocy i działań edukacyjnych dla rodziców. W trudniejszych sytuacjach, na przykład gdy homoseksualność jest penalizowana lub jest kwestią wrażliwą, nacisk powinien być położony na prawach do bezpiecznego środowiska do nauki i potrzebie odrzucenia wszelkich form dyskryminacji. Szereg inicjatyw samych rodziców, a także organizacji pozarządowych dążył do podniesienia świadomości rodziców na temat homofobicznej przemocy rówieśniczej i do zapewnienia wsparcia rodzicom młodych uczniów i uczennic LGBT. Na przykład:

W Meksyku organizacja pozarządowa FUNSEVIDA rozpoczynając jako grupa wsparcia dla rodziców, rodzin i przyjaciół wyprodukowała nagranie wideo Homofobia i HIV: Matki i Ojcowie Mówią, które zawiera świadectwa rodziców. We wsparciu ministerstwa edukacji stanu Veracruz zrealizowała ona również projekt w sześciu szkołach miasta Jalapa jak rozpoznać homofobiczną przemoc rówieśniczą i co z nią zrobić. Zostało przeprowadzonych ponad 50 warsztatów dla nauczycieli, reszty personelu szkolnego oraz rodziców uczniów w szkołach ponadpodstawowych, a kolejne warsztaty są zaplanowane.

W Wietnamie strona internetowa Rodzice i Przyjaciele Lesbijek i Gejów ma na celu stworzenie wspierającego środowiska dla rodziców i przyjaciół młodych ludzi LGBT i pomóc im w niesieniu pomocy swoim dzieciom. Matka homoseksualnego syna powiedziała: „My rodzice powinniśmy być trochę bardziej tolerancyjni i otwarci. Jeżeli nie możemy tego zmienić, powinniśmy to zaakceptować. Akceptacja pomoże nam zobaczyć... rzeczy, które zachęcą do empatii pomiędzy dziećmi i rodzicami, a potem rodzice będą w stanie poradzić dzieciom jak prowadzić lepsze i wartościowe własne życie.”

Równie ważne jest to, żeby szkoły zapewniły inkluzywność wobec wszystkich rodziców i uczących się, niezależnie od ich orientacji seksualnej i tożsamości płciowej. Ci rodzice również mogą być ważnymi partnerami w staraniach zwalczania homofobii i homofobicznej przemocy rówieśniczej w instytucjach edukacyjnych. Na przykład:

- W Stanach Zjednoczonych inicjatywa Welcoming Schools została rozwinięta przez rodziców i edukatorów w odpo-

wiedzi na potrzeby uczniów, których struktury rodzinne nie są dobrze reprezentowane czy włączone w środowisko szkolne. Inicjatywa ma na celu poruszanie kwestii różnorodności rodzinnej, stereotypów płciowych, przemocy rówieśniczej i wyzywania w szkołach. Welcoming Schools dostarcza kadrze szkolnej, rodzicom i opiekunom narzędzia, lekcje i inne środki pomocne w tworzeniu środowiska do nauki, w którym każdy uczący się jest mile widziany i szanowany. Podstawą programu jest *Welcoming School Guide* oparty na badaniach pokazujących powiązania między osiągnięciami szkolnymi, zdrowiem emocjonalnym i inkluzywną szkolną atmosferą. Pilotażowy program został oceniony w okręgach szkolnych w trzech stanach i będzie szerzej wdrażany.¹⁴³

- W Quebecu w Kanadzie władze prowincji sfinansowały *Coalition des Familles Homoparentales* w celu opracowania kampanii adresującej nietolerancję wobec rodzin homoseksualnych. Kampania zawiera wskazówki dla uczniów i nauczycieli oraz zasoby dla uczniów. W ramach kampanii przeszkolono 3500 edukatorów w 700 placówkach oświatowych.

Przywódcy religijni również mogą dostarczyć ważnego wsparcia dla wysiłków kierowanych w stronę zwalczania homofobicznej przemocy rówieśniczej w szkołach. W Wielkiej Brytanii Stonewall zapewnił wsparcie kluczowych liderów religijnych, w tym arcybiskupa Canterbury, który stwierdził, że „uprzedzenia i przemoc wobec osób LGBT są niegodne i grzeszne.”¹⁴⁴

W jednej z katolickich szkół we Francji uczeń gej zainicjował wystawę w Międzynarodowy Dzień Walki z Homofobią przy wsparciu kierownictwa. Diecezja nie zareagowała negatywnie, a wicedyrektor wyjaśnił, że celem założycieli szkoły było przyjęcie każdego ucznia i żeby odzwierciedlać to zobowiązanie konkretnie i każdego dnia.

Źródło: Le Monde Magazine, June 11, 2011. Contre l'homophobie, un lycée catholique mobilisé.

Spółeczeństwo obywatelskie

W wielu krajach organizacje społeczeństwa obywatelskiego odegrały pionierską rolę w zwalczaniu homofobicznej przemocy rówieśniczej w instytucjach edukacyjnych poprzez badania, rzecznictwo, podnoszenie świadomości i pracę polityczną.

¹⁴³ Welcoming Schools. The Welcoming Schools Guide. <http://www.welcomingschools.org/about/>

¹⁴⁴ Stonewall. Stonewall education guide: Oh no! Not the gay thing!, leaflet on religious education. http://www.stonewall.org.uk/at_school/education_for_all/quick_links/the_campaign/default.asp

¹⁴² Morgan, R., Wellbeloved, J., and Marais C. (editors), (2009), Trans: Transgender Life Stories from South Africa, Johannesburg: Jacana.

Organizacje społeczeństwa obywatelskiego pracowały w partnerstwie z ministerstwami edukacji w wielu krajach w celu podniesienia świadomości, opracowania linii politycznych wytycznych i szkoleń dla nauczycieli oraz wsparcia uczniów. Na przykład:

- W Stanach Zjednoczonych edukacyjna organizacja GLSEN współpracowała z lokalnymi, stanowymi i krajowymi koalicjami i wybrała oficjalów w celu stworzenia kompleksowego ustawodawstwa i linii politycznej ochraniających dostęp do edukacji dla specjalnych uczniów, w tym w odniesieniu do rzeczywistej lub postrzeganej orientacji seksualnej i tożsamości płciowej.
- Pacyficzna Sieć Różnorodności Seksualnej (ang. Pacific Sexual Diversity Network) współpracuje z ministerstwem edukacji na Fidżi, Samoa i Tonga, nad opracowaniem strategii rozwiązania problemu homofobicznej przemocy rówieśniczej w instytucjach edukacyjnych, prowadzi też szkolenia dla nauczycieli.
- W Irlandii organizacja pozarządowa BeLoNG To pracowała w partnerstwie z Krajowym Stowarzyszeniem Związków Zawodowych Dyrektorów i Nauczycieli (ang. National Association of Principals and Teachers Unions), Krajowym Związkiem Rodziców (ang. National Parents Association), gabinetem prezydenta, Urzędem ds. Równości (ang. Equality Authority) i Departamentem ds. Dzieci i Młodzieży (ang. Department of Children and Youth Affairs) aby wspólnie przeciwdziałać homofobicznej przemocy rówieśniczej. BeLoNG To pracowało w partnerstwie z Departamentem ds. Dzieci i Młodzieży aby opracować wytyczne walki z homofobią, natomiast z Siecią Równości Gejów i Lesbijek i Departamentem Edukacji w celu opracowania szkoleń dla nauczycieli i programu, który będzie włączony do edukacji seksualnej; w 2010 roku 3500 nauczycieli zostało przeszkolonych. Kampania Stop Przemocy Homofobicznej w Szkole, zapoczątkowana przez Ministra Edukacji, została zrealizowana w partnerstwie z Urzędem ds. Równości. Kampania zapewniła również wsparcie prezydenta Irlandii. Partnerstwo z Wydziałem Polityki Centralnej Departamentu Edukacji była kluczowa w zabezpieczeniu rządowego zaangażowania w walkę z homofobiczną przemocą rówieśniczą w szkołach.
- W Republice Południowej Afryki GALA i OUT LGBT Wellbeing szkolili urzędników z Departamentu Edukacji Prowincji Gauteng i nauczycieli odpowiedzialnych za zarządzanie Life Orientation, pracowali też z uczniami w czterech szkołach podstawowych w Johannesburgu w celu eksplorowania różnorodności seksualnej w kontekście praw człowieka.
- W Wietnamie we wrześniu 2011 roku założono Pioneer for Sexual Rights Alliance (P4SR). P4SR podjęło szereg działań, w tym: zbieranie dowodów poprzez badanie homofobii w szkołach i budowanie polityki bezpieczeństwa i zapobiegania bieżącej przemocy w szkołach; opracowanie programu nauczania edukacji seksualnej, w tym

o różnorodności seksualnej dla uczniów szkół średnich i wyższych; organizowanie warsztatów na temat usług terapeutycznych dla młodych osób LGBT i ich rodziców; dzielenie się świadectwami o doświadczeniach homofobicznej przemocy rówieśniczej w szkołach i w społeczności; podnoszenie świadomości wśród nauczycieli i szerszej publiczności przez wystawy, pokazy, ekspozycje muzealne i imprezy publiczne.

- LGBT Szkocja opracowało zestaw narzędzi dotyczących współpracy między ministerstwami edukacji a organizacjami pozarządowymi pomocnych w walce z homofobią w szkołach. Wprowadza ono również projekt Challenging Homophobia Together (ang. Razem walczmy z homofobią) w Szkocji, który ma na celu zwalczanie homofobicznej przemocy rówieśniczej przez warsztaty i interaktywne lekcje z uczniami, szkolenia i przybornik dla nauczycieli, wsparcie w rozwijaniu polityk szkolnych, które byłyby zgodne z obowiązującymi przepisami i najlepszymi praktykami, a także wsparcie dla uczniów, którzy potrzebują informacji lub porad.
- W Izraelu Ministerstwo Edukacji współpracowało z organizacją Hoshen w celu opracowania działalności przeciw homofobii i homofobicznej przemocy rówieśniczej. Ministerstwo wyraźnie zaleciło, aby szkoły zaprosiły wolontariuszy Hoshen, aby podzielili się swoimi doświadczeniami z nauczycielami, uczniami i psychologami szkolnymi.

Organizacje społeczeństwa obywatelskiego wdrożyły bezpośrednie interwencje na uczelniach i w szkołach, aby uwrażliwić uczących się i zapobiec homofobicznej przemocy rówieśniczej. Niektórzy, ale nie wszyscy, dla ułatwienia dyskusji włączają podejście rówieśnicze, czyli zapraszają młode osoby LGBT. Organizacja pozarządowa GALE szacuje, że istnieje 150 rówieśniczych grup edukacyjnych LGBT w Europie, z 2000 wolontariuszy, którzy docierają do około 400,000 uczniów i młodych dorosłych każdego roku. Ich doświadczenie wskazuje, że wykorzystanie młodych rówieśniczych edukatorów i osobistych świadectw pomaga przełamać stereotypowe wizerunki i zapoczątkować szczerą dyskusję. Niemniej jednak wiele z tych programów zostało wprowadzonych na relatywnie małą skalę i konieczne są dalsze wysiłki w celu zapewnienia, że są one w pełni włączane do głównego nurtu polityki i praktyki. Na przykład:

- W Chinach Kultura Aibai i Centrum Edukacji, organizacja LGBT, pracuje na uniwersytetach promując wspierające środowisko i walcząc z homofobią wśród studentów i wykładowców. We współpracy z grupami studenckimi, Aibai organizuje debaty i pokazy filmowe. Inicjatywa rozpoczęła się w 2005 roku na Uniwersytecie Leśnictwa w Beijing przy wsparciu Uniwersytetu Czerwonego Krzyża i od tego czasu Aibai zostało poproszone o organizację podobnych wydarzeń w kolejnych 30 uniwersytetach. Zaangażowanie uczących się jest fundamentem sukcesu. Inna organizacja wsparcia i praw z Beijing – Wspólny Język (ang. Common Language) prowadzi działania

edukacyjne, antydyskryminacyjne i przeciw przemocy rówieśniczej na kampusach uniwersyteckich. Wysiłki te pomogły zmienić negatywne postawy oraz stworzyć GSA młodych ludzi, którzy zostali kluczowymi organizatorami kampanii antyprzemocowych.

- W Turcji organizacja pozarządowa Kaos GL na zaproszenie odwiedza uniwersytety, aby zwiększyć świadomość o homofobii i prowadzić zajęcia uniwersyteckie, a w 2011 roku odwiedziła 19 kampusów uniwersyteckich w 17 miastach. Kaos GL ściśle współpracuje z największymi związkami nauczycielskimi w Turcji oraz z działami konsultacji szkolnych.
- W Chile, organizacja pozarządowa MUMS realizuje pod patronatem gmin warsztaty w szkołach w Santiago, w celu rozwiązania przemocy rówieśniczej w szkole w ramach różnorodności seksualnej.¹⁴⁵
- ABqueer to niemieckie stowarzyszenie wspierane przez rząd, które walczy z homofobiczną przemocą rówieśniczą w szkołach podstawowych, gimnazjach i szkołach średnich poprzez interwencje dla uczniów i szkolenia nauczycieli. Interwencje szkolne stosuje się z użyciem podejścia rówieśniczego i dyskusji moderowanych przez młode osoby LGBT.
- GALE pracuje w szkołach nad różnorodnością i homofobiczną przemocą rówieśniczą w Holandii i kilku innych państwach. Wspiera na przykład partnerów lokalnych przy realizacji projektów pilotażowych w Peru, Kolumbii i Chile.

Wykorzystując media

W niektórych krajach media wykorzystywane są jako środek do podnoszenia świadomości o homofobii i homofobicznej przemocy rówieśniczej w szkołach. W Irlandii kampania Stand Up! organizacji BeLonG To146 stworzona z wykorzystaniem oświadczeń wideo i scenek, zachęcała uczniów heteroseksualnych do przeciwstawiania się homofobii, a filmiki zostały obejrzone przez ponad 900,000 ludzi.

Aby budować świadomość społeczną na temat różnorodności seksualnej, Instytut Studiów Społecznych, Ekonomicznych i Środowiskowych w Wietnamie prowadzi szkolenia dla szefów propagandy oraz kursy dla dziennikarzy, aby byli w stanie pisać bardziej obiektywne artykuły o mniejszościach seksualnych.

It Gets Better147 to internetowy projekt zapoczątkowany w Stanach Zjednoczonych w 2010 roku w odpowiedzi na liczbę samobójstw wśród nastolatków, którzy byli poddani przemocy rówieśniczej z powodu bycia osobami homoseksualnymi albo dlatego, że ich o to podejrzewano. Projekt ma na celu zapobieganie samobójstwom, przez przekazywanie wiadomości, że życie tych młodych ludzi się poprawi. Projekt gwałtownie się rozrósł, z ponad 200 filmikami wrzuconymi do sieci w pierwszym tygodniu i kanałowi na YouTube'ie, który osiągnął limit 650 filmików w drugim tygodniu. Strona internetowa zawiera ponad 22,000 wejść przez osoby o różnych orientacjach seksualnych, w tym przez celebrytów. Książka z esejami z projektu została opublikowana w marcu 2011 roku.

Praca ze związkami nauczycielskimi

W Hiszpanii związki nauczycielskie dostarczają regularne szkolenia na temat homofobicznej przemocy rówieśniczej i związanymi z nią kwestiami. Szkolenia skierowane są do edukatorów. W Polsce, Kampania Przeciw Homofobii zbudowała bliskie partnerstwo ze Związkiem Nauczycielstwa Polskiego, co doprowadziło do opracowania raportów i przemówień podczas wielu prowadzonych kampanii. Dzięki temu współorganizowano również szereg szkoleń.

145 MUMS (Chile). www.mums.cl

146 BeLonGTo. Stand Up! Lets support out LGBT friends (video). www.belongto.org

147 Gets Better Project. <http://www.itgetsbetter.org/>

5. UWAGI KOŃCOWE

Homofobiczna przemoc rówieśnicza jest problemem globalnym, jak w przedmowie stwierdził Zastępca Dyrektora Generalnego ds. Edukacji. Jest naruszeniem praw i utrudnia naszą zdolność do osiągnięcia wysokiej jakości Edukacji dla Wszystkich.

Ten tom dobrych polityk i praktyk spełnia potrzebę nauczycieli i nauczycielek, administracji, decydentów i innych osób kluczowych w dziedzinie edukacji poprzez dostarczenie praktycznych wskazówek, w jaki sposób reagować na homofobiczną przemoc rówieśniczą, aby edukacja była bezpieczniejsza. Jeśli chodzi o walkę z przemocą rówieśniczą motywowaną homofobią, istnieje wiele wyzwań, szczególnie w sytuacjach, gdzie homoseksualność jest kwestią delikatną lub jest nielegalną. Istnieją jednak punkty wyjścia, takie jak linie polityczne i interwencje, które ustosunkowują się do przemocy i prześladowania w placówkach oświatowych i zapewniają możliwość rozwiązania problemu homofobicznej przemocy rówieśniczej.

Podane w publikacji przykłady pochodzą z szerokiego wachlarza globalnych sytuacji, pokazując, że homofobiczna przemoc rówieśnicza jest możliwa do zwalczania w szkołach na całym świecie.

Powtarzając apel Zastępcy Dyrektora Generalnego: Zapraszamy Was do korzystania z niniejszego tomu, dzielenia się nim ze współpracownikami i partnerami, oraz do dzielenia się doświadczeniami. Homofobiczna przemoc rówieśnicza może być zatrzymana, ale tylko, gdy na nią odpowiemy. Mamy nadzieję, że sugestie w tym tomie pomogą w osiągnięciu bezpieczniejszej nauki i przyczynią się do wysokiej jakości Edukacji Dla Wszystkich.

BIBLIOGRAFIA

- Alexander M. et Santo J. 2011. Effects of homophobic versus non-homophobic victimisation on school commitment and the moderating effect of teacher attitudes in Brazilian public schools. *Journal of LGBT Youth*, 8, p. 289-308.
- Australian Research Centre in Sex, Health and Society. *How to support sexual diversity in schools : A checklist*. Melbourne, La Trobe University. <http://www.latrobe.edu.au/arcs/shs/downloads/arcs/shs-research-publications/SexualDiversityChecklist.pdf>
- *Babu Pant and others v Government of Nepal and others*. 2007. Nepal Supreme Court.
- Behind the Mask. 2010. <http://www.mask.org.za/homophobia-at-schools>
- BeLonG To et OMCYA. 2010. *Addressing Homophobia : Guideline for the Youth Sector*. http://www.dcy.gov.ie/documents/publications/Addressing_Homophobia_270710.pdf
- Béres-Deák R. et Rédei D. 2011. *Images of Hungarian teenagers about homosexuals – experiences of a school project*. <http://www.sociologija.si/wp-content/uploads/2011/04/Abstrakti.pdf>
- Bondyopadhyay A., Khan S., Mulji K. 2005. *From the front line : A report of a study into the impact of social, legal and judicial impediments to sexual health promotion, care and support for males who have sex with males in Bangladesh and India*. Naz Foundation International.
- Caceres C. et al. 2009. *Review of legal frameworks and the situation of human rights related to sexual diversity in low and middle-income countries*. Genève, ONUSIDA.
- Caceres C. et al. 2011. *Final report : Estudio a través de Internet sobre "Bullying", y sus manifestaciones homofóbicas en escuelas de Chile, Guatemala, México y Perú, y su impacto en la salud de jóvenes varones entre 18 y 24 años*.
- Canadian Safe School Network. 2008. *Kids Who Witness Bullying*. <http://www.canadiansafeschools.com/students/stand/bystander.htm>
- Cara Friend and The Rainbow Project 2011. *The Education Equality Curriculum Guide Supporting teachers in tackling homophobia in school*. Northern Ireland: Cara Friend and The Rainbow Project.
- Carolan, F. et Redmond, S. 2003. The needs of young people in Northern Ireland who identify as lesbian, gay, bisexual and/or transgender (LGBT). Belfast, Youthnet.
- Clements-Nolle K. et al. 2009. Attempted suicide among transgender persons : The influence of gender-based discrimination and victimisation. *Journal of Homosexuality*. 51(3), p. 53-69.
- Cohen, J., McCabe, E.M., Michelli, N.M. et Pickeral, T. 2009. School Climate : Research, Policy, Teacher education and Practice. *Teachers College Record*. 111(1), p. 180-213.
- Conseil de l'Europe. 2011. *La discrimination fondée sur l'orientation sexuelle et l'identité de genre en Europe*, 2e éd. Paris, Conseil de l'Europe. http://www.coe.int/t/commissioner/Source/LGBT/LGBTStudy2011_fr.pdf
- Currie C. et al. (dir. publ.) 2008. Inequalities in young people's health : Health Behaviour in School-aged Children. International report from the 2005/2006 survey. Copenhagen, Bureau régional de l'OMS pour l'Europe.
- Dankmeijer, P. 2001. *Gerapporteerde onveiligheid door homojongeren vergeleken met heterojongeren*. Amsterdam, Empowerment Lifestyle Services.
- Dankmeijer, P. 2006. *Homo-en transseksuele aandachtspunten in de leerlingenbegeleiding*. Leerlingenbegeleiding, Kluwer. http://www.edudivers.nl/doc/peters_publicaties/Dankmeijer%20%27Gerapporteerde%20onveiligheid%20door%20homojongeren%20vergeleken%20met%20heterojongeren%27%20%282001%29.pdf
- Dankmeijer, P. (dir. publ.) 2011. *GALE Toolkit Working with Schools 1.0. Tools for school consultants, principals, teachers, learners and parents to integrate adequate attention of lesbian, gay, bisexual and transgender topics in curricula and school policies*. Amsterdam, GALE The Global Alliance for LGBT Education.
- Dennel B. et Paterson E. 2011. *Challenging homophobia together, research report and a guide to developing strategic partnerships in education*. Écosse, LGBTI Youth Scotland.
- Dubel et Hielkema (dir. publ.). 2010. *Gay and lesbian rights are human rights*. La Haye, HIVOS Education Development Center. www.edc.org
- Internationale de l'éducation. 2009. Les établissements scolaires doivent être des havres de paix. Déclaration de l'Internationale de l'éducation. http://download.ei-ie.org/Docs/WebDepot/2009_leaflet_Schools-As-Safe-Sanctuaries_fr.pdf
- Fridae. 2010. <http://www.fridae.org/newsfeatures/2010/08/13/10223.hong-kong-ngo-fightshomophobia-in-schools>
- Galan et al. 2009. Achieving real equality : A work in progress for LGBT youth in Spain. *Journal of LGBT Youth*. 6(2), p. 272-287.
- Gay and Lesbian Network. 2011. *Homophobia in schools in Pietermaritzburg*. Pietermaritzburg, Gay and Lesbian Network.

- Gay JapanNews, Global Rights *et al.* 2008. *The violations of the rights of lesbian, gay, bisexual and transgender persons in Japan. A Shadow Report Submitted to the Human Rights Committee.* <http://www.iglhrc.org/binary-data/ATTACHMENT/file/000/000/159-1.pdf>
- Geiger B., Fischer M. 2006. Will Words Ever Harm Me? Escalation from Verbal to Physical Abuse in Sixthgrade Classrooms. *Journal of Interpersonal Violence.* 21(3), p. 337-57.
- GLEN, Department of Education and Science, 2001. *Lesbian, gay and bisexual students in post-primary schools, guidance for principals and school leaders.* Irlande, GLEN.
- GLSEN. 2009. *National school climate survey: The experiences of lesbian, gay, bisexual and transgender youth in our nation's schools.* New York, GLSEN.
- GLSEN. 2010. GLSEN Report : NYC Respect for All Trainings Increase Staff Competency at Addressing Anti-LGBT Bullying. <http://www.glsen.org/cgi-bin/iowa/all/news/record/2587.html>
- GLSEN. 2012. *Ready, Set, Respect : Elementary School Toolkit.* New York, GLSEN.
- GLSEN et Harris Interactive. 2012. *Playgrounds and Prejudice : Elementary School Climate in the United States, A Survey of Students and Teachers.* New York, GLSEN.
- Goodenow C. *et al.* 2006. School support groups, other school factors, and the safety of sexual minority adolescents, *Psychology in the Schools.* 43(5), p. 573-589.
- Gouvernement irlandais, 1995. *Charting Our Education Future.* Dublin, Government Publications.
- Green M. 2006. Bullying in Schools : A Plea for a Measure of Human Rights. *Journal of Social Issues,* 62(1): p. 63-79.
- Greytak E. *et al.* 2009. *Harsh realities : The experiences of transgender youth in our nation's schools.* New York, GLSEN.
- Groundspark. <http://groundspark.org/our-films-andcampaigns/elementary>
- Harris Interactive et GLSEN. 2005. *From teasing to torment : School climate in America, a survey of teachers and learners.* New York, GLSEN.
- Helem. <http://www.helem.net/>
- Hendrickson M. 2007. You have to be strong to be gay : Bullying and educational attainment in LGB New Zealanders. *Journal of Gay and Lesbian Social Services.* 19 (3/4), p. 67-85.
- Hillier A., Turner A., Mitchell A. 2005. *Writing themselves in again : 6 years on. The 2nd national report on the sexual health & well-being of same sex attracted young people in Australia.* Melbourne, Australian Research Centre in Sex, Health and Society (ARCSHS), La Trobe University.
- Hillier *et al.* 2010. *Writing themselves in 3. The third national study on the sexual health and well-being of same sex attracted and gender questioning young people.* Melbourne, Australian Research Centre in Sex, Health and Society (ARCSHS), La Trobe University.
- House Bill 1483 : *An Act Defining Discrimination on the Basis of Gender Identity and Providing Penalties Therefore* (Philippines).
- Hunt, R. et Jensen, J. 2007. *The experiences of young gay people in Britain's schools.* The School Report. Royaume-Uni, Stonewall.
- Inclou Gais i lesbianes en l'educacio. <http://www.arम्म.com/quaderns et Xega>. <http://xega.org/xega/>
- IGLYO. 2007. *Guidelines for LGBTIQ-inclusive education.* Bruxelles, IGLYO. http://www.iglyo.com/content/files/educational/IGLYO_Educational-Guidelines.pdf
- Institute of Education Sciences. 2009. Indicators of School Crime and Safety. http://nces.ed.gov/programs/crimeindicators/crimeindicators2009/ind_11.asp
- Commission internationale de juristes. 2007. *Les principes de Yogyakarta. Principes sur l'application de la législation internationale des droits humains en matière d'orientation sexuelle et d'identité de genre* http://www.yogyakartaprinclples.org/princlples_fr.pdf.
- Jennett M. 2004. *Stand up for us, challenging homophobia in schools.* Royaume Uni, Department of Health.
- Jolly S. 2010. *Poverty and sexuality : What are the connections? Overview and literature review.* Stockholm, SIDA.
- Jones, N., Moore, K., Villar-Marquez, E., Broadbent, E. 2008. *Painful lessons : the politics of preventing sexual violence and bullying at school.* Woking/Londres, Plan/Overseas Development Institute. (Working Paper 295).
- Jones, T. 2011. *Sexual subjects : GLBTIQ student subjectivities in Australian Education Policy.* Thèse non publiée, La Trobe University.
- Juvonen, J. et Gross, E.F. 2008. Extending the school grounds? Bullying experiences in cyberspace. *J Sch Health.* 78(9), p. 496-505.

- Kersten, A. et Sandfort, T. 1994. Lesbische en homoseksuele adolescenten in de schoolsituatie. Utrecht: Interfacultaire Werkgroep Homostudies. <http://www.edudivers.nl/doc/onderzoek/Kersten%20%27Homolesbische%20adolescenten%20in%20de%20schoolsituatie%27%201994.pdf>
- Kessel Schneider *et al.* 2012. Cyberbullying, School Bullying, and Psychological Distress : A Regional Census of High School Students. *American Journal of Public Health*. 102(1), p. 171-177.
- Keuzenkamp, S. 2010. *Steeds gewoner, nooit gewoon. Acceptatie van homoseksualiteit in Nederland*. La Haye, Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Kim, Y.S. 2008. *Bullying and suicide : A Review*. *Int J Adolesc Med Health*. 20(2), p. 133-154.
- Kimmel, M., Aronson, A., 2003. *Men and Masculinities ; A Social, Cultural, and Historical Encyclopedia*. Californie, ABC-CLIO.
- Kosciw J. et Diaz E. 2006. *2005 National School Climate Survey : The experiences of lesbian, gay, bisexual, and transgender youth in our nation's schools*. New York, GLSEN.
- Kosciw J.G., Greytak E.A. et Diaz E.M., 2009. Who, What, Where, When, and Why : Demographic and Ecological Factors Contributing to Hostile School Climate for Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Youth. *Journal of Youth & Adolescence*, 38(7), p. 976-988.
- Le Monde Magazine, 11 juin 2011. Contre l'homophobie, un lycée catholique mobilisé.
- Lee, C. 2002. *The impact of belonging to a high school Gay Straight Alliance*. *High School Journal*. 85(3), p. 13.
- Leung T.C. *William Roy v. Secretary of Justice (2006)* 4 HKLRD 211, Hong Kong, SAR, Chine, Court of Appeals.
- LGBT Youth Scotland. 2011. *Challenging homophobia together, research report and a guide to developing strategic partnerships in education*. Écosse, LGBT Youth.
- Mayberry, M. 2006. School reform efforts for lesbian, gay, bisexual, and transgendered students, *The Clearing House*, 79(6), p. 262-264.
- Mayock, P *et al.* 2009. *Supporting LGBT lives : A study of the mental health and well-being of lesbian, gay, bisexual and transgender people*. Irlande, BeLonG To & GLEN.
- McCormack, Orla et Gleeson, Jim. 2010. Attitudes of parents of young men towards the inclusion of sexual orientation and homophobia on the Irish post-primary curriculum. *Gender and Education*, Vol. 22, 1.4, p. 385-400.
- McFarland, W. 2001. The legal duty to protect gay and lesbian learners from violence in school. *Professional School Counseling*. 4(3), p. 171-180.
- Minton *et al.* 2008. An exploratory survey of the experiences of homophobic bullying among lesbian, gay, bisexual and transgendered young people in Ireland. *Irish Educational Studies*. 27(2), p. 177-191.
- Mishna, F., Saini, M. et Solomon, S. 2009. Ongoing and online : children and youth's perceptions of cyber bullying. *Child Youth Serv Rev*. 31(12), p. 1222-1228.
- Morgan, R., Wellbeloved, J., et Marais C. (dir. publ.), 2009. *Trans : Transgender Life Stories from South Africa*. Johannesburg, Jacana.
- New Zealand AIDS Foundation, Out There, Rainbow Youth. 2004. *Safety in our Schools, an action kit for Aotearoa New Zealand schools to address sexual orientation prejudice*. Wellington, OutThere.
- Norman, J. 2004. *A survey of teachers on homophobic bullying in Irish second-level schools*. Dublin, School of Education Studies, Dublin City University.
- Ofstead (2012), The Framework for School Inspection. <http://www.ofsted.gov.uk/resources/framework-for-school-inspection-january-2012>
- Haut-Commissariat aux droits de l'homme. 2011. *Lois et pratiques discriminatoires et actes de violence dont sont victimes des personnes en raison de leur orientation sexuelle ou de leur identité de genre*. A/HRC/19/41. http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session19/A-HRC-19-41_fr.pdf
- O'Higgins-Norman, J. 2008. Equality in the provision of social, personal and health education in the republic of Ireland : The case of homophobic bullying? *Pastoral Care in Education*. 26(2), p. 69-81.
- O'Higgins-Norman, J. 2009. Straight talking : Explorations on homosexuality and homophobia in secondary schools in Ireland. *Sex Education: Sexuality, Society and Learning*. 9(4), p. 381-393.
- O'Loan, S., McMillan, F., Motherwell, S., Bell, A. et Arshad, R., 2006. *Promoting equal Opportunities in Education : Project Two, Guidance in Dealing with Homophobic Incidents*. Edimbourg, Scottish Executive Education Department.
- OSCE *et al.* 2009. *Éducation aux droits de l'homme dans les systèmes scolaires d'Europe, d'Asie centrale et d'Amérique du Nord*. Recueil de bonnes pratiques. Pologne : Bureau des institutions démocratiques et des droits de l'homme de l'OSCE. http://www.hrea.org/erc/Library/display_doc.php?url=http%3A%2F%2Fwww.hrea.org%2Fpubs%2FHREC-OMPENDIUMGOODPRACTICES_rev251109_fr.pdf&external=N

- O'Shaughnessy, M., Russell, S.T., Heck, K., Calhoun, C. et Laub, C. 2004. *Safe Place to Learn: Consequences of Harassment Based on Actual or Perceived Sexual Orientation and Gender Non-Conformity and Steps for Making Schools Safer*. San Francisco, CA, California Safe Schools Coalition.
- Olweus, D. 1994. Bullying at school: basic facts and effects of a school based intervention program. *J Child Psychol Psychiatry*. 35(7), p. 1171-90.
- Pinheiro, P.S., (2006), *Rapport sur la violence à l'encontre des enfants*. Genève, Étude du Secrétaire général sur la violence à l'encontre des enfants. <http://www.unviolencestudy.org/french/index.html>
- Pizmony-Levy et al. 2008. Do my teachers care I'm gay? Israeli lesbian school learners' experiences at their schools. *Journal of LGBT Youth*. 5(2), p. 33-61.
- Portail gay. 2011. A Berlin, la lutte contre l'homophobie commence à l'école primaire. <http://www.portailgay.eu/spip.php?article7083>
- Pride and Prejudice. <http://www.prideandprejudice.com.au/index2.htm>
- Sécurité publique Canada. La prévention de l'intimidation à l'école. <http://www.securitepublique.gc.ca/res/cp/res/bully-fra.aspx>
- Rebeyrol, A. et al. 2010. *2008 Rapport sur la prévention des discriminations à raison de l'orientation sexuelle en milieu scolaire*. Paris, Ministère de l'éducation nationale.
- Russell S. et al. 2009. Youth empowerment and high school Gay Straight Alliances. *Journal of Youth & Adolescence*. 38(7), p. 891-903.
- Russell, S., J. Kosciw, S. Horn et E. Saewyc, 2010. Safe Schools Policy for LGBTQ Students. *Social Policy report*; 24 (4), p. 1-24.
- Russell, S., McGuire, J., Laub, C. et Manke, E. 2006. *LGBT student safety : Steps schools can take, (California Safe Schools Coalition Research Brief No.3)*. San Francisco, California Safe Schools Coalition.
- Salmon G., James A., Smith D.M. 1996. Bullying in schools : self reported anxiety, depression, and self esteem in secondary school children. *BMJ*. 317(7163), p. 924-925.
- Smith, P. et al. (dir. publ.). 2004. *Bullying in Schools : How Successful Can Interventions Be?* Cambridge, Cambridge University Press.
- SOS Homophobie, Analyse statistique des résultats de l'enquête sur l'homophobie en milieu scolaire. http://www.sos-homophobie.org/sites/default/files/analyse_enquete_milieu_scolaire.pdf?q=documents/analyse_enquete_milieu_scolaire.pdf
- Stonewall. Education for All Campaign. http://www.stonewall.org.uk/at_school/education_for_all/default.asp
- Stonewall. Stonewall education guide : Oh no! Not the gay thing!, leaflet on religious education. http://www.stonewall.org.uk/at_school/education_for_all/quick_links/education_resources/4009.asp
- Stonewall. 2011. Initial Teacher Training : Developing an inclusive programme of study. http://www.stonewall.org.uk/at_school/education_for_all/teacher_training/default.asp
- Stonewall. 2008. Prescription for change. http://www.stonewall.org.uk/documents/prescription_for_change.pdf
- Stonewall. 2009. The Teachers' Report. http://www.stonewall.org.uk/at_school/education_for_all/quick_links/education_resources/4003.asp
- Stonewall. 2007. The School Report. http://www.stonewall.org.uk/at_school/education_for_all/quick_links/education_resources/4004.asp
- Stonewall. Working with faith communities. Stonewall education guide. http://www.stonewall.org.uk/at_school/education_for_all/quick_links/education_resources/5761.asp
- Stop Bullying! Canada. <http://stopbullyingcanada.wordpress.com/statistic/>
- Szalacha, L. 2003. Safer sexual diversity climates : Lessons learned from an evaluation of Massachusetts safe schools program for gay and lesbian learners. *American Journal of Education*. 110(1), p. 58-88.
- Takacs, J. 2006. *Social exclusion of young lesbian, gay, bisexual and transgender people in Europe*. Bruxelles, ILGAEurope et IGLYO.
- Taylor et al. 2011. *Every class in every school : The first national climate survey on homophobia, biphobia and transphobia in Canadian schools*. Final Report. Toronto, Egale Canada Human Rights Trust.
- Telljohann, S.K. et Price, J.H., 1993. A Qualitative Examination of Adolescent Homosexuals' Life Experiences : Ramifications for School Personnel. *Journal of Homosexuality*, 26:1, p. 41-56 dans The Equality Authority, 2010. O'Higgins-Norman, J., en coll. avec Goldrick, M. et Harrison, K. *Addressing Homophobic Bullying in Second-Level Schools*.
- Assemblée générale des Nations Unies. 2011. *Conseil des droits de l'homme. Dix-septième session : Suivi et application de la Déclaration et du Programme d'action de Vienne*. <http://www.un.org/Docs/journal/asp/ws.asp?m=A/HRC/17/L.9/Rev.1>

- Secrétaire général des Nations Unies. (mars 2012). Video message to Human Rights Council Meeting on Violence and Discrimination based on Sexual Orientation or Gender Identity. <http://www.un.org/sg/statements/index.asp?nid=5900>.
- Secrétaire général des Nations Unies Ban Ki-moon, 8 décembre 2011. <http://www.un.org/sg/statements/?nid=5747>
- Étude du Secrétaire général des Nations Unies sur la violence à l'encontre des enfants. 2005. Regional Desk Review : North America. <http://www.unicef.org/violencestudy/>
- Organisation des Nations Unies. 2000. Déclaration du Millénaire. New York, ONU Organisation des Nations Unies. <http://www.un.org/french/millenaire/ares552f.htm>
- UNESCO. 1994. Déclaration de Salamanque. Paris, UNESCO. http://www.unesco.org/pv_obj_cache/pv_obj_id_4978E29B43C8A7816600DAA3D89A3A3B87330300/filename/SALAMA_F.PDF
- UNESCO. 2005. Rapport mondial de suivi sur l'éducation pour tous 2005. Paris, UNESCO. <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001374/137403f.pdf>
- UNESCO. 2009. Principes directeurs internationaux sur l'éducation sexuelle : une approche factuelle à l'intention des établissements scolaires, des enseignants et des professionnels de l'éducation à la santé. Paris : UNESCO. <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001832/183281f.pdf>
- UNESCO. 2009. Principes directeurs pour l'inclusion dans l'éducation. Paris : UNESCO. <http://unesdoc.unesco.org/images/0017/001778/177849f.pdf>
- UNESCO (Representative in Brazil). 2009. http://www.ypinaction.org/files/01/94/Homophobia_in_schools.pdf
- UNESCO. 2011. En finir avec la violence à l'école : guide à l'intention des enseignants. <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001841/184162f.pdf>
- UNESCO et UNICEF. 2007. Une approche de l'éducation pour tous fondée sur les droits de l'homme. Paris : UNESCO. <http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001588/158891f.pdf>
- UPCH/OPS. 2011. Estudio a través de internet sobre bullying y sus manifestaciones homofóbicas en escuelas de Chile, Guatemala, México y Perú (sous presse).
- Warwick I, Douglas. 2001. Safe for all, a best practice guide to prevent homophobic bullying in secondary schools. Education Policy Research Unit, Institute of Education, University of London.
- Welcoming Schools. The Welcoming Schools Guide. <http://www.welcomingschools.org/about/>
- Forum mondial sur l'éducation. 2000. Cadre d'action de Dakar. Paris, UNESCO. <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001211/121147f.pdf>

Zdjęcia:

- p. 11: © P. Pothipun
- p. 13: © 2009 C. Danon-Boileau
- p. 16: © UNESCO/Alberto Jonquières
- p. 19: © UNESCO/K. Benjamaneeapiroj
- p. 21: © 2003 Niagia Santuah, uprzejmość Photoshare
- p. 25: © UNESCO/J. Liang
- p. 29: © UNESCO/José Gabriel Ruiz Lembo
- p. 32: © P. Pothipun
- p. 34: © 2005 Gay and Lesbian Memory in Action (GALA)/J. Bloch
- p. 37: © UNESCO/J. Liang
- p. 38: © 2005 Gay and Lesbian Memory in Action (GALA)/J. Bloch
- p. 47: © BeLonG To Youth Services & The Equality Authority Ireland
- p. 53: © 2005 Gay and Lesbian Memory in Action (GALA)/Z. Muholi

BROSZURA

**DOBRE PRAKTYKI
W EDUKACJI ZDROWOTNEJ
I PROFILAKTYCE HIV**

Odpowiedzi sektora edukacji na homofobiczną przemoc rówieśniczą

Broszura ta jest ósmą z serii publikacji, która porusza kluczowe kwestie pracy UNESCO w dziedzinie edukacji zdrowotnej i prewencji HIV. Jest pierwszą z kilku kontrybucji dla promocji zdrowia bazowanej w szkołach, które UNESCO wyda w celu dopełnienia pracy w obrębie edukacji seksualnej i HIV. Broszura opisuje kontekst, zakres i wpływ homofobicznej przemocy rówieśniczej, oraz syntetyzuje doświadczenia, dobre praktyki i polityki dla sektora edukacji, dzięki którym może on reagować na przemoc homofobiczną.

Broszura 1 z serii zawiera przegląd, dlaczego HIV i AIDS są poważnymi problemami dla sektora edukacji, identyfikuje słabości obecnej polityki i podkreśla luki w badaniach. Broszura 2 omawia kwestie wpływające na uczących się w kontekście HIV i AIDS, w tym prawo i dostęp do edukacji, ochrony, wiedzy i umiejętności, oraz opieki i wsparcia. Broszura 3 omawia kwestie wpływające na edukatorów i edukatorki w kontekście HIV i AIDS, takie jak szkolenia, postępowanie, opieka i wsparcie. Broszura 4 koncentruje się na roli i znaczeniu strategicznym partnerstwa w opracowaniu odpowiedzi sektora edukacji na HIV i AIDS, podczas gdy Broszura 5 skupia się na temacie efektywnego uczenia się za pomocą obrazowych przykładów. Broszura 6 omawia kluczową rolę szkoleń nauczycielskich przed podjęciem zawodu, w celu dostarczenia wysokiej jakości edukacji seksualnej i związanej z prewencją HIV. Broszura 7 ilustruje powiązania pomiędzy płcią społeczno-kulturową, HIV i edukacją, podkreśla również obecne myślenie i doświadczenia, innowacyjne podejścia i wyciągnięte wnioski, w celu informowania decydentów i planistów.

Niniejsza broszura przeznaczona jest głównie dla sektora edukacji, decydentów, planistów i managerów. Mamy nadzieję, że będzie też pomocna dla organów kierowniczych szkół, administracji, dyrekcji i innych edukatorów, którzy zmagają się z niektórymi wyzwaniami, aby stworzyć zdrowe środowisko do nauki.

**kampania
przeciw
homofobii**

**Aby uzyskać więcej informacji na temat pracy UNESCO na rzecz edukacji zdrowotnej i prewencji HIV, odwiedź stronę:
<http://www.unesco.org>.**